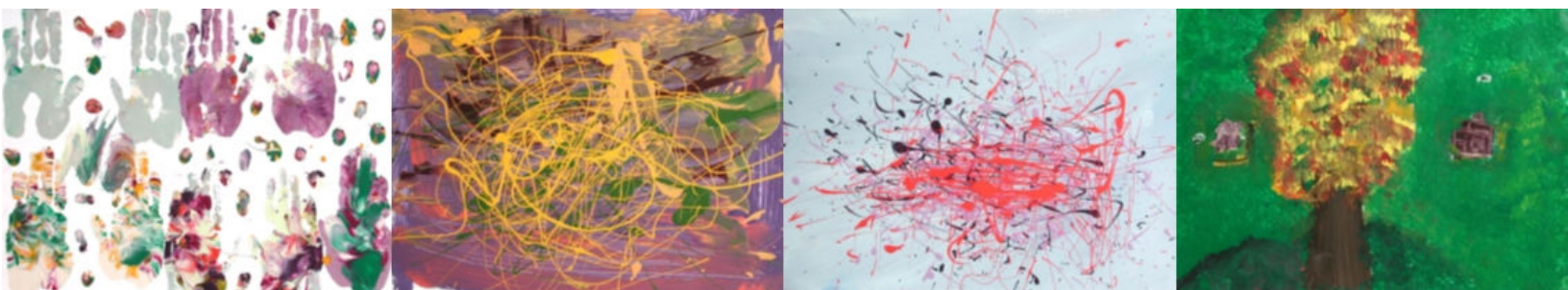

Marytė Leliugienė
Jurgita Klemkaitė

DAILĖS TERAPIJA SOCIALINIAME DARBE SU VAIKAIS

DAIĖS TERAPIJA SOCIALINIAME DARBE SU VAIKAIS

**Parengė Marytė Leliugienė
ir Jurgita Klemkaitė**

VILNIUS 2004

IŽANGINIS ŽODIS

Dailės terapijos laisvo piešimo metodą savo darbe su rizikos grupės vaikais pradėjau taikyti 1995 metais Palangoje. Programa „Rafaelis“ buvo sukurta 2000 metais. Nuo 2000 metų ji pradėta taikyti Vilniaus arkivyskupijos šeimos centre darbe su rizikos grupės vaikais. 2001 metais šios programos pagrindu buvo įsteigta viešoji įstaiga „Rafaelis“, kurios pagrindinė darbo kryptis – nestacionarių socialinių paslaugų teikimas. Esu labai dėkinga savo darbuotojų komandai už nuoširdų darbą su vaikais, kuris duoda gerų rezultatų. 2001-2002 metais buvo atliktas programos efektyvumo tyrimas ir parašytas magistro darbas „Dailės terapijos laisvo piešimo metodo efektyvumas dirbant su rizikos grupės vaikais“ (M.Leliugienė.VU Filosofijos fakultetas, Socialinio darbo katedra. Vilnius, 2002). 2002 metais buvo išleista pirmą metodinė knygelė „Dailės terapijos taikymo galimybės“ skirta socialinėje srityje dirbantiems specialistams.

Vedant socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimo seminarus „Dailės terapijos metodų taikymas darbe su rizikos grupėmis“ išryškėjo pagrindinės problemos su kuriomis susiduria socialiniai darbuotojai ir socialiniai pedagogai organizuodami darbą su rizikos grupėmis (vaikais ir jų šeimomis), teikiant nestacionarias socialines paslaugas dienos centruose. Pagrindiniai klausimai: „Kaip organizuoti darbą?“, „Nuo ko pradėti?“, „Kokie pirmi žingsniai?“, „Kokias programas ir metodines medžiagas naudoti savo darbe?“, „Kaip sudaryti grupę?“, „Kaip pakviesti vaikus ir tėvus į programą?“, „Kaip įvertinti savo darbo efektyvumą?“

Šiame leidinyje bandysiu atsakyti į pagrindinius klausimus per savo darbo patirties pristatymą. Trumpai pristaysiu mūsų organizacijos VšĮ „Rafaelis“ dienos centruose vykdomą prevencinę programą „Rafaelis“ ir naudojamą metodines medžiagas.

Išsamiau bus pristatytas Rafaelio“ programos pirmos pakopos pirmo etapo metodinė medžiaga: dailės terapijos laisvo piešimo metodas ir „Savęs pažinimo“ programa. Tai pirmas žingsnis darbe su rizikos grupės vaikais. Taip pat bus pristatyti socialinių įgūdžių kintamųjų lentelės sudarymo principai, kurių dėka galima puikiai įvertinti savo darbo rezultatus ir programos efektyvumą.

Pirmas žingsnis darbe su rizikos grupėmis yra labai svarbus, nes nuo jo priklauso galimybė tęsti darbą toliau. Pirmame žingsnyje labai varbu sumotyvuoti ne tik vaiką lankyti užsiėmimus, bet sumotyvuoti ir tėvus lankyti susitikimus ir paskaitas. Visi dirbantys šį sunkų darbą žino, kaip tai yra sunku ir sudėtinga.

Labai tikiuosi, kad čia pateikta medžiaga kolegoms bus naudinga darbe.

Nuoširdžiai dėkoju recenzentei gerbiausiai doc.dr.Giedrei Kvieskienei už šio leidinio recenzavimą ir padėsinimą pasidalinti novatoriškais socialinio darbo metodais ir Lietuvos dailės terapijos asociacijos prezidentei dr.Audrai Brazauskaitei recenzavusiai šio leidinio „Dailės terapijos“ skyrelį, taip pat už patarimus ir draugiškas pastabas. Taip pat esu dėkinga menotyrininkei Aldonai Dapkutei, kuri sutiko paruošti skyrelį „Dailė kaip terapija“.

IVADAS

Šiame metodiniame leidinyje „Darbas su rizikos grupės vaikais“ bus pateikta prevencinės programos „Rafaelis“ pirmos pakopos pirmo etapo metodinė medžiaga, kuri susideda iš dailės terapijos laisvo piešimo metodo ir „Savęs pažinimo“ programos. Dailės terapijos laisvo piešimo metodo autorė Marytė Leliugienė, „Savęs pažinimo“ programos metodinės medžiagos sudarytoja socialinė pedagogė, „Rafaelio“ dienos centro direktorė Jurgita Klemkaitė. Mokomuosius seminarus organizuoja VšĮ „Rafaelis“. Programa patvirtinta Socialinių darbuotojų rengimo centro.

„Rafaelio“ programos pirmos pakopos antrame etape naudojama prevencinės programos „Linus“ metodinė medžiaga yra ruošiama leidybai. Programos autorė Noomi Tonnang (Švedija). Prevencinės programos „Linus“ dalomoji seminarinė medžiaga yra parengta. Mokymo seminarus organizuoja Lietuvos blaivybės fondas (pirmininkas Gediminas Jakubčionis). Programa patvirtinta Švietimo ir mokslo ministerijos.

„Rafaelio“ programos pirmos pakopos trečiame etape naudojama lytiškumo ugdymo programa „Pažink save“. Programos autorės: Ona Darbutaitė ir Daiva Stankutė. Programa patvirtinta Švietimo ir mokslo ministerijos 2002. Yra paruošta padalomoji seminarinė medžiaga. Programos „Pažink save“ mokomuosius seminarus organizuoja Vilniaus arkivyskupijos šeimos centras ir Kauno arkivyskupijos šeimos centras.

Prevencinėje programoje „Rafaelis“ pirmos pakopos ketvirtame etape naudojama lyderių ugdymo programa „Aš esu...“. Yra paruošta padalomoji metodinė medžiaga, kuri yra nuolat atnaujinama ir tobulinama. Lyderių ugdymo programos „Aš esu...“ metodinės medžiagos sudarytoja VDU psichologijos katedros studentė, „Rafaelio“ Kauno filialo dienos centro darbuotoja Justina Gervytė. Mokomuosius seminarus organizuoja VšĮ „Rafaelis“.

„Rafaelio“ programos pirmoje pakopoje per visus 4 etapus yra naudojama vertikaliosios dimensijos programa „Širdies kelias“. Šiai programai paskaitų ciklą parengė Telšių Vyskupijos Rekolekcinio veikimo organizacijos koordinatorius, publicistas Tomas Viluckas.

Antroje „Rafaelio“ programos pakopoje naudojama programa „Tėvystė ir Motinystė – svarbiausias darbas“. Autorė – socialinio darbo ekspertė Inga Kaziliūnaitė. Yra paruošta šios programos seminarinė medžiaga. Mokomuosius seminarus organizuoja VšĮ „Rafaelis“.

Pastaba: taikyti šias programas darbe su rizikos grupės vaikais gali tik kvalifikuoti specialistai, išklaušę šių programų mokomuosius seminarus ir turintys sertifikatus.

PREVENČINĖ PROGRAMA „RAFAELIS“

Pereinamojo laikotarpio krizė ir poveikis šeimoms.

Paskutiniais dešimtmečiais permainos Lietuvos visuomenėje buvo gilios, bet vyko ne visiškai jas suvokiant ir viešai nepakankamai aptariant. Po trumpo pakilimo laikotarpio išryškėję nusivylimo atkurtos nepriklausomos valstybės tikrove požymiai peraugo į rimtą dvasinę, moralinę ir politinę šalies visuomenės krizę. Priverstinė ir forsuota okupacijos metų visuomenės modernizacija ir sekuliarizacija tradicinę krikščionišką vertybių sanklodą sugriovė ne tik išoriškai, bet ir iš vidaus. Prasidėjo gelminis krikščioniškosios pasaulėžiūros ir iš jos kylančių pamatinių vertybių irimas. Šis procesas matomas ir šiandien. Sudėtinga šalies socialinė ir ekonominė būklė lemia ne tik visuomenės kultūrinį, dvasinį, bet ir dorovinių vertybių nuosmukį. Nuo jos labai priklauso šeimos socialinė padėtis bei kriminogeninė vaikų ir jaunimo situacija. Nepilnamečių nusikalstamumas auga: 2002 metais iš visų nusikaltimų padarymu kaltinamų asmenų 13.7 procento buvo nepilnamečiai, 2003 metais nepilnamečiai sudarė 14,3 procento bendro nusikaltimus padariusių asmenų skaičiaus. Narkotinių medžiagų, sukeliančių priklausomybę, vartojimas tarp vaikų ir jaunimo tampa socialiniu reiškiniu. Per pastaruosius 4 metus narkotikų šalyje imta vartoti 5 kartus daugiau, jie nelegaliai pardavinėjami mokyklose, gatvėse, įvairiose pramogų vietose. Intraveniniai narkotikai tampa pagrindine žmogaus imunodeficito viruso (ŽIV) plitimo priežastimi, infekuotų ŽIV asmenų amžius nuolat mažėja, jauniausiam infekuotajam - 15 metų.

Jau 1991 metais konferencijoje „Šeima ir tautos ateitis“ buvo konstatuota, kad šeimos krizė gali gilėti, o socialinė šeimos politikos sistema dar nepradėta formuoti (G.Navaitis). Per pastaruosius 13 metų socialinėje sferoje tikrai padaryta daug. Tačiau 1999 metais buvo priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ekonominės politikos memorandumas, kurio tikslas – išlaikyti makroekonominį stabilumą, mažinant einamosios sąskaitos deficitą, ir užtikrinti nuolatinį ekonomikos augimą. Šiam tikslui pasiekti buvo imtasi standartinių TVF siūlomų priemonių - griežto išlaidų mažinimo, taip pat ir švietimui, sveikatos apsaugai, o ypač socialinei apsaugai. Buvo diegiama taupymo, t.y. „gyvenimo pagal išgales“, politika (Lietuvos socialinės – ekonominės plėtros situacinė analizė, 2003 metai, 61 psl.). Tai, žinoma, labai padėjo Lietuvos ekonomikos augimui, bet švietimui ir socialinei apsaugai sudavė mirtinus smūgius ir labai skaudžiai atsiliepė dabartinei šeimos socialinės politikos padėčiai. Politinių permainų metu dėl šeimos irimo buvo apkaltintas socializmas. Statistiniai duomenys: 1991 metais asocialių šeimų skaičius siekė tik 7000, o 2003 metais tokių šeimų skaičius viršijo 18000.

Statistinis valstybės požiūris į žmogų kaip į demografinį vienetą o į šeimą kaip į besidauginančią ląstelę, eliminavo iš visuomenės humanistinę vertybinę dimensiją. Deklaratyvūs politikų rinkiminiai šūkių „Vaikas ir šeima – prioritetas“ – atvedė visuomenę prie visiško nepasitikėjimo valdžia. Nuo 1991 metų iki šios dienos mūsų visuomenė išgyveno didžiulius makrosociumo pokyčius, kurie turėjo tiesioginės įtakos šiandienos socialinei situacijai. Per šį laikotarpį Valstybės socialinė politika nespėjo susiorientuoti ir padėti visuomenei nuosekliai pereiti iš totalitarinės visuomenės sąrangos į liberalią, demokratinę. Šiuo pereinamoju laikotarpiu išryškėjo du socialinai vidinės raiškos poliai: technokratinis ir humanitarinis, arba pragmatinis ir dvasinis. (R.Grigas).

Pragmatinis požiūris šiandien darosi agresyvus, sustiprintas ideologijų ir išskaičiavimų, jis kelia grėsmę: gilėja ekologinė krizė, krinka socialiniai santykiai, plinta moralinė erozija, visuomenė nebetenka savo buvimo pagrindo – dvasinių savybių. Vyksta socialiniai konfliktai, kurie tampa „sistemų griovimo momentais“ (Talcottas Parkinsonas). „Vartotojiški poreikiai virto nepasotinamu apetitu, vedančiu žmoniją į pražūtį. Ugdytas tapo bejėgiu, ignoruojamu socialinio gyvenimo įrankiu“ (L. Jovaiša). Gyvenimo nestabilumas, nesaugumas neleidžia tarpusavio santykiams bręsti ir stiprėti. Tie santykiai, veikiami pragmatinių orientacijų, menkėja, kartu išskeldami pradą, kuris, neigdamas humanistines dvasines vertybes, lemia ir visuomenės pragmatinių santykių sklaidą. Viskas tampa preke. Toks požiūris keičia ir bendravimą, - jis virsta daiktiška, iš esmės pragmatine sąveika: tėvas moka dukrai už gerą pažymį, sūnus atidirba motinai už nupirktą motorolerį ir pan. Taip nyksta užuojautos, pateisinimo, atleidimo gebėjimai arba jie naudojami kaip priemonė pragmatiniams siekiams pateisinti. Ryškėja tendencija, kad šeimos narių santykiai virsta labiau dalykiškais nei dvasiniais, nes vyrauja pragmatiški interesai ir tikslai. Krenta mokymosi prestižas: tėvai ir vaikai pradeda suprasti, kad pasiekti praktinių tikslų mokslas nepadeda. (Lietuvos šeima, 61-62 psl.). Besaikis noras bet kokia kaina prasigyventi ir pademonstruoti gerą savo materialinę padėtį neretai atveda prie katastrofų: darbas 10-12 valandų per dieną, paliekant vaikus auklėtis gatvėje, bankrotas, skolos, nelegalus darbas

užsienyje, prekyba žmonėmis ir t.t. Tokiomis antivertybėmis gyvenatys žmonės, patekę į aklavietę, sutrinka, o neretai degraduoja (pasirenka alkoholį ar narkotikus) arba nusižudo. Taip nuolat gausėja asocialių šeimų. Toks antivertybių įsitvirtinimas šiuolaikinėje visuomenėje skatina šeimų asocializaciją, suicidines tendencijas, degradaciją ir t.t. Daugelį metų diegta komunistinė ideologija sugriovė tradicinėje šeimoje vyravusią vertybių sistemą, dabar įsigalėjęs liberalus požiūris į šeimą sudaro prielaidas tolimesnei skurdo patologijos plėtrai.

Didžiosios visuomenės problemos – nusikalstamumas, neraštingumas, skurdas, paleistuvystė, priklausomybė nuo įvairių psichotropinių medžiagų – užauga ir subręsta nepilnose šeimose; savo ruožtu, nepilnos ir silpnos šeimos nebeatlieka moralės saugotojos vaidmens, nes vaikams nėra perteikiama moralinė dorovinė, moralė ir toliau silpsta. Silpsta šeima, silpsta visuomenė, silpsta valstybė.

Užsienio valstybių patirtis.

JAV mokslininkų tyrimais yra įrodyta, kad, nepaisant ekonominių ir rasinių skirtumų, jaunuoliai užaugę vienišose šeimose 12 kartų dažniau patenka į kalėjimus nei jų bendraamžiai iš normalių šeimų. (Šaltinis: 1920-1930 m.: JAV gyventojų surašymo departamentas; 1940-1991 m.: JAV sveikatos reikalų departamentas, Nacionalinis statistikos centras; 1960-1992 m.: JAV Teisingumo departamentas, Federalinis tyrimų biuras; Gertrūda Himmelfarb (Gertrude Himmelfarb) – Niujorko universiteto garbės profesorė, istorikė: „Visuomenės demoralizacija nuo Viktorijos epochos dorybių iki šiuolaikinių vertybių“ (1995). Britų tyrinėjimai parodė, kad skyrybos gali padidinti tokių šeimų vaikų psichopatologiją iki 30 procentų. Iš Suomų mokslininkų tyrimų matoma, kad būdami apie 22 metų išsiskyrusiose šeimose užaugę jaunuoliai dažniau praranda darbą, konfliktuoja su viršininiais, dažniau skiriasi ir išardo šeimas, nėštumą baigia abortais. Būtent šiose socialinės rizikos šeimose užaugę vaikai anksčiau pradeda ikivedybinį seksualinį gyvenimą ir dažniau susilaukia vaikų be vedybų ir vieniši augina vaikus. (Šaltinis: 1857-1980 m. B.R.Mitchell Britų istorinė statistika, Cambridge, Anglija, 1988 m.; 1981-1991 m.m.: Vidaus reikalų ministerijos Kriminalinė statistika).

Britai ir amerikiečiai pateikia statistiką, kuri įrodo, kad tuo pačiu metu, kai pradėjo didėti ne šeimose gimusių vaikų skaičius tiesiog proporcingai išaugo ir nusikaltimų skaičius. Vienišų tėvų šeimų gausėjimas yra tiesiogiai susijęs su „skurdo patologijos“ plėtra, priklausomybe nuo socialinių pašalpų, nusikalstamumu, narkomanija, neraštingumu, benamiais.

Kad visa tai įveiktume, reikia atkurti arba iš naujo sukurti socialinę pusiausvyrą, kuri sugrąžintų normalią visuomenės būseną, o tai yra įmanoma tik integruojant dvasines ir pragmatines vertybes į šeimą, o per šeimą – ir į visuomenę.

Situacijos analizė, ilgametė darbo su vaikais ir šeimomis patirtis, sukaupta įvairių šalių metodinė medžiaga, Lietuvos ir užsienio specialistų išvados, paskatino sukurti prevencinę programą „Rafaelis“ darbui su rizikos grupės vaikais ir jų šeimomis.

PREVENČINĖS PROGRAMOS „RAFAELIS“ PRISTATYMAS

*Kodėl niekas nemato manęs? Jaučiuosi toks vienišas.
Visad tikėjau Dievu, bet dabar abejoju, ar Jis mato mane.*

Iš knygos „Šventasis pyktis“,
išleistos Švedijos bažnyčios kanceliarijos

Prevenčinė programa „Rafaelis“ skirta darbui su visa šeima, esančia krizinėje situacijoje.

Programos vizija – Sveika šeima – sveika visuomenė

Programos misija – palengvinti socialinę naštą, kuri yra užgriuvusi šeimą įvairių krizių metu.

Programos tikslai

1. Mažinti socialinės rizikos šeimų socialinę izoliaciją siekiant jų integracijos į visuomenę.
2. Siekti socialinės rizikos šeimų gyvenimo kokybės pagerinimo.
3. Remiantis krikščioniškosiomis vertybėmis, ugdyti visavertę asmenybę, gebančią veikti šiuolaikinėje visuomenėje.
4. Propaguoti efektyvius darbo su socialinės rizikos vaikais ir šeimomis metodus.
5. Bendradarbiauti su socialinėmis organizacijomis nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu, siekiant visapusiškos pagalbos socialinės rizikos šeimai.

Programos uždaviniai

1. Kompleksiškai dirbti su visa šeima.
2. Padėti vaikams kaupti vertybinę patirtį, ugdyti veiklos ir elgesio įgūdžius bei įpročius.
3. Padėti vaikams plėtoti savęs ir aplinkos supratimą.
4. Padėti suprasti tikrovę, įgyti adekvačią motyvaciją.
5. Padėti šeimai įveikti sunkumus.
6. Padėti vaikams pažinti jausmus ir emocijas.
7. Ugdyti socialinius įgūdžius būtinus normaliai egzistencijai.

Programa susideda iš trijų pakopų:

Pirma pakopa – darbas su vaiku. Pagrindinis klientas yra vaikas. Pirma pakopa susideda iš 5 etapų:

1. Pirmame etape vaikai pirmus 6 mėnesius lanko dailės terapijos užsiėmimus, kur yra taikomas laisvo piešimo metodas. Užsiėmimai vyksta 1 kartą per savaitę. Paraleliai vaikai lanko programą „Savęs pažinimas“ 1 kartą per savaitę.
2. Antrame etape vaikai lanko prevenčinę programą „Linus“. Programos trukmė 6-8 mėnesiai. Užsiėmimai vyksta 1 kartą per savaitę;
3. Trečiame etape vaikai lanko lytiškumo ugdymo programą „Pažink save“. Programos trukmė 6-8 mėnesiai. Užsiėmimai vyksta 1 kartą per savaitę;
4. Ketvirtame etape vaikai lanko lyderių ugdymo programą „Aš esu“. Programos trukmė 9 mėnesiai.

Pastaba: paraleliai su kiekviena programa vyksta vertikaliosios dimensijos užsiėmimai „Širdies kelias“. Vertikalioji dimensija pritaikyta įvairaus amžiaus grupėms.

5. Penktas etapas – gryžtamojo ryšio fazė. Socialinis darbuotojas drauge su vaiku aptaria veiklos rezultatus ir jų reikšmę sprendžiant problemas. Tai galima atlikti kiekviename etape siekiant situacijos aiškumo.

Antra pakopa – darbas su šeima. Darbo praktika parodė, kad kartu pradėti darbą su tėvais yra sunku. Iš 30 tėvų į susirinkimus ir paskaitas ateina tik 2-3 tėvai. Tačiau po 6-8 mėnesių darbo su vaikais tėvų dalyvavimas tampa žymiai aktyvesnis. Į susirinkimus ir paskaitas iš 30 tėvų ateina 17-20. Per tą laiką, kai dirbame su vaikais, tėvai mato pozityvius vaiko elgesio, nuotaikos pokyčius, kartais net geresnį mokymąsi.. Tėvai dalyvauja vaikų saviraiškos darbų parodose pamato vaikų piešinius. Būtent čia keičiasi jų pačių požiūris į savo vaiką, keičiasi tėvų ir vaikų tarpusavio santykis. Tėvai pradeda pasitikėti vadovais (socialiniais darbuotojais ir psichologu, kurie dirba su vaiku), atsiranda motyvacija ir patiems prisidėti prie auklėjimo, prie santykių kokybės šeimoje gerinimo. Tėvai noriai pradeda lankyti susirinkimus, paskaitas. Ateina į individualias psichologo ir socialinio darbuotojo konsultacijas. Patys kelia klausimus, į kuriuos norėtų gauti atsakymus. Pagal tėvų klausimus yra sudaromas paskaitų ciklas tėvams. Paskaitų metu tėvai turi galimybę gauti teorinių žinių apie įvairias vaiko vystymo stadijas, auklėjimo stilius, vaiko ir tėvų santykius bei išklaustyti teoriją išmokyti taikyti praktiškai. Per paskaitas tėvai suvokia savo padarytas klaidas auklėjant vaikus ir mokosi jas ištaisyti. Paskaitas tėvams veda psichologas, susitikimus su tėvais – socialinis darbuotojas. Užsiėmimai vedami pagal parengtą programą – „Tėvystė ir Motinystė – svarbiausias darbas“.

Darbą su šeima organizuojame pagal 5 fazes, kurias siūlo R.Ovčarova (2001):

Pirma fazė – pirminio kontakto su šeima užmezgimas. Šioje fazėje susiformuoja šeimos narių ir socialinio darbuotojo santykių pobūdis. Profesionalus darbuotojas jau šio bendravimo metu gauna nemažai informacijos apie šeimos situaciją.

Antra fazė – problemų nustatymas. Šioje fazėje suderinamas socialinio darbuotojo ir šeimos narių požiūris į esamas problemas. Socialinis darbuotojas, kaip „trečias asmuo“ pateikia savo – „asmens iš šalies“, problemas suvokimą.

Trečia fazė – konkretus darbas su šeima, formuojant naują problemos supratimą ir sudarant sąlygas keistis tam tikrom charakterio ir elgesio savybėms.

Ketvirta fazė – apsisprendimas tam tikrai veiklai. Socialinis darbuotojas kartu su šeimos nariais aptaria galimas išeitis iš esamos situacijos, apžvelgia veiklos alternatyvas ir pasirenka tinkamiausias iš jų. Šiame etape būtina patį klientą įgalinti ieškoti problemos sprendimo būdų ir prisiimti atsakomybę už bendro darbo efektyvumą.

Penkta fazė – gryžtamojo ryšio fazė. Socialinis darbuotojas kartu su klientu aptaria darbo rezultatus ir jų reikšmę sprendžiant problemas.

Trečia pakopa – integracija į visuomenę. Kompleksinis darbas su visa šeima apsaugo ją nuo „iškritimo iš sistemos“. Šeima išgyvena krizę, ją įveikia ir vėl grįžta į visuomenę. Krizės metu šeimai yra taikoma trumpalaikė arba ilgalaikė intervencija. Tai priklauso nuo krizės pobūdžio.Svarbiausias akcentas- palaikyti šeimą, kad jose viešpatautų taikos ir vienas kito skatinimo atmosfera. Pokalbis, supratimas ir dialogas vaikams yra gyvybiškai būtini.Laiku suteikta pagalba krizinėje situacijoje atsidūrusiai šeimai yra labai svarbi dėl kelių prižasčių: 1) šeima laiku gaus jai reikalingą pagalbą ir, pasinaudodama savo vidiniais resursais, vėl galės grįžti į visuomenę; 2) yra išsaugomas šeimos vientisumas ir išvengiama kritinių „nupuolimų“: šeimos nariai nespėja įprasti prie alkoholio ar narkotikų, greičiau atkuriami tarpusavio snatykiai, pagerėja situacija šeimoje.

Prevenicinę programą „Rafaelis“ rekomenduoju taikyti teikiant nestacionarias socialines paslaugas dienos centruose. Dienos centrai atlieka svarbią palaikomąją funkciją šeimos krizės atveju. Čia vaikai ne tik paruošia pamokas, bet turiningai praleidžia laisvalaikį ir yra ugdomi. Tuo metu, kai šeima išgyvena krizę, tėvams labai svarbu žinoti, kad jų vaikai yra saugioje aplinkoje. Dienos centruose teikiamos vaikų dienos globos ir socializacijos paslaugos padeda sumažinti ne tik socialinę įtampą šeimoje bet ir socialinę naštą, kuri tenka šeimai krizės metu.

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Programoje „Rafaelis“ naudojamų terminų sąvokos:

Rizikos grupei priklausantys vaikai – Rizikos grupės vaikams galima priskirti beglobius (gatvės) vaikus, asocialiose, nedarniose arba nepilnose šeimose gyvenančius vaikus, kurie nuolat patiria psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą, taip pat agresyvius ir bendraamžių atstumtus vaikus bei vaikus, kurie jau yra padarę smulkių prasižengimų arba nusikaltimų.

Rizikos grupės vaikams būdingi bruožai pateikti lentelėje Nr.1

Sharon Wegschaider nuomone, kiekvienas alkoholiko šeimos narys prisiima tam tikrą vaidmenį.

S.Wegschaider aprašė keturis vaidmenis, kurių dažniausiai imasi šeimos nariai:

Pirmas vaidmuo - **šeimos herojus** – *gerai mokosi, yra tvarkingas, pareigingas ir kelia aplinkinių susižavėjimą.*

Antras vaidmuo – **atpirkimo ožys** – *visiems kliūva, nieko neatlieka laiku ir gerai. Šeimos nariai išlieja ant jo susikaupusį pyktį.*

Trečias vaidmuo – **pamirštas vaikas** – *niekam neužkliūva, neturi jokių ypatingų poreikių ar reikalavimų, neprašo užuojautos, pagalbos ar paramos. Aplinkiniai dažnai net pamiršta apie jo egzistavimą.*

Ketvirtas vaidmuo – **juokdarys** – *stengiasi viską paversti juokais, pasišaipyti pats iš savęs ir šeimos problemų.*

Vaidmenų aprašymas pateiktas lentelėje Nr.2

Sveika šeima – tai šeima, kuri sėkmingai padeda vaikui tobulėti ir sudaro sąlygas normaliai vaiko psichosocialinei raidai. (G.Chomentauskas, 1998).

Šeima – „Šeima yra natūralus ir esminis visuomenės grupinis vienetas, susietas giminytės (tėvai – vaikai) ar santuokiniais (vyras – žmona) ryšiais.“ (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 16 str.)

„Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“ (LR Konstitucija, 38 str.)

„Šeima – pirminė visuomenės ląstelė, viena pagrindinių jos struktūros elementų“ (Z.Bajoriūnas, 1997)

„Šeima- tai maža asmenų grupė, kurios pagrindas – santuoka ar kraujo ryšiais susieta giminytė, kurios narius sieja bendras gyvenamasis būstas ir bendras namų ūkio tvarkymas, emocinis ryšys, įsipareigojimai vieno kitam, vaikų auginimas ir auklėjimas. Socialiniu institutu vadinama šeima, - tai stabili santykių tarp žmonių forma, apimanti svarbiausią kasdieninio žmogaus dalį: seksualinius santykius, vaikų gimdymą ir pirminę jų socializaciją, didžiąją buitinės priežiūros dalį, lavinimą, medicininį aptarnavimą ir t.t.“ (I.Leliūginė, 2003).

„Šeima yra žmonių bendruomenė, kuri turi savo pareigas ir atsakomybę. Šeima, kaip bendruomenė atlieka funkcijas, apimančias visas gyvenimo sritis, ko negali jokia kita visuomenės struktūra. Šeima yra svarbiausia emocinio ir materialinio rėmimo institucija (struktūra), jos narių augimo ir gerovės garantas. (Lietuvos Filosofijos ir Sociologijos institutas, 1996)

Pastaba: Šiai dienai Lietuvoje dar nėra oficialiai patvirtinto šeimos apibrėžimo, todėl aiškinant kas yra „Šeima“ nuolat susiduriama su tam tikrais sunkumais dėl nuomonių įvairovės.

Tradicinės šeimos misija – šeimoje, kaip mažutėje valstybėje, tėvai pirmieji tampa savo vaikų auklėtojais. Jie saugo ir gina savo atžalas, perduoda jiems šeimos bei tautos tradicijas, skiepija žmogiškąsias vertybes. Vaikai, nuo pirmų dienų patyrę šeimos meilę, vieni kitų pagarbą, išmoksta gerbti ir mylėti kiekvieną žmogų, bendrauti ir bendradarbiauti su kitais. (Lietuvos Filosofijos ir Sociologijos institutas, 1996.)

Nesveika šeima – priklausomybės svaigalams kamuojama šeima arba šeima, atsidūrusi krizinėje situacijoje. (M.Leliugienė, 2002)

„Krizės terminas kasdieniniame gyvenime reiškia – pavojinga linkme besirutuliojančią situaciją“. (Z.Plužek, 1996).

Krizė – pavojinga linkme besirutuliojanti situacija. (Z.Plužek, 1996).

Situacija – padėtis, visuma sąlygų, aplinkybių, darančių įtaką gyvenimo būdai tam tikroje laiko atkarpoje, determinuojančių gyvenimiškos veiklos procesą. (I.Leliūgienė, 2003)

Sunki gyvenimiška situacija – situacija, objektyviai žeidžianti piliečio veiklą (neigalumas, nesugebėjimas pačiam apsitarnauti dėl garbaus amžiaus, našlaičio ir beglobio likimas, neturtas, nedarbas, gyvenamojo būsto nebuvimas, konfliktai ar žiaurus elgesys šeimoje, vienatvė, įvairios priklausomybės). Iš šios situacijos pilietis negali išeiti savarankiškai. Jam reikalinga įvairių institucijų, taip pat ir socialinio darbuotojo (pedagogo) parama. (I.Leliūgienė, 2003).

Socialinės rizikos šeima – tai šeima, „kurioje socialinis funkcionavimas dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių yra sutrikdytas. Tai socialiai atskirtos šeimos. Jos neišvengiamai yra gyvenimo nevisavertiškumo būsenos. Šeimos narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę. Neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi“.

Tai: pabėgėlių ir priverstų persikelti iš vieno regiono į kitą šeimos; mažiau materialiai apsirūpinusios ir su didele išlaikytinių našta; daugiavaikės ir neigalius vaikus auginančios šeimos; nepilnos šeimos; greitojo reagavimo kariškių būrių šeimos; bedarbių šeimos, jaunos šeimos neturinčios būsto; šeimos gyvenančios depresijos apimtuose regionuose; šeimos, kurių nariai dirba įmonėse ar organizacijose, kur neišmokami atlyginimai, šeimos, kuriose atsiranda sunkumų auklėjant vaikus; šeimos, kuriose kyla konfliktai dėl girtuokliavimo ir priklausomybių narkotikams; šeimos, kuriose vyrauja žiaurus elgesys, ypatingai vaikų atžvilgiu. (I.Leliūgienė, 2003).

Asociali asmenybė – prieštaraujanti visuomenei; jos visuomeninis elgesys nesutampa su konkrečios visuomenės visuotinai priimtomis normomis, nusistovėjusiomis tradicijomis. (I.Leliūgienė, 2003).

Priklausomybė – psichologas S.Peele priklausomybę apibūdina kaip žalingą elgesio ratą. Elgesio, kuris nekontroliuojamas. Priklausomybė tai procesas, kuris keičiasi, transformuojasi laike. Priklausomybei vystytis nebūtini biomedicininiai organizmo pokyčiai. Šių pokyčių neturi lošėjai ar prie darbo prisirišę žmonės, nors jie yra priklausomi. Priklausomybė – tai žmonių, o ne narkotinės medžiagos problema.

(L.Bulotaitė, 2004)

Prevenција – priemonės ir būdai, kuriais siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams atsirasti ir plėtotis. (V.Kučinskas, R.Kučinskaitė, 2000)

Intervencija – tai socialinio darbo metodas, taikomas praktinėje veikloje su individualiais, grupėmis ir šeimomis. Šis metodas dažnai pasirenkamas dirbant su krizinėje situacijoje atsidūrusiais žmonėmis. (T.Demidova, 1997)

Intervencija gali būti **trumpalaikė** – į problemos sprendimą orientuotas modelis (gali trukti iki 4 mėnesių) ir **ilgalaikė** – trunka ilgiau nei 4 mėnesiai. Dirbant su šeima šiuo metodu, siekiama pakeisti šeimos gyvenamosios sistemos, adaptuojant ją savo funkcijų valdymui ir pakeisti esamą situaciją. (I.Leliūgienė, 2003)

Intervencijos metodo modelį sudaro 3 elementai: 1) situacijos nustatymas ir įvertinimas; 2) konkrečių krizinės situacijų sprendimas; 3) pasiektos pažangos aptarimas, įvykusių permainų analizė.

Gyvenimo būdas – socialinė, psichologinė kategorijareiškianti tam tikrą žmonių elgesio tipą. Pagrindinis dėmesys kreipiamas į subjektyvias žmonių veiklos ypatybes: sprendimų, poelgių, individo šeimos ir socialinių grupių elgesio subjektyvi motyvacija. (I.Leliūgienė, 2003)

Gyvenimo kokybė – sociologinė kategorija, išreiškianti materialinių ir kultūrinių poreikių (maisto, aprangos, gyvenamojo ploto, sveikatos apsaugos, švietimo, aptarnavimo sferos, aplinkos, laisvalaikio leidimo, bendravimo, žinių, kūrybos, stresinių būsenų sprendimo ir kt.) patenkinimo kokybę. (I.Leliūgienė, 2003)

Motyvai- veiklos stimulatoriai, skatintojai, susidarantys priklausomai nuo subjekto gyvenimo sąlygų ir lemiantys jo aktyvumo kryptingumą. (I.Leliūgienė, 2003)

Socializacija – žmogaus prisitaikymas prie visuomenės gyvenimo normų. (I.Leliūgienė, 2003)

Kompleksiškai orientuoti socialinio darbo modeliai – įvairių modelių ir technologijų, orientuotų į individo gyvybinės veiklos proceso optimizavimą, integratyvus poveikis. Tai specialių socialinių tarnybų (socialinių tarnybų mokyklose, teritorinių socialinės paramos gyventojams centrų ir tt.) veikla. (I.Leliūgienė,2003)

Vertikaloji dimensija - Kiekvienai mūsų žmogiškai veiklai kyla pavojus išsikvėpti, prarasti motyvą. Kad šios grėsmės būtų įmanoma išvengti yra būtinas vertikalus žvilgsnis, dimensija, perspektyva "iš aukščiau", kuri padėtų kitu rakursu išvysti pasaulį, jo reiškinius, žmogų. Vertikaloji dimensija galėtų pavadinti ir vertybinių orientacijų, krikščioniškųjų pagrindų bei žmogaus asmens pažinimą. (Publicistas Tomas Viluckas)

Meno terapija – tai asmenų reabilitacijos būdai ir technologijos, pasitelkus dailės ir meno terapiją. Šis reabilitacijos tipas nukreiptas į žmogaus galimybes jautriai suvokti ir tinkamai sutvarkyti savo ryšį su aplinka simboliškai forma. Meno savybės slepia gydančiąją meno jėgą. Tačiau norint ją efektyviai panaudoti, būtina žinoti pagrindines jos taikymo galimybes. Nerekomenduojama šia veikla užsiimti menų specialistams, jei jiems nevadovauja profesionalai, specialiai parengti dirbti su žmonėmis, kadangi tai gali pakenkti klientui, kuriam taikoma meno terapija. Tik tinkamai panaudotas šis reabilitacijos būdas gali būti labai efektyvus. (I.Leliūgienė, 2003)

Pastaba:

Norintys taikyti dailės terapijos metodus socialiniame darbe gali kreiptis į Lietuvos dailės terapijos taikymo asociaciją. Prezidentė - dr.Audra Brazauskaitė.

Norintys savo darbe taikyti muzikos terapiją gali kreiptis į Lietuvos ugdomosios muzikos terapijos asociaciją. Prezidentė – dr. Vilmantė Aleksienė

SVEIKOS IR NESVEIKOS ŠEIMOS BRUOŽAI

„Tėvų ir vaikų santykiai yra sudėtingi, bet iš dalies galima pasakyti, kas padeda vaikui sėkmingiau tobulėti ir kokie santykiai šeimoje sudaro normalias sąlygas normaliai vaiko psichosocialinei raidai“ (G. Chomentauskas).

Išsiaiškinsime sveikos ir nesveikos šeimos sąvokas, jų būdingus bruožus ir aptarsime tėvų, atstovaujančių abu šeimos tipus, vaidmenį bei kokią įtaką tai daro vaikų psichosocialinei raidai.

Psichologas G.Chomentauskas (1998) teigia, kad tėvai, kurie iš tikrųjų myli vaikus, juos supranta ir priima tokius, kokie jie yra, užaugina laimingus ir draugiškus vaikus. O vaikai taip pat myli tėvus, gerai save vertina. Tokie vaikai gana anksti pradeda įsisaugoti, ką tėvai mano apie juos, kaip juos vertina ir priima. Tėvai, kurie priešiški vaikams, juos atstumia, nuolat kritikuoja ir įžeidinėja, paprastai užaugina priešiškus kitiems, asocialius, turinčius nepasitenkinimo savimi jausmą bei blogus įpročius, mažiau supratingus vaikus. Jų atžalos yra praradę viltį, kad kada nors bus mylimos ir reikalingos.

D. Baumrind tyrė pagrindinius vaiko auklėjimo stilius ir jų poveikį vaiko raidai. Ji tvirtina, kad subrendusių, kompetentingų vaikų tėvai palaikė vaikus, adekvačiai suvokė savo elgesį ir tinkamai bendravo su jais. Tokie tėvai kontroliavo vaikų elgesį, taip pat gerbė savo vaikų nepriklausomybę, jų nuomonę, bet ir kartu aiškiai pateikdavo savo sprendimus bei reikalavo jų laikytis. (R.Žukauskienė, 1998).

Galima drąsiai teigti, kad stipri tėvų kontrolė ir vaiko autonomijos pripažinimas, nepriklausomybės skatinimas turi teigiamos įtakos normaliai vaiko psichosocialinei raidai ir formuoja:

- socializuotą ir nepriklausomą vaikų elgesį,
- pasitikėjimą savimi,
- altruizmą,
- atsakomybę už savo elgesį,
- draugiškumą,
- mokėjimą bendrauti su kitais ir gerą mokymąsi.

Z. Plužekas (1996) tvirtina, jog gera šeimos atmosfera laiduoja gerus ir šiltus santykius. Vaikams, augantiems tokioje šeimoje, paprastai būdingi šie bruožai: visuomeniškumas, džiugi nuotaika, optimizmas, užuojauta kitiems žmonėms, saiko jausmas. Nesveikoje šeimos atmosferoje augantys vaikai pasižymi negatyviais bruožais: jie priešiški, pavydūs, agresyvūs.

Be išlygų galima teigti, kad normali vaiko psichosocialinė raida labai priklauso nuo to, ar jį tėvai myli, ar yra švelnūs, ar priima jį tokį, koks jis yra. Nuo to didžia dalimi priklauso ir kaip vaikas pats save vertina. Savęs vertinimui labai svarbus suaugusiųjų bendravimo su vaiku stilius.

Autoriai, tyrinėję ir dirbę tik su nesveikomis šeimomis, apibendrina savo pastebėjimus ir kalba apie tai, kad tokiose šeimose dažnai pasitaiko vaikų apleistumas, fizinis ir psichologinis smurtas, seksualinis išnaudojimas (K. Killen, 1989). Kaip teigia C. Black (1989), tokiose šeimose labai ribotas bendravimas, nekalbama, nėra tarp jos narių jokio pasitikėjimo, jokių jausmų.

Ryškiausi socialinės rizikos šeimų bruožai:

- vienas arba abu tėvai turi žalingų įpročių ar kompulsijų – vartoja kvaišalus, demonstruoja palaidą seksualinį elgesį, lošia azartinius žaidimus, per daug laiko praleidžia darbe;
- vienas ar abu tėvai grasina ir naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę. Vaikai gali būti fizinio smurto liudininkais arba priversti dalyvauti baudžiant brolius ir seseris, arba gyvena baimėje dėl galimų agresijos protrūkių;
- vienas ar abu tėvai naudoja stiprią autoritarinę kontrolę, kaip auklėjimo priemonę;
- vienas ar abu tėvai naudoja vaikus kaip savo nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti tėvų fizinius ir emocinius poreikius;
- vienas ar abu tėvai netenkina ar grasina netenkinti vaiko bazinių poreikių;
- šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais ar stereotipais.

Pagrindiniai vaikų, priklausančių rizikos grupei, bruožai

Daugelio tokių problemų kaip priklausomybė nuo alkoholio ar narkotikų šaknys glūdi gilioje senovėje. Jos neatsirado iš niekur, staiga ir tik šiais laikais. Tačiau keičiasi visuomenės požiūris, ir „problema“, „nelaimė“ suvokiamos kaip liga. Priklausomybė – tai sunki liga. Keičiasi ir pačių priklausomybę turinčių žmonių, jų suaugusių artimųjų požiūris į ligą bei sveikimą. Po truputį nebetenka galios ir požiūris, kad jei gerai laikosi priklausomybę turintis asmuo, tai gerai laikysis ir šeima. Iki šiol visas dėmesys buvo sutelktas į asmenį, priklausomą nuo alkoholio. Šeima domimasi mažiau, ir juo labiau nesveikoje šeimoje gyvenančiais vaikais. Apie tai pirmoji pradėjo kalbėti edukologijos daktarė J.G. Woititz, suaugusių, kurie užaugo nesveikoje šeimoje, judėjimo „motina“.

Yra daugybė vaikų, kurių gyvenimą žaloja tėvai, sergantys priklausomybe nuo alkoholio. J.G. Woititz (1999, 16) teigia, kad tuos vaikus sunku atpažinti dėl kelių priežasčių. Jie gėdijasi, nesupranta, kad priklausomybė nuo alkoholio yra liga, nemoka įvertinti nemalonios tikrovės ir apsisaugoti nuo jos. Vaikų, kurių tėvai priklauso nuo alkoholio, kančia pasireiškia įvairiopa neadekvačiu elgesiu. Bet visiems jiems yra būdingas savęs nuvertinimas.

Vaikai jaučiasi savo artimųjų ir draugų atstumti, vengia rodyti jausmus. Dėl netinkamo tėvų gyvenimo būdo, nuolat savyje nešioja gėdos ir kaltės jausmą. Daugelis vaikų, kurie gyvena nesveikose šeimose, yra socialiai uždari, turi psichologinių ir socialinės adaptacijos sunkumų.

Autoriai, tyrinėję ir dirbę su nesveikos šeimos vaikais, atrado tarp jų daug panašumų. J.G. Woititz (1999) išskiria esminius jiems būdingus bruožus ir teigia, kad dažniausiai jie jaučiasi esą kitokie, nei kiti, jiems sunku atsipalaiduoti ir juokauti, negali susikaupti, impulsyvūs. Tokie vaikai yra per daug atsakingi arba visai neatsakingi, sunkiai bendrauja, meluoja, rengdamiesi persistengia, vengia į namus kviesti draugų. Jie nieieško alternatyvios veiklos ir neapmąsto galimų padarinių, sunkiai siekia užsibrėžto tikslo, visą laiką ieško pateisinimų arba pritarimo.

Jorgenas F. Nissenas, žymiausias Danijos priklausomybės nuo alkoholio specialistas, apie nesveikos šeimos „paslaptis“ rašo: „Šeimos nariams sunkiausia išmokti gyventi savo gyvenimą, užuot gyvenus pagal priklausomybę alkoholiui turinčio asmens diktuojamas sąlygas. Daugelį metų jie buvo valdomi nepastovių geriančio žmogaus nuotaikų. Jie buvo įbauginti, priversti meluoti ir niekad nedrįso prisipažinti, kas dedasi giliau jų širdyje. Gyventi „čia ir dabar“ buvo neįmanoma. Jie baiminosi savo jausmų, baiminosi juos reikšti. Visų šeimos narių jausmai užgniaužti. Neparodoma nei meilė, nei pyktis, nei džiaugsmas, nei sielvartas. Šeimos nariui, turinčiam priklausomybę, kurį jie mylėjo, pritvinksta neapykantos ir paniekos“. (Jorgen F. Nissen, 1997;75).

J.G. Woititz (1999); „Man daugiau kelia nerimą tai, kad atstumtas vaikas lieka pasyvus, kai jam reikėtų supyksti. Žinau, jog nuo užgniaužto pykčio sunegaluoja skrandis, apima depresija ar pasireiškia kitokie simptomai. Be to, šie vaikai patiria nerimą, o nerimaudami jaučiasi bejėgiai. Nedrįsta pasisakyti mokytojams ar psichologams. Nenori, kad pašaliniai sužinotų. Viską jie nori laikyti užslėpę savyje.“

Žemiau pateiktoje lentelėje išskirti pagrindiniai rizikos grupei priklausančių vaikų bruožai, kurie yra būdingi ir suaugusiems alkoholikų vaikams. (Janet Geringer Woititz, „Suaugę alkoholikų vaikai“, 1999). Šalia, palyginimui, yra pateikti vaikų, gyvenančių sveikose šeimose pagrindiniai bruožai. Sudarydama lentelę remiausi aukščiau tekste išvardinamais Lietuvos ir užsienio autorių teiginiais.

Lentelė Nr.1

Vaikų, gyvenančių priklausomybę alkoholiui turinčiose šeimose, pagrindiniai bruožai	Vaikų, gyvenančių sveikoje šeimoje, pagrindiniai bruožai
<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>dažniausiai jie jaučiasi esą kitokie nei kiti,</i> ▪ <i>jiems sunku atsipalaiduoti ir juokauti,</i> ▪ <i>yra per daug atsakingi arba visai neatsakingi,</i> ▪ <i>sunkiai bendrauja,</i> ▪ <i>meluoja,</i> ▪ <i>impulsyvūs, nieiško alternatyvios veiklos ir nenumato galimų padarinių,</i> ▪ <i>sunkiai siekia užsibrėžto tikslo,</i> ▪ <i>visą laiką ieško pateisinimų arba pritarimo,</i> ▪ <i>rengdamiesi persistengia,</i> ▪ <i>vengia į namus kviestis draugų,</i> ▪ <i>negali susikaupti,</i> ▪ <i>pavydūs,</i> ▪ <i>priešiški,</i> ▪ <i>agresyvūs kitiems arba sau,</i> ▪ <i>turi nepasitikėjimo savimi jausmą,</i> ▪ <i>turi blogų įpročių,</i> ▪ <i>nemyli arba nekenčia savo tėvų,</i> ▪ <i>praradę viltį būti mylimais ir reikalingais,</i> ▪ <i>turi mokymosi sunkumų,</i> <p>Vaikai, kurie yra smarkiai emociškai pažeisti ir kurie dažnai atstumiami, yra panašūs į tuos vaikus, kurie nuo kūdikystės nėra patyrę pakankamo motiniško artumo (good mathering). Jų raida yra pažeista, jie yra išsiugdę gynybinius mechanizmus, būdingus ribinei asmenybei ir nuolatinį didelį, neįveikiamą nerimą.</p> <p><i>Yra pažeistas pasitikėjimo jausmas ir saugumo ribos, sunkiai bendrauja ir palaiko santykius. Atstumtiems vaikams sunku simboliškai mąstyti, tai rodo jų mąstymo sulėtėjimą, (tačiau tai ugdoma piešimu), visa tai atsispindi jų gebėjime mokytis.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>laimingi,</i> ▪ <i>draugiški,</i> ▪ <i>myli savo tėvus,</i> ▪ <i>gerai vertina save,</i> ▪ <i>pasitiki savimi,</i> ▪ <i>adekvačiai suvokia savo elgesį,</i> ▪ <i>altruistiški,</i> ▪ <i>moka bendrauti su kitais,</i> ▪ <i>gerai mokosi,</i> ▪ <i>visuomeniški,</i> ▪ <i>džiaugsmingos nuotaikos,</i> ▪ <i>turi saiko jausmą.</i>

Pastaba: Kitokiu šriftu išryškinti bruožai yra labiausiai būdingi socialiai uždaramų vaikų grupės nariams. Darbo patirtis rodo, kad būtent šie bruožai turi didžiausią tendenciją keistis, kai darbe yra taikoma dailės terapijos laisvo piešimo metodas.

Lentelė Nr.2 Alkoholikų vaikų vaikų vaidmenys. (Lentelė paimta iš L.Bulotaitės knygos „Narkotikai ir narkomanija“, 2004)

Alkoholikų vaikų vaidmenys	Išorinė išraiška	Vidiniai jausmai	Vaidmuo šeimoje	Ateitis be pagalbos	Ateitis suteikus pagalbą
Šeimos herojus	Jam sekasi Atsakingas Daro tai, ką reikia	Neadekvatumas Pyktis Sutrikimas Vienišumas Pažeidžiamumas	Padedą šeimai pajusti savo vertę (šeima gali didžiūotis)	Prisirišęs prie darbo Negali būti neteiskus Per daug atsakingas	Gali priimti nesėkmes Atsakingas už save
Atpirkimo ožys	Priešiškąs Piktas	Pažeidžiamumas Kaltė Vienišumas Baimė	Nukreipia dėmesį nuo alkoholiko	Problemų sukėlėjas mokykloje, vėliau – darbo vietoje Kalėjimas Neplanuotas nėštumas	Prisiima atsakomybę Drąsus Sugeba priimti realybę
Pamirštas vaikas	Atitolęs Vienišas	Vienišumas Savo menkavertiškumo suvokimas Pažeidžiamumas	Palengvinimas (nors dėl vieno vaiko nėra ko jaudintis)	Seksualinio identiškumo problemos Miršta jauname amžiuje	Nepriklausomas Talentingas Kūrybingas Save aktualizuojantis
Juokdarys	Nesubrendęs Silpnas	Baimė Nesaugumas Vienišumas Sutrikimas	Linksmina Padedą šeimai atsipalaiduoti	Negali įveikti stresų Kompulsyvus klounas Veda/išteka už „herojaus“ Lieka nesubrendęs	Gali rūpintis savimi Nebėbūna vien „klounu“ Su juo linksma Turi gerą humoro jausmą

ATSTUMTŲ VAIKŲ TYRIMAI LIETUVOJE

Rizikos grupei priklausančių, atstumtų vaikų problemas Lietuvoje pradėjo tyrinėti Švietimo ir mokslo ministerijos Pedagoginis psichologinis centras. 2001 metais instituto darbuotojai atliko agresyvaus ir asocialaus elgesio vaikų tyrimus. Tyrimai rodo, kad vaikai, kuriuos bendraamžiai yra atstūmę ir laiko agresyviais, tampa dar agresyvesni ir jaučiasi dar labiau atstumti. Tyrimai patvirtino, kad „didžioji dalis vaikų yra iš šeimų, kuriose jiems neskiriamas dėmesys, kad į alkoholizmą ir narkomaniją yra labiau linkę jautrūs, neturintys dvasinės pusiausvyros, savimi nepasitikintys, nusivylę ar praradę artimųjų meilę asmenys. Tokie yra alkoholikų ir narkomanų vaikai. Šie vaikai priklauso rizikos grupei, jie turi didesnę galimybę nei kiti tapti alkoholikais ir narkomanais. Tokiems vaikams būtinai reikalingos specialios prevencinės programos“ (seminaras „Socialiai remtinų vaikų dienos centrų darbuotojų mokymai“, 2000).

Vaikų teisių apsaugos tarnybos duomenimis, kasmet didėja asocialių šeimų ir jose gyvenančių vaikų skaičius (LR Statistikos departamento duomenys).

Suaugusių Lietuvos gyventojų sveikatos žinių ir elgsenos tyrimas parodė, kad vaikai iš alkoholikų šeimų: 1) triskart dažniau yra nukreipiami į globos namus; 2) dvigubai dažniau tuokiasi jaunesni nei 16 metų; 3) jaunuolių nusikalstamumas daug didesnis; 4) dukart dažnesnės dvasinės ligos ir didesnis savižudybių skaičius.

Įvairių užsienio autorių darbo patirtis su rizikos grupės vaikais bei šiandienos situacija Lietuvoje rodo, kad daugėja atstumtų, uždarų, „nematomų“ vaikų, tampančių socialine problema. Mano patirtis, sukaupta dirbant su smurtą patyrusiais ir socialiai uždarais vaikais, rodo, kad kol kas šiems vaikams yra skiriama nepakankamai dėmesio. Tai lemia šių vaikų savybės, nes atstumti ir norintys šešėlyje likti vaikai yra ramūs, stengiasi neatkreipti į save dėmesio, nori visiems „įtikti“. Todėl jie lieka nepastebėti ir gyvena vieni su savo skausmu.

Pagrindiniai vaiko poreikiai

Poreikis yra atpažįstamas iš jo pasireiškimo. Jeigu vaikas reikalauja valgyti, pasak K.Mollenhauer, visi žino, kad jis alkanas. Kiekvieną poreikį atitinka įspėjantis reikalavimas. Tuo remdamiesi galime kalbėti apie maisto poreikį, baimę, kūno apsaugą (Butas drabužiai). Šiuos poreikius autorius apibūdina kaip pirminius, o jų atsiradimą grindžia teiginiu, kad daugeliui kultūringų žmonių antraeiliai poreikiai vystosi iš anksčiau minėtų. Jeigu nepatenkinami pirminiai poreikiai: vaikai nepavalgę, suplyšę rūbai, nepatogus būstas – visa tai sukelia nepakankamo saugumo jausmą. Rytojaus baimė visiškai išsekina asmens psichines jėgas. Tuomet belieka maža vilties, kad bus keliami kultūriniai ir kiti antraeiliai poreikiai, kurie turėtų būti būdingi žmogiškosios civilizacijos egzistencijai (K.Mollenhauer, 1993). Savo egzistencijos pradžioje šie poreikiai turi būti susiję su kuo kitu, kas suteiktų žmogui galimybę tobulėti.

Kitas autorius K.Eyferth veikale „Sudėtingi siekiai, jų priežastys ir formos“ iškelia „atidumo ir meilės poreikius“, sakydamas, kad tai svarbiausi vaiko poreikiai.

Kitas autorius L.Shenk – Danziger sudarė iš esmės išplėstą vaiko pagrindinių poreikių katalogą, kurių svarbiausi yra šie:

1. Poreikis būti norimam ir pripažintam.
2. Tėvų dėmesio poreikis: „čia įeina žaidimai, kalbėjimas, pagyrimai. Tai tėvų domėjimasis tuo, ką vaikas daro ir nori padaryti“
3. Identifikacijos poreikis.
4. Poreikis būti bekonfliktinėje visuomenėje, kurios tikslas suteikti vaikui saugumą.
5. Jo lūkesčius atitinkančių gyvenimo ir ugdymo pamokų poreikis.
6. Poreikis būti pripažintam bendraamžių draugijoje.
7. Poreikis įsitraukti į suaugusiųjų gyvenimą pagal savo sugebėjimus, jėgas ir interesus.

R.Bang veikale „Psichologiniai ir metodiniai pagrindai“ (1959), pagrindinius poreikius skirsto į šeimos ryšius ir meilę, švelnumą ir pripažinimą, nepriklausomybę ir savarankiškumą. Jis atkreipia dėmesį į tai, kad „kuo žmogus jaunesnis, tuo mažiau šie poreikiai tenkinami“.

Šie poreikiai atsiskleidžia per socialinę patirtį.

Pagrindinės vaiko teisės

Pagrindinės vaikų teisės yra išdėstytos „Vaiko teisių konvencijoje“. Čia pateiksiu vaiko teisių konvencijos straipsnius, kurie yra ypač svarbūs kalbant apie rizikos grupės vaikus:

6 straipsnis. Vaikai turi teisę išgyventi ir vystytis.

9 straipsnis. Vaikai turi teisę į abu tėvus ir teisę augti saugioje šeimos aplinkoje.

19 straipsnis. Vaikai turi teisę būti apsaugoti nuo fizinio arba psichologinio smurto ir nuo apleistumo.

13 straipsnis. Vaikai turi teisę į žaidimą, poilsį ir laisvalaikį, taip pat į kultūrinę ir meninę veiklą priklausomai nuo vaikų amžiaus.

39 straipsnis. Vaikai, patyrę bet kokių formų prievartą ir išnaudojimą, turi teisę į fizinę, psichologinę ir socialinę reabilitaciją.

Siekiant, kad pagrindiniai vaikų poreikiai ir teisės būtų įgyvendinti, reikia vadovautis humanistine pedagogika ir psichologija. „Humanizmas reiškia kiekvieno asmens vertės pripažinimą ir pagarbą jam, asmens pasirinkimo laisvę ir atsakomybę, humaniškus santykius“ – teigiama knygyje „Aš myliu kiekvieną vaiką“ (D.Gailienė, L.Bulotaitė, N.Sturlienė, 1996). A.H. Maslow, C.R. Rogers suformulavo kertinius teiginius, kuriais remiasi šiuolaikinė humanistinė pedagogika. Ji teigia, kad *viską galima pasiekti patenkinus esminius vaiko poreikius: jis turi būti gerbiamas ir mylimas; jaustis psichologiškai saugus; vertinamas kitų; adekvačiai vertinti save. Kai realizuojami šie poreikiai, skleidžiasi ir auga sveikas, harmoningas žmogus, kuris gyvendamas vadovaujasi bendrosiomis vertybėmis.* „Tada atsiranda poreikis mąstyti, kurti, ir mylėti – būti susijusiam su kitais“ (D.Gailienė, L.Bulotaitė, N.Sturlienė 1996).

Psichologai pripažįsta, kad vien informacija nenulemia mūsų elgesio. Siekiant užkirsti kelią įvairioms socialinėms negerovėms – nusikalstamumui, alkoholizmui, savižudybėms – neužtenka vaikus bei visuomenę apie tai informuoti. „Todėl svarbu formuoti vaikų gebėjimą ir pasirengimą atsispirti socialiniam spaudimui, suvokti ir įveikti savo psichologines problemas, kurios vėliau gali pripratinti prie alkoholio ar narkotikų, paskatinti įvairius elgesio nukrypimus, ligas ir kita“ (D.Gailienė, L.Bulotaitė, N.Sturlienė, 1996). A.H. Maslow mano, kad švietimas, ugdymas turi būti orientuoti į žmogų, padėti jam išreikšti save. Prie šių uždavinių sprendimo turi prisidėti visi, kam tenka atsakomybė už vaikų ateitį.

Šiuo metu Lietuvoje jau yra pripažįstama, kad „Bendro lavinimo vidurinėse mokyklose skiriamas per mažas dėmesys pirminei profilaktikai su vaikais, kurių šeimose girtaujama ar vartojami narkotikai ir kur patys moksleiviai turi polinkį į priklausomybę alkoholiui ir narkotikams“ (I. Leliūgienė, 1997, 115).

Vaikams reikia padėti susigražinti prarastą vaikystę, užpildyti tas spragas, kurios atsirado vaiko psichosocialinės raidos kelyje dėl netinkamos tėvų priežiūros, dėl nepatirto motiniško artumo (good mathering), tik reikia rasti priemonių ir metodų, kaip tai geriau padaryti.

Per devynerius darbo su rizikos grupės vaikais metus susidūriau su vaikų socialinio uždarmo problema. Dėl savo uždarmo, atstumtumo, „nematomumo“ šie vaikai negali priimti jiems siūlomos pagalbos, nors pagalbos jiems akivaizdžiai reikia.

Todėl, organizuojant socialinį darbą, iškilo šie klausimai:

- 1) *Kaip sudominti atstumtus (socialiai uždarus) vaikus, kad jie ateitų į grupę, kur jiems būtų galima padėti?*
- 2) *kaip motyvuoti vaiką, kad jis norėtų gauti specialisto pagalbą?*

Ieškodama atsakymo į šiuos klausimus išbandžiau įvairiausių būdus, bet pats efektyviausias, kaip parodė patirtis – dailės terapijos laisvo piešimo metodas, taikomas paraleliai su savęs pažinimo, jausmų identifikavimo metodu.

Dirbdami su rizikos grupės vaikais ir kryptingai taikydami dailės terapijos laisvo piešimo metodą paraleliai su kitomis programomis, galime išugdyti tam tikrus socialinius įgūdžius, taip pat sustiprinti vaikų motyvaciją gauti jiems reikalingą specialistų pagalbą.

DARBO ORGANIZAVIMAS

Pasiruošimas:

1. Pagrindinės nuorodos apie ką reikėtų pagalvoti svarstant ir planuojant darbą su rizikos grupės vaikais:
2. Sužinokite, ar jūsų aplinkoje (savivaldybėje, seniūnijoje) yra vaikų, kuriems reikia tokios programos? Atlikite paprastą poreikių tyrimą.
3. Išsiaiškinkite, ar jūsų aplinkoje (savivaldybėje, seniūnijoje) yra kitų organizacijų ar institucijų, kurios dirba panašų darbą?
4. Pagalvokite, kaip jūs galite prisidėti prie šio darbo, kaip galite bendradarbiauti? Su kuo?
5. Įvertinkite, ar dėl tokio bendradarbiavimo jūsų veikla būtų efektyvesnė?
6. Jeigu jūsų aplinkoje dar nėra organizacijų teikiančių nestacionarias socialines paslaugas rizikos grupės vaikams ir jų šeimoms, reikia pagalvoti apie steigiamos įstaigos statusą: NVO, viešoji, visuomeninė, bendruomenė.
7. Apskaičiuokite kvalifikuotų specialistų poreikį įgyvendinant jūsų programą: Kiek? Kokių? Kokia reikalinga darbuotojų kompetencija (Išsilavinimas, patirtis, asmeninės savybės)
8. Išsiaiškinkite kaip bus finansuojama jūsų veikla?
9. Kas bus atsakingas?
10. Patalpų paieška ir tvarkymas: Kur vyks darbas su rizikos grupės vaikais? Ar informavote apie grupės pobūdį patalpų savininką? Ar sudarėte sutartį su patalpų šeimininku? Ar patalpos paruoštos darbui?.
11. Ar jums reikėtų paruošti specialios informacinės medžiagos apie pradedamą vykdyti jūsų veiklą? Kam ją reikėtų skirti?
12. Kaip platinsite informaciją apie savo darbą? Kur ir kada vyks pirmas organizacijos ir veiklos pristatymas

Kaip atrasti vaiką?

- Programos pristatymas mokyklos pedagogų posėdyje
- Skelbimo apie programą (lankstuko arba skrajutės formoje) platinimas per klasės mokytojus
- Programos pristatymas savivaldybės VTAT-o ir socialinio skyriaus darbuotojams
- Programoje jau dalyvaujantys vaikai atsiveda savo draugus

Pasiruošimas pirmam pokalbiui su vaiko tėvais arba globėjais

Šeimų, esančių krizinėje situacijoje, sąrašo sudarymas kartu su savivaldybės VTAT-o ir socialinio skyriaus darbuotojais ir apsilankymas tose šeimose.

- Skambutis telefonu arba apsilankymas namuose
- Programos pristatymas (Labai svarbu papasakoti, kaip ketinate dirbti su vaiku, žodžiu ir raštu informuoti, kur ir kada vyks užsiėmimai, apie ką bus kalbama ir ko bus siekiama)
- Kvietimas pirmam pokalbiui. (Paliekame skrajutę, kurioje nurodyta: susitikimo vieta, susitikimo laikas ir trukmė)

Užsiregistravimo pokalbis

- Susitarimas dėl vaiko priėmimo į grupę (Tėvų arba globėjų pareiškimas, pagal jūsų organizacijos paruoštą pavyzdį)
- Išklausti tėvų arba globėjų pageidavimus ir lūkesčius
- Tėvų arba globėjų pageidavimus ir lūkesčius būtinai įtraukti į vaiko ugdymo plano tikslus
- Užpildyti anketas:
 - Informacija apie vaiką (Priedas Nr.3)

- Išsamus vaiko situacijos tyrimas (Priedas Nr.4)
- Pagalbos ir ugdymo vaikui plano sudarymas (Priedas Nr.5)
- Anketa vaikui (ji pildoma vykdomos programos darbo pradžioje ir pabaigoje)
- Anketa tėvams
- Anketa klasės mokytojui (auklėtojui)

Pastaba:

Anketų pavyzdžiai: „Informacija apie vaiką“, „Išsamus vaiko situacijos tyrimas“, „Pagalbos ugdymo vaikui planas“ paimti iš Vilniaus miesto savivaldybės „Vaikų dienos globos ir socializacijos paslaugų“ programos, kuri buvo vykdoma 2003-2004 metais.

Anketų pavyzdžiai: „Anketa vaikui“, „Anketa tėvams“ ir „Anketa klasės mokytojui“ rekomenduojame paimti iš I.Leliūginės knygos „Socialinė pedagogika“ (2003), 240-244 psl.

Išsiregistravimo pokalbis

- Likus vienam mėnesiui iki užsiėmimų pabaigos vaikai yra perspėjami apie programos pabaigą
- Vaikams yra pristatomos galimybės pereiti į kitas programas arba susirasti kitus būrelius
- Vaikams nurodoma tiksli atsisveikinimo data
- Surengiama atsisveikinimo šventė į kurią pakviečiami ne tik vaiko tėvai arba globėjai, bet ir jo seneliai bei draugai
- Atsisveikinimo pokalbio metu vaikai užpildo anketą (ją sudaro vadovas. Anketa skirta darbui grupėje įvertinti).
- Atsisveikinimo pokalbio metu vaikams yra gražinama užsiėmimų metu sukurta vaizdinė medžiaga.
- Tėvai yra informuojami, kad visa surinkta informacija apie jų šeimą bus saugoma 5 metus jūsų organizacijoje. Konfidencialumas garantuojamas.

Patarimai dėl programos efektyvumo įvertinimo ir anketos sudarymo.

Programos efektyvumo įvertinimą reikia aptarti su tėvais (globėjais) ir vaikais atskirai. Aptarimui ir įvertinimui naudojame savo laisvai parengtas apklausos anketas, kuriose atsispindėtų šie pagrindiniai klausimai:

- Ar dalyvavimas grupėje buvo naudingas (nenaudingas)? Kodėl?
- Ar pasikeitė vaiko elgesys namuose, mokykloje, su draugais? Kaip?
- Kiti svarbūs klausimai: tėvų(globėjų), klasės auklėtojos ir vaikų nuomonė

Tolimesnės perspektyvos.

- Ar reikalinga tolimesnė pagalba vaikui ir šeimai?
- Jeigu reikalinga– tai kokia? Ką mes galime jiems pasiūlyti?
- Darbo įvertinimas kartu su darbdaviu: stipriosios ir silpnosios darbo pusės. Ką turėtume keisti?
- Ką dar galima būtų daryti? Kaip?
- Ko reikia darbuotojams?
- Sprendimas dėl tolesnio darbo.
- Veiklos ataskaita.

Tolesnės perspektyvos numatymas – labai svarbus socialinio darbuotojo uždavinys. Kadangi vienas iš pagrindinių šios programos tikslų – pilnavertė asmenybės ugdymas ir integracija į visuomenę – socialinis darbuotojas, pasibaigus programai ir atsižvelgdamas į vaiko sugebėjimus bei norus, padeda surasti jo sugebėjimus atitinkančią veiklą, užsirašyti į būrelį, t.y. padeda vaikui integruotis į visuomenę.

Užsiėmimų metu vaikai grupėje susidraugauja ir nori toliau likti kartu. Tuomet socialinis darbuotojas sudaro sąlygas atsirasti iniciatyvinėms grupėms programos viduje. Čia reikalingas atidumas ir įsiklausymas į vaikų norus, taip pat reikia įvertinti ir turimus resursus (patalpos, darbuotojai, įranga, finansavimas ir pan.). Organizacijos viduje susidariusioms paauglių ir jaunimo iniciatyvinėms grupėms yra sudaromos sąlygos dalyvauti lyderių ugdymo programos aukštesnėje pakopoje. Šios programos metu dalyviai turi galimybę sužinoti kas yra grupė ir kas yra komanda. Išmoksta lyderiauti, kelti idėjas, suburti apie save vienminčius, rašyti projektus, įgyvendinti išsikeltas idėjas.

SOCIALINIAI ĮGŪDŽIAI

Bendri socialinių įgūdžių skalių sudarymo principai

Socialiniame darbe labai svarbu sudaryti vaikų socialinių įgūdžių pasikeitimų lentelę. Remdamiesi jos duomenimis, darbo pabaigoje galėsime palyginti ir įvertinti socialinės adaptacijos rezultatus, kurie turės įtakos vaikų apsisprendimui dalyvauti kitose ugdomosiose programose, taip pat pasirenkant kitą alternatyvią veiklą.

Vienas iš būdų atrinkti socialinius įgūdžius yra toje šalyje ar mieste priimtas socialinių įgūdžių sąrašas. Gali būti siūlomas Ekologinis instrumentarijus nustatyti socialiniams įgūdžiams bei skalė socialinei kompetencijai vertinti (K.W. Howellas, 1993 m.) *Kol kas mūsų šalyje ekologinio instrumentarijaus nėra, todėl rėmiausi Howell K.W. rekomenduojamų įgūdžių ir jų apibendrinimų pavyzdžiais.*

Čia pateikiamas K.W. Howello rekomenduojami socialiniai įgūdžiai, jų apibendrinimas ir pavyzdžiai:

Lentelė Nr.2. Howello socialinių įgūdžių skalė.

Socialinis įgūdis	Pavyzdys
Bendravimo iniciatyvumas	Nori atkreipti dėmesį patempus už rankos
Taisyklių laikymasis	Žaidimo taisyklių laikymasis, mokytojo nuorodų laikymasis
Savireguliacija	Sėdėjimo vietos pasirinkimas
Teigiamas grįžtamasis ryšys	Šypsena, pagyrimas, padėka
Neigiamas grįžtamasis ryšys	Atsisakymas pagalbos, pastabų dėl netinkamo elgesio ignoravimas
Elgesys viešose vietose, pasiūlymas padėti	Elgesys transporte, durų palaikymas, prisistatymas
Pagalbos priėmimas, prašymas padėti	Pakeliant ranką, verbalinis pagalbos prašymas

K.W. Howellas (1993) išskiria bendrus socialinius įgūdžius, kuriuos privalėtų turėti asmuo, kad galėtų tinkamai elgtis visuomenėje.

Čia pateiktos idealaus modelio funkcijos:

1. Kalba – taisyklė, kaip elgtis perduodama per kalbą.
2. Atsipalaidavimas – žmogus turi mokėti atsipalaiduoti stresinėje situacijoje.
3. Savikontrolė – sugebėjimas kontroliuoti savo elgesį.
4. Problemų sprendimas – neturintys socialinių įgūdžių suranda mažiau sprendimų, mažesnė veiksmų laisvė pasirenkant sprendimus ir jie būna neefektyvūs ar net pavojingi.
5. Tinkamo elgesio pasirinkimas – automatiškai pasirenka netinkamą atsakymą, veiksmą, nes žino ribotą skaičių pavyzdžių.
6. Sprendimo priėmimas ir bendravimo įgūdžiai. (D.Talutytes diplominis darbas “Sutrikusio intelekto jaunuolių socialiniai įgūdžiai”, VU psichologijos katedra, 1997m.)

Socialinių įgūdžių skalės kintamųjų lentelės sudarymas

Pradedant darbą su pasirinkta tiksline grupe, labai svarbu išsikelti konkrečius tikslus, kurių sieksime dirbdami su vaikais. Pvz. didinti vaikų motyvaciją lankyti prevencinę programą, siekti konkrečių socialinės adaptacijos rezultatų: bendravimo įgūdžių pagerinimo, problemos išsakymo (pripažinimo), vaiko kūrybiškumo atskleidimo, geresnio savęs vertinimo. Kiekvienam tikslui reikia parinkti ugdyti nasocialinį įgūdį. Kiekvienam socialiniam įgūdžiui sudaryti penkiabalę vertinimo skalę. Sudarant vertinimo skalę reikia atsižvelgti į tikslinės grupės būklę ir numatyti kokių maksimalių rezultatų galėtume pasiekti dirbdami tam tikrą laiką. Kiek laiko skirsime socialinių įgūdžių ugdymui, reikia nuspręsti iš anksto: 3,4,6 mėnesius ar daugiau. Taip pat numatyti, ar dažnai rinksimes: 2,3,5 kartus per savaitę. Kai būsime suformulavę konkrečius tikslus, parinkę reikiamus ugdyti socialinius įgūdžius

ir kiekvienam įgūdžiui sudarę vertinimo skalę, būtina nubraižyti socialinių įgūdžių kintamųjų lentelę kiekvienam vaikui atskirai. Lentelė pildoma kiekvieno užsiėmimo metu. Vaikai apie tai neturi žinoti. Lentelės pavyzdys priede "Grafikai".

Socialinių įgūdžių kintamųjų lentelėje vertikalčiai yra surašomi socialiniai įgūdžiai, kuriuos ugdsime. Horizontalčiai – užsiėmimų skaičius. (Priede "Grafikai" vertikalčiai yra surašyti 6 socialiniai įgūdžiai, horizontalčiai – 24 užsiėmimai. Visi užsiėmimai turi būti orientuoti į numatytą socialinių įgūdžių ugdymą. Tai padeda sekti ir konkrečiai vertinti socialinio darbo (socializacijos paslaugos vaikams) rezultatus.

Konkretus pavyzdys, kuris buvo taikomas darbe su socialiai uždariais vaikais

Atrenkant vaikų, priklausančių rizikos grupei, socialinių įgūdžių skalės pagrindines sritis, rėmiausi socialinio elgesio sričių sąrašu, pagrįstu socialinėmis funkcijomis, kurį siūlau truputį pakeistą, atsižvelgiant į vietos sąlygas, taikymo pobūdį ir naudojimo tikslą. Išskyrčiau 6-ias socialinių įgūdžių sritis:

- 1) **Bendravimo iniciatyvumas bei jo palaikymas** – elgesys, kuris inicijuotų ir palaikytų bendravimą, padėtų užmegzti pokalbį: pasisveikinimas, pagalbos pasiūlymas, pagalbos prašymas, atsakymas, klausimas.
- 2) **Taisyklių laikymasis** – minimalių taisyklių laikymasis, vadovo klausymas, žodinių nurodymų laikymasis.
- 3) **Informacijos suteikimas** – elgesys, perteikiant informaciją jausmais, atsakymas į klausimą, ko nors parodymas, susidomėjimas aplinka, jausmų reiškimas ir pan.
- 4) **Pasirinkimas** – elgesys, kuris leidžia pasirinkti sprendimą iš kelių alternatyvų: pirmenybės kam nors suteikimas, alternatyvos pasirinkimas, tikslo numatymas. Šiuo atveju – vaiko sutikimas kalbėti apie priešinį susiejant su savo problema arba nesusiejant su savo problema.
- 5) **Situacijos užbaigimas** – pradėjimas – elgesys, kuris užbaigia bendravimą ar leidžia pasitraukti: įsitraukimas į kitą veiklą, kai užbaigiama viena, šiuo atveju – pasibaigus dailės terapijos užsiėmimams įsitraukti į prevencinės programos grupę.
- 6) **Problemų sprendimas** – elgesys, kuris leidžia surasti, įvertinti ir įgyvendinti sprendimą: alternatyvų įgyvendinimas, ilgalaikių tikslų numatymas. Šiuo atveju – atsiskleidus vaikų kūrybiškumui, vaiko sugebėjimas pasirinkti tolimesnę veiklą, t.y. užsirašyti į būrelį, kuriame galėtų save išreikšti.

Socialinių įgūdžių (indikatorių) vertinimo skalės sudarymas (penkių balų sistema)

Užsiėmimų metu stebimas vaikų elgesio kitimas pagal šiuos aukščiau išvardytus indikatorius ir vertinamas 5 balų sistema pagal žemiau pateiktą vertinimo skalę, sudarytą atskirai kiekvienai pozicijai.

Pirma pozicija: Bendravimo iniciatyvumas bei jo palaikymas – elgesys, kuris inicijuotų ir palaikytų bendravimą, padėtų užmegzti pokalbį: pasisveikinimas, pagalbos pasiūlymas, pagalbos prašymas, atsakymas, klausimas.

- 1 balas – pasisveikina, atsisveikina.
- 2 balai – pasisveikina, atsisveikina, pasiūlo pagalbą (paduoda dažus arba teptuką, atneša vandens).
- 3 balai – pasisveikina, atsisveikina, pasiūlo pagalbą, pats paprašo pagalbos (padėti atkirpti popieriaus, padėti nunešti piešinį ir pan.).
- 4 balai – pasisveikina, atsisveikina, pasiūlo pagalbą, pats paprašo pagalbos, atsako į klausimus.
- 5 balai – pasisveikina, atsisveikina, pasiūlo pagalbą, pats paprašo pagalbos, atsako į klausimus, pasakoja įvairias istorijas, prisiminimus ir nuotykius.

Antra pozicija: Taisyklių laikymasis – minimalių taisyklių laikymasis, vadovo klausymas, žodinių nurodymų laikymasis.

- 1 balas – stengiasi laikytis veiklos taisyklių, trumpam atkreipia dėmesį į vadovo pastabas.
- 2 balai – stengiasi laikytis taisyklių, į vadovo pastabas reaguoja atidžiau.
- 3 balai – laikosi veiklos taisyklių, atidžiai reaguoja į vadovo pastabas.

4 balai – laikosi veiklos taisyklių, atidžiai reaguoja į vadovo pastabas, laikosi žodinių nurodymų.

5 balai – laikosi veiklos taisyklių, atidžiai reaguoja į vadovo pastabas, laikosi žodinių nurodymų, tinkamai pasirenka veiklą (susikaupia priešdamas).

Trečia pozicija: Informacijos suteikimas – elgesys, perteikiant informaciją jausmais, atsakymas į klausimą, ko nors parodymas, susidomėjimas aplinka, jausmų reiškimas ir pan.

1 balas – domisi studijos aplinka.

2 balai – domisi studijos aplinka, išreiškia jausmus (neverbaline kūno kalba: šypsena, stovėseną, akių kontaktas ir pan.).

3 balai – domisi studijos aplinka, išreiškia jausmus (neverbaline kūno kalba: šypsena, stovėseną, akių kontaktas ir pan.), garsiai išreiškia savo mintis.

4 balai – domisi studijos aplinka, išreiškia jausmus (neverbaline kūno kalba: šypsena, stovėseną, akimis pan.), garsiai išreiškia savo mintis, rodo vadovui savo piešinį ir laukia įvertinimo.

5 balai – domisi studijos aplinka, išreiškia jausmus (neverbaline kūno kalba: šypsena, stovėseną, akimis pan.), garsiai išreiškia savo mintis, rodo vadovui savo piešinį ir laukia įvertinimo, rodo piešinį draugams ir pats džiaugiasi savo piešiniu, atsakinėja į klausimus, sutinka kalbėti apie piešinius.

Ketvirta pozicija: Pasirinkimas – elgesys, kuris leidžia pasirinkti sprendimą iš kelių alternatyvų: pirmenybės kam nors suteikimas, alternatyvos pasirinkimas, tikslo numatymas. Šiuo atveju – tiriamojo sutikimas kalbėti apie piešinį susiejant su savo problema arba nesusiejant su savo problema.

1 balas – piešinį priima.

2 balai – piešinį priima, sutinka apie jį kalbėti paskui.

3 balai – piešinį priima, sutinka apie jį kalbėti individualiai su vadovu.

4 balai – piešinį priima, sutinka apie jį kalbėti individualiai su vadovu, kalbėdamas apie piešinį pradeda kalbėti apie savo problemą.

5 balai – piešinį priima, sutinka apie jį kalbėti individualiai su vadovu, kalbėdamas apie piešinį pradeda kalbėti apie savo problemą, nori, kad jo piešinius matytų ir kiti, sutinka dalyvauti poroje.

Penkta pozicija: Situacijos užbaigimas – pradėjimas – elgesys, kuris užbaigia bendravimą ar leidžia pasitraukti: įsitraukimas į kitą veiklą, kai užbaigiama viena, šiuo atveju – pasibaigus dailės terapijos užsiėmimams įsitraukti į prevencinės programos grupę.

1 balas – pradeda galvoti, ką veiks toliau.

2 balai – abejoja, vertina, svarsto apie savo dalyvavimą grupėje.

3 balai – individualiai aptaria savo mintis dėl dalyvavimo prevencinėje programoje su vadovu.

4 balai – priima sprendimą pasibaigus dailės terapijos užsiėmimams pereiti į prevencinės programos grupę.

5 balai – užsirašo į prevencinės programos grupę.

Šešta pozicija: Problemų sprendimas – elgesys, kuris leidžia surasti, įvertinti ir įgyvendinti sprendimą: alternatyvų įgyvendinimas, ilgalaikių tikslų numatymas. Šiuo atveju – atsiskleidus vaikų kūrybiškumui, vaiko sugebėjimas pasirinkti tolesnę veiklą, t.y. užsirašyti į būrelį, kuriame galėtų save išreikšti.

1 balas – pradeda suprasti ir kalbėti apie tai, kokių gabumų turi.

2 balai – pradeda ieškoti alternatyvios veiklos už grupės ribų, savarankiškai.

3 balai – vertina save, savo gabumus kalbėdamas apie tai su draugais grupėje ir su vadovu, svarsto alternatyvios veiklos pasirinkimo galimybes.

4 balai – pasirenka ir susiranda konkrečią veiklą pagal savo poreikius.

5 balai – užsirašo ir pradeda lankyti būrelį arba pradeda dalyvauti konkrečioje veikloje pagal savo pasirinktą sritį.

Naudojantis šiomis socialinių įgūdžių skalėmis yra sudaroma lentelė, kuri pildoma kiekvieno užsiėmimo metu (žr. priedą „Grafikai“)

DAILĖS TERAPIJA

Dailės terapijos istorija

Dailės terapija – viena naujausių specialybių – reikšminga ir sociologiniu aspektu. Lanksčiai reaguodami į dinamiškai besikeičiančias XX amžiaus pabaigos socialines ekonomines, politines ir kultūrinės aplinkybes, dailės terapeutai sugebėjo sukurti labai diferencijuotą paslaugų sistemą skirtingoms grupėms ir gyventojų kategorijoms. Dailės terapeutai prioritetinėmis laiko humanistines vertybes. Suvokdami savo atsakomybę už žmonių sveikatą, jie gerbia kiekvieną asmenį, vertina jo gyvenimo būdo ypatumus, kultūrinę patirtį, kad ir kokia neįprasta ji atrodytų.

Mėginant suvokti dailės terapijos proceso esmę, pastebėta analogija tarp ankstyvos vaikų kūrybos ir pirmykščių kultūrų meno. Ieškoma pirmykščio, natūralaus vizualinės raiškos poreikio paaiškinimo. Kūrybinėje saviraiškoje užčiuopiama dailės terapijos šerdis – savęs ir aplinkos pažinimas kuriant. Dailės terapijos užsiėmimų tikslas nėra ugdyti meninius įgūdžius ar kurti estetiškai vertingą vaizdą.

„Pirmieji kūdikio brėžiai popieriuje – tai jo kūno judesių ir mąstymo vienovės rezultatas. Vėliau vaiko piešinys atspindi jo ir artimiausios aplinkos pažinimo kaitą. Vaikai yra menininkai iš prigimties. Vaizdinė ekspresija yra vaikų komunikacijos būdas. Dažnai vaikams vaizdinė kalba pieštuku, teptuku ar spalvotu rašikliu yra lengvesnė už verbalinę komunikaciją.“ (A. Brazauskaitė, 2000).

Pirmykštėse kultūrose piešinys turėjo maginės ir neverbalinės komunikacijos prasmę. Ir archainės meno formos, ir vaikų piešiniai – tai simbolių kalba. Neverbalinė komunikacija ir simbolių kalba – reikšmingos dailės terapijos sąvokos.

Istorinės dailės terapijos ištakos susijusios su XIX a. pab.–XX a. pr. įvykusių meninės savimonės ir meno sampratos perversmu. Modernistai deklaravo išgyvenimo ir jo išraiškos prioritetą. Tolstama nuo regimos tikrovės vaizdavimo, svarbesnės tampa grynos išraiškos priemonės, savarankiška jų galia. 1886, 1887, 1913 metais pasirodo pirmosios vaikų kūrybos studijos, kuriose siekiama atrasti ir pagrįsti piešimo proceso paskatas.

Dailės terapijos teorinis pagrindimas

Dailės terapija – gydymo metodas, paremtas menine kūryba – pastaruoju metu kelia vis didesnį susidomėjimą. Menas yra viena seniausių žmogaus kūrybinės, emocinės, jausmų ir minčių raiškos formų. Vaizduojamoji dailė, rašymas ir kitos meno priemonės labai tinka išreikšti save. Saviraišką psichologai traktuoja kaip vieną svarbiausių mūsų žmogiškosios esmės paieškos ir atsiskleidimo prielaidų. Asmenų, turinčių psichologinių problemų, saviraiška dažniausiai yra ribota arba visai blokuota. Psichologinių problemų kankinamas žmogus dažnai nesugeba realiai matyti savęs ir kitų, pajusti savo galimybių, nemoka išreikšti savo norų, užmegzti artimų santykių su kitais. Jį „saugo“ psichologiniai gynybos mechanizmai, kurių pasekmė – aukšta siena, skirianti žmogų nuo kitų. Tai sukelia konfliktą su aplinkiniais, slėgiantį izoliacijos, susvetimėjimo jausmą, nors giliai viduje žmogus trokšta ir tikisi artimų, šiltų ir supratingų santykių. (K.O. Polukordienė, 1999).

Dailės terapijos užsiėmimų metu sukuriami saugi atmosfera, padedanti įveikti gynybą ir pakoreguoti pasipriešinimo mechanizmus. Pats kūrybinis procesas turi terapinį poveikį, o dailės kalba įgalina spontaniškai, be proto kontrolės išreikšti save ir savo išgyvenimus meninės metaforos, simbolio, vaizdinių forma.

Atsiradusi kaip psichoterapinis metodas, meno terapija iš pradžių buvo susijusi su psichoanalize. S. Freud teiginys, kad giluminės, nesuvoktos mintys ir jausmai dažniausiai išreiškiami ne žodžiais, o vaizdiniais ir simboliais, taikliai atspindėjo vieną iš pagrindinių dailės terapijos nuostatų. Dailės terapija pagrįsta projekcija – įvairiomis meno priemonėmis sukurti vaizdiniai atspindi sąmoninius procesus, tarp jų ir baimes bei vidinius konfliktus.

C.G. Jungas teigia, kad simbolis turi ryšį su vidiniu žmogaus gyvenimu. Šie simboliai nėra pažinūs tiesiogiai ir neretai apskritai sunkiai apibūdinami bei paaiškinami, nes yra labai individualūs, susiję su asmeniniu patyrimu, giliai paslėptais ir nesuvoktais žmogaus poreikiais, norais ir jausmais. Tai ir yra „kolektyvinės sąmonės“ simbolių kalba, kuri apima ir pirminius išgyvenimų modelius – archetipus.

Dauguma dailės terapijos krypčių, labai daug dėmesio skyrusių grupės narių aktyvumui, įsitraukimui į meninės saviraiškos procesą, piešimo metu kylančių pojūčių ir jausmų aptarimui, remiasi humanistinės psichoterapijos

mokyklų pažiūromis. Užsienio kolegų praktika rodo, kad dailės terapija – unikali priemonė, galinti padėti žmogui sužinoti ir priimti tiesą apie save.

Dailės terapijos praktinis taikymas

Dailės terapijos kryptys remiasi tam tikrais psichologijos ir psichoterapijos modeliais. Krypties pobūdį lemia teorija, kuria remiasi dailės terapeutas, bei tai, su kokia grupe jis dirba. Egzistuoja skirtingos dailės terapijos metodikos dirbant su asmenimis, kurie turi emocinių, psichikos, elgesio, fizinių ar pažintinių sutrikimų. Dailės terapijos raidoje galima išskirti keletą svarbiausių krypčių: psichoanalitinė, raidos (developmental), humanistinė, geštalto, adaptacinė, pažintinė (kognityvinė), elgesio (behavioral). Skirtingi požiūriai papildo supratimą, kaip menas gali sumažinti skausmą ir baimes; kaip profesionalai gali kūryba skatinti vaiko raidą bei harmonizuoti psichofizinę būseną. Tapymo procesas tampa terapiniu, „kai padeda atskleisti piešinio autoriaus išgyvenimus, vidinius konfliktus, paslėptus jausmus, asmenybės vystymosi etapus, pozityvaus keitimosi potencialus, leidžia suvokti jas pačiam piešinio autoriui ir padeda jam keistis asmenybiškai pozityvia linkme“ (R. Kočiūnas, 1999).

Dailės terapijos specialistas pirmiausia turi nuspręsti, koks bus terapijos pobūdis: ar ji bus direktyvi ar nedi-
rektyvi. D. Britanijos dailės terapeutė T. Dalley (2000) teigia, kad „užsiėmimų rezultatas yra tiesiogiai susijęs su tikslu ir kruopščiu planavimu. Iš dalies jį lemia pirmoji dailės terapijos pakopa. Terapiniu požiūriu nepaprastai svarbi pirmoji akimirka, kai, dailės terapeutui paaiškinus, žmogus pradeda lieti dažus ant popieriaus“.

Laisvą piešimą galima apibūdinti kaip nedi-
rektyvų metodą, labiausiai tinkantį dirbant su tokiais vaikais, kurie vengia ir nenori tiesioginio verbalinio kontakto. „Vaikai, kurie yra emociškai pažeisti ir dažnai atstumiami, yra panašūs į tuos vaikus, kurie nuo kūdikystės nepatyrė motiniško artumo (mattering). Jų raida yra pažeista, labai stiprūs gynybos mechanizmai, būdingi ribinei asmenybei, jie jaučia nuolatinį, neįveikiamą nerimą. Atstumtiems vaikams sunku simboliškai mąstyti, o tai rodo, kad jų mąstymas sulėtėjęs, bet tai ugdoma piešiant“ (C. Case, 1990).

Žymus Rusijos meno terapeutas A.J. Kopytin, kalbėdamas apie dailės terapijos metodų taikymą, teigia: „Dailės terapijos darbo turinys ir formos gali skirtis priklausomai nuo tos ar kitos klientų grupės... Dailės terapijos formos skiriasi dirbant su vaikais, paaugliais ar suaugusiais. Nepaisant to, galima kalbėti apie du pagrindinius dailės terapijos darbo variantus – individualią ir grupinę dailės terapiją“ (A.J.Kopytin, 1999).

Lietuvos dailės terapijos asociacijos viceprezidentė Aldona Dapkutė sutiko trumpai apibūdinti pagrindinius skirtumus tarp dailės kaip meninio ugdymo (mokymo) ir dailės kaip terapijos. Ji teigia: „Labai svarbu suprasti ir atrasti šį skirtumą, prieš pradėdant taikyti dailės terapijos metodus savo darbe su įvairiomis tikslinėmis grupėmis“.

DAILĖ KAIP TERAPIJA

Meninis ugdymas (mokymas):

- orientacija į rezultatą;
- dialogas tarp dailininko ir kūrinio;
- tikslingas santykis su priemonėmis;
- svarbu įgūdžiai ir mokėjimas;
- įgūdžiai ir mokėjimas lavinami užsiėmimų metu;
- rezultatas vertinamas pagal užduotį, vertinami įgūdžiai, talentas, sugebėjimai, originalumas, estetiškos kūrinio savybės. Ne kiekvienas darbas laikomas pavykusių;
- mokytojas koreguoja, moko, aiškina kaip daryti ir pan.;
- keliamos plastinės užduotys.

Dailės terapija:

- svarbus pats kūrybinis procesas; Dailė – tik priemonė;
- kūrinys – tik tarpininkas tarp kliento ir terapeuto. Priemonės nėra svarbu;
- nereikia mokėti piešti. Įgūdžiai specialiai nelavinami;
- vertingas KIEKVIENAS darbas, nes jis atspindi kūrėjo vidų; jis svarbus ir autoriui, ir terapeutui;
- nekoreguojama, nepatariama, nemokoma; terapeutas nesikiša į procesą.

Kodėl didėja susidomėjimas meno terapija?

Mano terapija orientuojasi į kiekviename žmoguje esantį vidinį sveikatos ir jėgų potencialą.

Akcentuoja natūralią minčių, jausmų ir nuotaikų raišką kūrybinio proceso metu.

Priima žmogų tokį, koks jis yra, kartu su jam būdingais savigydos ir harmonizacijos būdais.

Be to, meno terapija neprimeta žmogui „išorinių“, „mechaninių“ gydymo būdų ar problemų sprendimo (pvz., taip yra medikamentinio gydymo ar gydytojo–psichoterapeuto įtaigos atveju).

Tam tikra prasme meno terapija suvokiama kaip reali alternatyva „technokratiniam“ gydymo būdai, švietimui ir socialinių prieštarų sprendimui. Susidomėjimas meno terapijos metodais atspindi šiuolaikinio žmogaus natūralių, kompleksinių gydymo būdų ir harmonizacijos poreikį, kai vienodai svarbūs yra ir protas, ir jausmai, kūnas ir dvasia, vyriškos ir moteriškos savybės, introspekcijos gebėjimai ir aktyvus veiksmas (A. Kopytinis).

Dailės terapeuto ir paciento santykiai

Paciento darbas su medžiagomis ir kūrybinis procesas vyksta stebint specialistui.

Terapeutą su pacientu sieja specifiniai, apibrėžti santykiai. Dabar santykių modeliai dažniausiai kuriami remiantis humanistine psichologija ir psichoterapija bei kt. teorijomis (grupinė dinaminė ir šeimos psichoterapija, socialinė terapija ir kt.).

Terapeutas yra paciento dialogo su savo vaizduojamąja produkcija tarpininkas.

Vaizdas ir sukurtas darbas yra pagrindinė „psichoterapinės erdvės“ dalis. Ji yra specifinis objektas, į kurį, iš viena vertus, klientas projektuoja savo išgyvenimus, ir terapeuto projekcinės identifikacijos su kliento išgyvenimais, kita vertus. Dabar terapeuto ir kliento santykiai suvokiami kaip vienas iš reikšmingiausių psichoterapinio poveikio faktorių, kuris nepriklauso nuo dailės terapijos teorijos ir metodų.

Dailės terapijos darbe psichoterapinių santykių pobūdis visų pirma susijęs su šiomis terapeuto funkcijomis:

- a) sukuria pakantumo ir saugumo atmosferą, būtiną laisvai kliento vidinio pasaulio raiškai – tai pasakytina ir apie meninę raišką, ir apie kitas ekspresyvaus elgesio formas;
- b) struktūrina kliento veiklą ir nukreipia ją, suformuoja tam tikrą kliento elgesio taisyklių sistemą, sutelkia jo dėmesį į meninę veiklą, reguliuoja naudojamų medžiagų kiekybę ir kokybę, pamoko jį kai kurių darbo su medžiagomis būdų ir pan.;

- c) randa su klientu emocinį rezonansą, kuris būtinas norint užmegzti abipusį pasikeitimą jausmais, vaizdais ir idėjomis, kitais žodžiais tariant, užmezga su klientu dialogą, kuris vyksta ir tiesiogiai – panaudojant verbalinius ir neverbalinius komunikacijos būdus, ir netiesiogiai – per medžiagas ir produkciją;
- d) terapeutas taiko įvairius interpretacijos metodus, kurių tikslas – klientą emociškai palaikyti, skatinti jį reikšti savo jausmus ir mintis, padėti jam suvokti meninės produkcijos turinį, ryšį su jo asmenybės ypatumais, problemomis, santykių sistema.

Svarbi terapeuto nuostata – užmegzti su klientu psichoterapinį santykį.

„Psichoterapeutai, kurie turi pakankamai empatijos gebėjimų, yra suinteresuoti savo klientų likimu, pajėgia sužadinti juose savigarbos jausmą ir tikėjimą sėkminga gydymo pabaiga, moka sudaryti su juo psichoterapinį aljansą, kurio dėka sveikas ir protingas pradas, slypintis kliento asmenybėje, galės tik stiprėti... Mes esame savo srities ekspertai, bet kartu nesiekiamo globoti kitų ir pripažįstame, kad pacientai žino apie daugelį dalykų daugiau negu mes patys“. (Ficdžerald, 2001).

Meno terapijos užsiėmimų specifika:

- psichoterapijos atmaina; psichologinė pagalba įtakoja kliento būklę;
- gydymas;
- teigiamas kūrybinio proceso poveikis; kūrybinė saviraiška; individualybės kūrybingumo ugdymas ir kt.;
- visuminis požiūris į žmogų;
- humanistinė veikla; saviraiška; savarankiškumo ugdymas; savižina; savivertės kėlimas;
- remiasi žmogaus vidiniais resursais; savigyda; savikūra;
- universalus procesas;
- ugdymas (elgesio; mokymosi, raidos sutrikimai ir kt.);
- užimtumas;
- rehabilitacija;
- socialinė pagalba: socializacija; integracija; komunikacija: padeda žmogui bendrauti su kitais, išreikšti save; tarpusavio konfliktų sprendimas;
- padeda suvokti gyvenimo prasmę, įveikti liguistą gilinimąsi į save.
- destruktivūs, agresyvūs jausmai išreiškiami priimtina ir leistina forma;

Meno terapijos užsiėmimų specifika lemia paslaugų naudą. Jos metodai dažnai būna:

1. vieninteliai prieinami;
2. veiksmingi (patvirtina užsienio ir Lietuvos praktika; įrodyta moksliai; Lietuvoje parašyti moksliniai specialaus meninio ugdymo darbai; atliekami tyrimai);
3. produktyvūs;
4. teikia teigiamų emocijų;
5. natūrali neverbalinė komunikacija;
6. individualybės ugdymas – kiekvienas žmogus nepakartojamas ir tuo vertingas;
7. kūrybinė saviraiška – kūrybiškumo ugdymas;
8. vaizduotės ugdymas;
9. pagalba surandant ir įveikiant psichologines problemas; parama išgyvenant stiprius emocinius sukrėtimus; padeda spręsti kai kurias specifines psichologines problemas: savivertės kėlimas– žmogus ir jo darbas labai svarbūs; bendravimo, santykių problemų sprendimas ir kt.;
10. veiksminga prevencija;
11. natūraliais būdais stiprina dvasinę sveikatą;
12. 15) atitinka dabartinį požiūrį į ugdymą ir sveikatą.

(Skyrelį „Dailė kaip terapija“ parengė A. Dapkutė)

LAISVO PIEŠIMO METODAS

Kodėl laisvo piešimo metodas?

Pakviesti vaikus lankyti prevencinę programą ar pasiūlyti apsilankyti pas specialistą (psichologą, socialinį pedagogą) kartais yra labai sunku, ypač jeigu vaikai socialiai uždari. Jiems „nieko netrūksta“, „viskas yra gerai“, nors pagalba akivaizdžiai reikalinga. Tokiais atvejais dailės terapijos laisvo piešimo metodas daro socialinę paslaugą patrauklia ir vaikai noriai ateina piešti. Kodėl laisvo piešimo metodas? Paprasčiausiai vaikai susirinkę į grupę gali piešti ką nori. Nėra užduodama tema. Tik pirmo užsiėmimo pradžioje pasakoma: mes čia nesimokysime piešti, mes mokysimės žaisti spalvomis. Spalvos mums padės išreikšti mūsų nuotaiką ir tai, kaip mes jaučiamės šiandien. Piešime visą valandą. Per tą laiką galite nupiešti tiek piešinių, kiek norite. Kalbėti apie piešinį iš karto nereikės. Kalbėsime tik tada, kai būsite pasiruošę...

Atsakomybės ir kompetencijos ribos.

Laisvo piešimo metodą gali taikyti įvairių specialybių darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės vaikais. Dažniausiai tai yra socialiniai darbuotojai ir socialiniai pedagogai. Trečiame laisvo piešimo metodo etape (etapai bus aprašyti vėliau) labai svarbu, kad vadovas, kuris veda dailės terapijos užsiėmimus ir taiko laisvo piešimo metodą, neperžengtų kompetencijos ribų. Vaikams pradėjus kalbėti apie savo patirtį, išryškėja daug gilių sukrėtimų. Vadovo užduotis – visą tai fiksuoti savo dienoraštyje ir perduoti specialistui: psichologui ar psichoterapeutui.

Pateiksiu pagrindines problemas, kurias vaikai įvardino piešinio aptarimo metu:

1. baimė kalbėti,
2. baimė bendrauti,
3. baimė, kad parėjęs tėvas vėl išvarys lauk,
4. baimė sektai,
5. baimė griaustiniui,
6. baimė šunims, baimė, kad išeis mama ir paliks,
7. neapykanta tam tėvui, kuris turi priklausomybę alkoholiui,
8. neapykanta tėvui, kuris paliko šeimą,
9. neapykanta močiutei, dėl priekaištų,
10. neapykanta mokytojam,
11. neapykanta klasiokam,
12. gėda paprašyti pagalbos,
13. gėda paklausti,
14. gėda dėl savo aprangos (skurdžios),
15. gėda, kad neturi ko valgyti,
16. gėda priimti pagalbą,
17. jaučiasi atstumtas tėvų,
18. jaučiasi atstumtas klasiokų,
19. jaučiasi atstumtas draugų,
20. nenoras gyventi (suicidinės mintys),
21. girdi balsus broliuku, kurie sudege prieš 2 metus,
22. baime nematomam „kazkas“, kuris nuilat persekioja.

Socialiniams darbuotojams ir socialiniams pedagogams, taikysiantiems dailės terapijos laisvo piešimo metodą, labai svarbu prisiminti, kad mūsų pagrindinė užduotis – sukurti saugią aplinką, kurioje vaikai atsivertų ir išsikalbėtų, sudominti atstumtus (socialiai uždarus) vaikus, kad jie ateitų į grupę, ir motyvuoti vaiką gauti specialisto pagalbą.

Būtent tam ir yra skirtas laisvo piešimo metodas. Psichologinėms problemoms spręsti būtina pasikviesti psichologą.

Laisvo piešimo metodo pristatymas

Pristaymui naudosis 2002 metais atlikto tyrimo rezultatus, kurie jau buvo aprašyti metodiniame leidinyje „Dailės terapijos taikymo galimybės“ (autorė M.Leliugienė)

Analizuojant vaikų saviraiškos darbus, išryškėjo keletas svarbių:

1. taikant laisvo piešimo metodą grupei būdinga “taškymo” ir “varvinimo” technika, kurią jie patys atranda kiekvienas atskirai ir nematydami vienas kito piešinio;
2. ypatingas vaikų pomėgis piešti rankomis ir pirštų galiukais. Vaikams labai patinka švelnus popieriaus lytėjimas dažais išteptomis rankomis. Jie ilgai vedžioja rankomis popieriaus paviršiumi, maišydami įvairias spalvas, kol pagaliau nebesimato jokios spalvos. Piešdami rankomis vaikai atsipalaiduoja, “užsimiršta”. Visų vaikų veidai šypsosi, iš jų neverbalinio elgesio aiškiai matyti, kad jiems tai patinka.

Manau, vaikai taip elgiasi todėl, kad vaikystėje jiems trūko “motiniško artumo” ir su juo susijusio lytėjimo. Apie tai, kad atstumti vaikai yra panašūs į tuos vaikus, kurie nuo kūdikystės nėra patyrę motiniško artumo, rašo ir anksčiau minėta C. Case, dirbusi su atstumtais vaikais. “Vaikai, kurie yra smarkiai emociškai pažeisti ir kurie dažnai atstumiami, yra panašūs į tuos vaikus, kurie nuo kūdikystės nėra užtekinai patyrę motiniško artumo (good mathering). Jų raida yra pažeista jie turi stiprius gynybinius mechanizmus, būdingus ribinei asmenybei, ir nuolatinį, neįveikiamą nerimą. Yra pažeistas pasitikėjimo jausmas ir saugumo ribos, turi bendravimo ir santykių palaikymo sunkumų. Atstumtiems vaikams sunku simboliškai mąstyti, tai įrodo jų mąstymo sulėtėjimą, (tačiau tai ugdomi piešiant), visa tai atsispindi jų gebėjimas mokytis” (C. Case, 1990).

3. išdėliojus vaikų darbus nuo pirmo iki paskutinio ir lyginant jų seką su socialinių įgūdžių skalių kitimu laike, pasikartojo tie patys keturi būdingi atstumtiems ir uždariems vaikams etapai, kuriuos pastebėjau anksčiau, dar dirbdama Palangoje su tokiais pat broūžus turinčiais vaikais.

Šiuos 4 etapus galima apibūdinti taip:

Pastaba: šiame leidinyje, dėl lėšų stokos negalėjome įdėti vaikų piešinių pavyzdžių. Piešinių pavyzdžius galima pamatyti tik „Rafaelio“ internetiniame puslapyje www.rafaelis.lt (menu – leidiniai)

Lentelė Nr.3

Etapas	Piešinio dinamika laike	Vaiko elgesys su piešiniu
Pirmas	Tamsus	Piešinio nepriima, suplėšo arba numeta į šalį.
Antras	Šviesesnis	Piešinį priima, piešiniu džiaugiasi, kalba tik apie piešinį, nesusiedamas jo su savimi.
Trečias	Šviesus	Piešinį priima ir susieja su savo problema. Šiame etape vaikai sutinka kalbėti individualiai apie piešinį ir su juo susijusius prisiminimus bei skaudžius gyvenimo įvykius.
Ketvirtas	Konkretus	Piešinys dedikuojamas konkrečiam asmeniui: mamai, tėčiui, draugui. (Vyresni vaikai dedikavo savo piešinius vėžiu sergantiems vaikams, gulintiems ligoninėje.)

Tęsdami vaikų saviraiškos darbų dinamikos analizę ir susiedami ją su socialinių įgūdžių skalės kitimu laike, aptarsime kiekvieną etapą atskirai.

Kiekvieną etapą vaikai praėjo skirtingai: vieni greičiau, kiti lėčiau.

Pirmas etapas – tamsūs piešiniai.

Šis etapas vaikams buvo sunkiausias ir ilgiausias (2-3 mėnesiai), bet geriausiai atspindintis vaikų vidinę būseną: sumaištį, nerimą, baimę, nepasitenkinimą ir t.t. Visa tai išaiškėjo per individualų piešinių aptarimą, kai vaikai sutiko kalbėti apie piešinius.

“Menas, kaip viena seniausių žmogaus kūrybinės, emocinės, jausmų ir minčių saviraiškos priemonių, leidžia atskleisti suvokiamą ir nesuvokiamą žmogaus vidinę ir išorinę realybę” (K. Polukordienė, 1999).

Apie tai, kaip vaikai išsivaduoja iš savo “pirminio kieto kūno” piešimo metu, rašo ir edukologijos daktarė, dailės terapeutė C. Case, kuri taip pat dirbo su atstumtais vaikais.

Šiuo atveju labai tinka ir Z. Freudo mintis, kad “giluminės, nesuvoktos mintys ir jausmai dažniausiai išreiškiami ne žodžiais, o vaizdiniais ir simboliškai”.

Manau, šis pirmas etapas svarbus ir tuo, kad vaikai turėjo galimybę “išsipiešti”, t.y. sublimuoti visus negatyvius suvoktus ir nesuvoktus jausmus ant popieriaus, ir taip išsivadavo iš slegiančios vidinės įtampos, kuri jiems kėlė baimę ir nerimą. Tai buvo matyti iš vaikų elgesio, kaip jie piešė savo pirmuosius piešinius: labai skubėjo, ėmė kuo didesnę popieriaus lapą, dengė jį iš pradžių šviesiom, paskui ryškiom, galiausiai tamsiom spalvom. Žinoma, piešinys išeina niūrus ir “piktas”. Vaikai greitai juos suplėšo arba suglamžo ir skubėdami ima kitą popieriaus lapą ir piešia toliau, tarsi nujausdami, kad “išsipiešę” jie pasieks savo – gerą ir gražų piešinį, kuris atspindės jo vidinę harmoniją, ir, jau matydamas tokį piešinį, galės juo džiaugtis.

Per pirmuosius 3 užsiėmimus vaikai nupiešia daugiausiai piešinių (5–9). Po tokio “kūrybinio proceso” vaikai būna tarsi “išsidūkę”. Nors tikslas dar nepasiektas, tačiau po 3 ar 4 užsiėmimo visas vaikų neverbalinis elgesys byloja, kad jie jaučiasi geriau.

Šiuo klausimu žymiausias Rusijos dailės terapeutas A.J. Kopytin (2000), tyrinėdamas dailės terapijos metodų taikymo galimybes, rašo: “Vaizduojamasis menas tampa asmeniniu sublimacijos aspektu, kuris stiprėja, kai instinktyvus impulsas pakeičiamas menine vaizduojamąja raiška. Todėl dailės terapija atlieka kompensuojančią funkciją ir pašalina psichinę įtampą, kylančią iš instinktyvių frustracinės būsenos poreikių”.

Antras etapas – šviesesni piešiniai

Šviesesniais tapę vaikų piešiniai patvirtina tai, kas vyko pirmame etape. Mūsų subjektyvios pastabos apie vaikų neverbalinį elgesį, bylojantį apie pozityvius vaikų pokyčius, patvirtina tolesniais jų piešiniais antrame etape.

Šio etapo piešinius vaikai jau priima: rodo vadovui, draugams. Taip prasideda verbalinis bendravimas tarp grupės narių ir vadovo. Vaikai po truputį pradeda kalbėti, paprašo pagalbos arba pasisiūlo padėti. Šiame etape vaikai sutinka kalbėti apie piešinius su vadovu. Jų komunikabilumo pradžią parodo 4-a kreivė, atspindinti ketvirtą socialinių įgūdžių poziciją – pasirinkimą (žr. priedą “Grafikai”).

Šis etapas laiko atžvilgiu kiekvienam vaikui taip pat skirtingas (1-2 mėnesiai). Jis svarbus tuo, kad yra tarsi švelnus perėjimas, kuris vaiką išveda iš “nesuvokiamo” į “suvokiamą”. Vaikai šiems piešiniams sugalvoja pavadinimus, iš kurių taip pat galima spręsti apie jų problemas, nors dar labai iš tolo. Tarkim.:

Nadežda – 11 m., “Niekas”, “Saulė”, “Naujametiniai saljutai”.

Birutė – 12 m., “Bet kas”, “Akis”, “Saulė”.

Anastazija – 13 m., “Lietos spalvos”, “Akis”, “Laužas”, “Saulė”.

Neringa – 12 m., “Namas”, “Akvariumas”, “Rankos”.

Ona – 10 m., “Lietus”, “Saulė”, “Indėnų palapinė”.

Ala – 11 m., “Parodoje”, “Siena”, “Siūlų kamuolys”.

Arūnas – 12 m., “Spalvos”, “Sūkurys”, “Kosmosas”, “Saulė”.

Dovydas – 13 m., “Niekas”, “Tagas”, “Sraigė”.

Aurelija – 13 m., “Ratas”, “Karvė”, “Pergalė”, “Nežinau”.

Žygimantas – 10 m., „Peilis“, „Mašina“, „Mama“.

Elijas – 10 m., „Aš“, „Makaliūzė“, „Raudonas vanduo“.

Pastaba: laikantis socialinio darbuotojo etikos kodekso, pakeičiau vaikų vardus.

Vaiko saviraiškos gebėjimai stebimi spontaniškos kūrybos procese. Spontaniška kūryba psichoanalitinėje dailės terapijoje yra svarbiausias faktorius. Taip kuriant gali iškilti sunkūs sąsąmoniniai konfliktai, troškimai ir užslopintos galios.

Kūrybinis procesas padeda išlaikyti psichologinį atstumą su konfliktiniu objektu. Iš sąsąmonės iškilusios problemos, įgavusios simbolių formą, tampa ne tokios grėsmingos. Be to, kūrybinis procesas padeda formuoti civilizuotą elgesį. Šią įžvalgą suformulavo jau anksčiau minėtas dailės terapeutas (psichoterapeutas) A.I. Kopytinas. Ši įžvalga patvirtina tai, kad jau šiame etape vaikai netiesiogiai pradeda kalbėti apie savo problemą, o tai yra vienas iš mūsų tyrimo tikslų.

Trečias etapas šviesūs piešiniai.

Tai pats svarbiausias dailės terapijos laisvo piešimo metodo etapas net keliais aspektais:

- 1) būtent dabar vaikai pradeda įvardyti savo problemas ir daugiausiai kalba apie tai, kas jiems yra skaudu,
- 2) prisimena skaudžiausius savo gyvenimo įvykius ir išdrįsta apie juos kalbėti garsiai su vadovu per individualų piešinių aptarimą,
- 3) piešinių aptarimo metu išryškėja įvairios bio-psicho-socialinės problemos, susijusios su vaiku ir jo artimiausia aplinka – šeima. Taip atsiranda galimybė padėti ne tik vaikui, bet ir jo šeimai,
- 4) šio etapo pabaigoje visi vaikai „atranda save“ ir pradeda galvoti apie alternatyvią veiklą pagal savo sugebėjimus, džiaugiasi savo pasiekimais, noriai dalyvauja saviraiškos darbų parodoje ir tuo didžiuojasi, t.y. išauga jų savivertė,
- 5) surinkta medžiaga perduodama psichologui ir, jeigu vaikas nori, gali gauti individualią psichologo konsultaciją,
- 6) šiuo etapu surinkta medžiaga yra labai informatyvi ir ja galėtų naudotis visos institucijos, dirbančios su rizikos grupės vaikais, taip pat ji gali būti perduota į vaiko nuolatinę buvimo vietą: mokyklą, dienos centrus ir pan.

Keletas pavyzdžių iš individualaus piešinių aptarimo.

Arūnas – 11 m.: „Jaučiuosi atstumtas klasėje, kai mokytoja visiems skiria dėmesį, o aš visuomet kaltas. Matematikos ir rusų mokytoja nekenčia manęs, todėl aš bėgu iš tų pamokų. Man nepatinka, kai visi sustoja ratu ir tyčiojasi. Šeimoje tėvai irgi manęs vengia, todėl jaučiuosi atstumtas. Kai mane atstumia, paima nervai, norisi keršyti, puolu muštis, paskui pabėgu“.

Arūnas gyvena su močiute, tėvai išsiskyrę. Tėvo neprisimena ir , kaip pats pasakė, „aš jo nekenčiu, jeigu galėčiau – užmuščiau“. Mama priklausoma nuo alkoholio ir gyvena su sugyventiniu, vaikais nesirūpina. Močiutė susirgo vėžiu, labai blogai jaučiasi. „Bijau, kad močiutė nemirtų, nes tada tik vaikų namai“ – pabaigoje pasakė Arūnas. Visa tai papasakojo aptarinėjant piešinį „Planetos“, kuriame jo vaizduojamame kosmose, kaip ir antrame etape, tik labiau išvystyta mintis, matyti visų šeimos narių išsidėstymas.

Arūnas pasirinko šokių būrelį „Breiką“. Taip pat yra vienas iš jaunimo iniciatyvinės grupės narių, kurie nenorėjo palikti studijos ir iškėlė idėją apie „Madų teatrą“. Tai atsispindi ir socialinių įgūdžių grafike Nr.6 „Ilgalaikių tikslų numatymas ir alternatyvų įgyvendinimas“.

Jau trečio etapo pradžioje Arūnas sutiko pereiti į „Pažink save“ grupę pasibaigus dailės terapijos programai. Tai atsispindi socialinių įgūdžių grafike Nr. 5 „Apsisprendimas pasirenkant alternatyvią veiklą“.

Neringa – 12 m.: „kai žiūriu į šį namą, tai prisimenu, kaip sudegė mano broliukai. Vienam buvo 1 metai, kitam 2 metai. Man labai liūdna ir dėl to norisi verkti. Kartais, naktį, man atrodo, kad aš girdžiu juos verkiant. Tada man pasidaro baisu ir aš negaliu užmigti“.

Neringa gyvena su tėvais, kurie abu priklausomi nuo alkoholio. Draugų neturi. Tik čia, studijoje.

Neringa sutiko lankytis pas psichologą dėl „liūdesio, dėl brolių ir dėl problemų moksle“, taip ji pati įvardijo problemas.

Neringa „atrado save“ šokdama. Šokių būrelį susirado pati ir dabar lanko. Tai atsispindi ir socialinių įgūdžių grafike Nr. 6 „Ilgalaikių tikslų numatymas ir alternatyvų įgyvendinimas“.

Šio etapo viduryje Neringa sutiko pereiti į „Pažink save“ grupę pasibaigus dailės terapijos užsiėmimams.

Ala – 11 m.: „Man patinka mano piešiniai, tik vienas ne, nes primena šiukšlių konteinerį“. Patylėjusi pasakojo toliau – „Kai tėtis pradėjo gerti, pragerdavo visus pinigus. Mama nedirba, nes negali. Ji invalidė, vos paeina. Kai nebebūdavo ko valgyti, mes su mama turėjome eiti rinkti butelių į šiukšlių konteinerius. Man buvo labai gėda. Bijojau, kad kas nors nepamatytų“.

Alos tėvai išsiskyrę, tačiau gyvena tame pačiame bute. Tėvas dažnai išgėręs smurtauja, tada jos su mama eina miegoti į sandėliuką. Tą pačią istoriją papasakojo ir Alos mama. Taip atsirado galimybė padėti Alai ir jos mamai. Apie „Motinos ir vaiko“ pensiją jos nežinojo. Ateityje turės galimybę kreiptis pagalbos į pensiją.

Ala taip ir liko uždara. Ji labai norėjo vaidinti, bet neatrado tokio būrelio. Ji nėra tvirtai nusprendusi. Tai atsispindi ir socialinių įgūdžių grafike Nr. 6 „Ilgalaikių tikslų numatymas ir alternatyvų įgyvendinimas“.

Tik paskutinę dieną Ala priėmė sprendimą lankyti „Pažink save“ grupę. „Noriu ir toliau būti su šia grupe“, – toks buvo jos argumentas.

Anastazija – 13 m.: „Kai žiūriu į tą piešinį, tai prisimenu kapines. Aš irgi nenoriu gyventi. Prisimenu, kaip norėjau nušokti nuo tilto, bet sulaukė draugė. Kai tėvai buvo mane atidavę į globos namus, ten atvažiavo kažkokie dėdės ir mums visiems liepė nusirengti. Tik kelnaites palikti ir atsigulti. Tada pūtė į pilvą ir kažką kalbėjo. Man buvo baisu“.

Dabar Anastazija gyvena su savo tėvais. Mama priklausoma nuo alkoholio, bet pradėjo lankyti AA grupę ir šiuo metu negeria. Anastazija sutiko lankytis pas psichologą, kad nugalėtų baimę ir „pradėtų norėti gyventi“.

Anastazija „atrado save“ dainuodama chore. Šiuo metu lanko mokyklos chorą. Tai atsispindi ir socialinių įgūdžių grafike Nr. 6 „Ilgalaikių tikslų numatymas ir alternatyvų įgyvendinimas“. Žr. priedą „Grafikai“, Anastazija. Lankyti „Pažink save“ grupę Anastazija sutiko trečio etapo pradžioje.

Šį dailės terapijos etapą gerai paaiškina psichoanalitinės dailės terapijos koncepcija. Ji sako: „esminis psichoanalitinės dailės terapijos tikslas – nesąmoninga daryti sąmoninga. Nesuvoktus išgyvenimus, nuoskaudas, pasąmoninę agresiją meninio proceso pagalba paversti suvoktu ir įvertintu patyrimu“ (A.Brazauskaitės daktaro disertacija „Žymaus ir vidutinio protinio atsilikimo vaikų savivokos ugdymas dailė“, 2001 m.).

Ketvirtas etapas – konkretūs piešiniai

Šis etapas svarbus tuo, kad yra paskutinis dailės terapijos laisvo piešimo metodo etapas. Užsiėmimus vainikuoja vaikų pergalė, išreikšta piešiniais, dedikuojamais konkrečiam asmeniui, dažniausiai tam, kurio nekentė, t.y. mamai arba tėvui. Vaikai tai daro su dideliu džiaugsmu.

Noriu pabrėžti, kad šiame etape visi vaikai, išskyrus Žygimantą ir Dovydą, dedikavo savo piešinius ne tik savo artimiesiems ir draugams, bet ir vaikams, sergantiems kraujo vėžiu ir gulintiems ligoninėje. Vadinasi, vaikai įgavo altruizmo, kuris lentelėje Nr.1 nurodomas kaip sveikose šeimose augančių vaikų bruožas.

Šiame etape taip pat galima kalbėti apie nesveikose šeimose augančių vaikų būdingų bruožų, pateiktų lentelėje Nr.1 išskirtiniu šriftu, pozityvų pokytį, susiejant tai su penkta ir šešta socialinių įgūdžių skalės grafikų pozicija.

Atlikus darbo grupėje įvertinimą (vaikų, tėvų, mokytojų anketinė apklausa) išryškėjo, kad užsiėmimuose dalyvavę vaikai įgijo sveikose šeimose augančių vaikų bruožų:

- laimingi, (susirado draugų, atskleidė savo kūrybiškumą, apsisprendė užsiimti alternatyvia veikla, kurioje galėtų geriausiai save išreikšti);
- draugiški, (padeda vieni kitiems tarkim, jeigu kažkieno namuose yra išjungtas telefonas, mielai nueina į namus pranešti apie pasikeitusį susitikimo laiką ir pan.);
- myli savo tėvus, (konkrečius piešinius dedikuoja tėvams, kurių anksčiau „nekentė“);

- gerai vertina save, (atskleidė savo kūrybiškumą ir apsisprendė užsiimti alternatyvia veikla, kurioje galėtų geriausiai save išreikšti);
- pasitiki savimi, (dalyvauja parodoje, dovanoja savo piešinius, su pasididžiuoju rodo juos savo draugams, pradėjo lankyti įvairius būrelius);
- gerai suvokia savo elgesį (nors dar labai sunkiai, vis dėlto priima sprendimą, prieš tai įvertinę situaciją, pvz., dalyvauti prevencinėje programoje);
- altruistiški, (prisimena, užjaučia sergančius vaikus, dedikuoja savo piešinius vaikams, sergantiems vėžiu ir gulintiems ligoninėje);
- moka bendrauti su kitais (įgiję pasitikėjimą savimi, vaikai džiaugiasi, kad pasikeitė jų santykiai mokykloje su draugais);
- gerai mokosi (pradėjo geriau mokytis);
- džiaugsmingos nuotaikos, (vaikų veiduose dažna šypsena).

Po ketvirto etapo būtina surengti vaikų saviraiškos darbų parodas ir į jas pakviesti vaikų tėvus ir draugus. Pakvietime reikia nurodyti tikslią datą, laiką ir vietą, kur vyks parodos atidarymas. Taip pat turi būti surašyti visų parodoje dalyvaujančių vaikų vardai ir pavardės. Tai padeda vaikui pasijusti svarbiu, o tėvai gali kitaip pažvelgti į savo vaiką ir patirti džiaugsmą kartu su juo apžiūrėdami piešinius.

Grupės sudarymo principai, darbo forma, trukmė

Sudarant dailės terapijos grupes, galioja beveik visi tradiciniai terapinių grupių sudarymo principai:

- grupės įvairovės principas: svarbu, kad grupėje būtų vaikų ir merginų, vyresnio ir jaunesnio amžiaus narių, skirtųsi jų pažeistumo laipsnis ar kančios intensyvumas ir pan.;
- savanoriškumo principas: suteikiama pasirinkimo laisvė ir atskiriems dalyviams, ir visai grupei – galiu dalyvauti, bet galiu ir nedalyvauti; galiu būti priimtas, bet ir pašalintas;
- griežta tvarka, kurioje išlieka chaoso – nuo griaušančio iki kūrybiško – galimybė. Tvarkos palaikymo garantas – dailės terapeutas;
- atsakomybė: „viskas valia, bet ne viskas naudinga, viskas valia, bet ne viskas ugdo“.

Dailės terapijos grupės užsiėmimo trukmė – iki pusantros valandos. Grupės dalyvių skaičius priklauso nuo keliamų tikslų – rekomenduojama nuo 5 iki 8 žmonių. Dailės terapijos grupės gali būti ilgalaikės (keliasdešimt valandų trukmės sesijos) ir trumpalaikės (vienas ar keli užsiėmimai) – tai priklauso nuo pasirinktų tikslų.

Grupės nariai turi būti supažindinti su dailės terapijos tikslais, galimybėmis, eiga. Labai svarbu, kad žmogus suvoktų savo atėjimą į grupę prasmę ir tikslus.

Geriausia dirbti patalpoje, kur daug vietos, galima laisvai judėti, kad kiekvienas piešiantysis jaustųsi autonomiškai. Piešti galima ant stalų, lentų, žemės. Svarbu, kad pats piešiantysis turėtų galimybę pasirinkti, kaip jam patogiau. Piešimo priemonės turėtų būti paruoštos iš anksto. Kiekvienas grupės narys susikuria savo erdvę, išsidėlioja piešimo priemones, pasideda ir prisitvirtina popierių.

Rekomenduotini grupės sudarymo principai, darbo forma, trukmė

Prieš pradėdant dirbti su grupe vaikų ir taikyti dailės terapijos laisvo piešimo metodą, reikia tiksliai žinoti, su kokiais vaikais bus dirbama. Noriu pabrėžti, kad vienoje grupėje negali kartu dalyvauti hiperaktyvūs ir socialiai uždari vaikai, nes darbui su šiomis grupėmis yra taikomi skirtingi metodai. Šiame leidinyje išdėstytas metodas taikomas tik socialiai uždariems vaikams.

Rekomenduotina ilgalaikė grupė. Praktika parodė, kad darbas su socialiai uždariais vaikais gali trukti nuo šešių iki aštuonių mėnesių susitinkant vieną kartą per savaitę.

Maksimalus vaikų skaičius grupėje – 7 vaikai. Optimaliausias skaičius – 5 vaikai. Labai svarbu grupės įvairovė, t.y. kad grupėje būtų ir berniukų, ir mergaičių.

Vieno užsiėmimo trukmė – dvi trys valandos, tai priklauso nuo to, ar po užsiėmimo yra numatyta agapė (sumuštiniai, sausainiai, arbata ir pan.). Agapė metu vaikai turi galimybę bendrauti, išsakyti savo mintis, pasidalinti įspūdžiais, kurie kilo piešimo metu.

Darbo vieta

Darbi su grupe taikant nedirektyvų laisvo piešimo metodą, labai svarbu parinkti erdvią ir šviesią patalpą, kurioje grupės nariai jaustųsi jauklai ir saugiai. Darbo stalus ir molbertus reikia išdėstyti taip, kad būtų galima tarp jų laisvai vaikščioti, judėti. Darbi skirtas priemonės reikia paruošti iš anksto ir padėti viesiems prieinamoje vietoje, kad kiekvienas grupės dalyvis galėtų laisvai jas pasirinkti. Taikant laisvo piešimo metodą, grupės nariams reikia sudaryti sąlygas patiems pasirinkti norimo dydžio popieriaus lapą, teptuką, spalvas, darbo vietą (molbertas, stalas, grindys ir pan.). Taip kiekvienas grupės narys susikuria intymią erdvę, kurioje gali tyliai prabilti spalvomis ir išreikšti paslėptus, slegiančius ir nesuvoktus jausmus.

Piešinius aptarti geriau individualiai, t.y. kiekvienam vaikui skirti papildomai laiko.

Grupės nariai labiau atsipalaiduoja piešdami, kai studijoje persirengia darbo rūbais. Vaikams labai patinka apsirengti „dailininku“ (užsivilkti kombinezoną, užsirišti prijuostę ir pan.). Persirengę vaikai jaučiasi laisviau, nebijo išsitepti.

Kokiu būdu, kaip ir ką piešti vaikai sugalvoja patys. Vadovo pareiga būti šalia. Pirmasis etapas – „buvimas šalia“ – sunkiausias vadovui, nes piešimo procesas vyksta visiškoje tyloje, todėl labai svarbu išlaikyti saugios ir jaukios aplinkos mikroklimatą. Tam turi įtakos vadovo vidinis nusiteikimas – noras padėti vaikams, rūpintis jais, pastangos suprasti ir išklaudyti, taip pat vadovo vidinė ramybė. Prieš užsiėmimą vadovui svarbu nurimti ir pasiruošti darbi su grupe.

Laisvo piešimo metodo užsiėmimų struktūra

Trukmė: 6 mėnesiai.

Užsiėmimų skaičius: 24 (1 kartą per savaitę).

Užsiėmimų trukmė: 2 val.

Rekomenduojamas grupės dalyvių skaičius: 5-7 vaikai.

Sudedamosios užsiėmimo dalys:

1. Pasisveikinimas.
2. Darbo vietos pasiruošimas.
3. Piešimas.
4. Piešinio aptarimas (kai yra poreikis).
5. Darbo vietos sutvarkymas.
6. Agapė (arbata, sausainiai, sumuštiniai, vaisiai), pokalbiai.
7. Atsisveikinimas.

Darbo rezultatų, taikant laisvo piešimo metodą, išvados ir rekomendacijos

Apibendrinami darbo rezultatus, gautus taikant dailės terapijos laisvo piešimo metodo keturių etapų analizę ir susiejant ją su šešiais socialinių įgūdžių pozicijų grafikai ir grupės dalyvių apklausos apibendrintais duomenimis, galime padaryti šias išvadas:

1. Laisvo piešimo metodas – tikrai tinkamas ir efektyvus dirbant su atstumtais ir uždalais vaikais, priklausančiais rizikos grupei, motyvuojant juos lankyti prevencines programas ir gauti specialistų pagalbą.
2. Laisvo piešimo metodas – tikrai tinkamas ir efektyvus dirbant su atstumtais ir uždalais vaikais, priklausančiais rizikos grupei, siekiant konkrečių socialinės adaptacijos rezultatų:
 - bendravimo įgūdžių pagerinimo. Susirado draugų ir palaiko su jais draugiškus santykius;

- problemos išsakymo (pripažinimo). Trečiame laisvo piešimo metodo etape visi vaikai išsakė savo problemas, t.y. pripažino jas egzistuojant;
 - vaiko kūrybiškumo atskleidimas. 80% grupėje dalyvavusių vaikų „atrado save“ pasibaigus dailės terapijos užsiėmimams;
 - pagerėjo savęs vertinimas. 100% eksperimentinėje grupėje dalyvavusių vaikų sutiko dalyvauti saviraiškos darbų parodose. Į parodas atsivedė ne tik savo tėvus, bet ir draugus, kuriems pasididžiuodami rodė savo piešinius. Tai parodo ir stebėjimo metu užfiksuotos vaikų replikos „niekada negalvoju, kad galiu taip gražiai piešti“;
 - pasikeitė santykiai šeimoje ir mokykloje.
3. Darbo metu buvo pastebėta, kad vaikų saviraiškos darbų organizavimas gali būti kaip priemonė užmezgant nuoširdų kontaktą su tėvais. Tėvai iš tiesų buvo labai patenkinti savo vaikų pasiekimais. Tuo metu, kai kartu su vaikais apžiūrėjo jų piešinius, tėvai tarsi naujai pažvelgė į savo vaikus. Tai labai sušildė vaikų ir tėvų tarpusavio santykius.
 4. Darbo pradžioje neturėjome tikslo atskleisti visų socialinių ir psichologinių problemų susijusių su vaiku ir jo artimiausia aplinka – šeima. Tačiau trečio etapo metu, individualiai aptariant piešinius, tai buvo atskleista. Manau, kad individualaus piešinių aptarimo metu, surinkta medžiaga gali būti panaudota sudarant socialinės paramos planą vaikui ir jo šeimai. Be to, ši medžiaga gali būti informatyvi visų institucijų darbuotojams, dirbantiems su rizikos grupėmis, kaip papildomas informacijos šaltinis.
 5. Dailės terapijos laisvo piešimo metodas gali pasitarnauti, kaip galimybė:
 - išreikšti savo paslėptus, slegiančius ir nepriimtinius jausmus. Pats piešimo procesas atpalaiduoja. Tai pripažįsta dauguma grupės dalyvių. Pvz., „Aš visai nenorėjau piešti, nes nebuvo nuotaikos. Susipykau su drauge, bet pradėjau piešti ir nusiraminau“.
 - išreikšti nesuvoktus vidinius konfliktus ir jausmus. Ta pati mergaitė: „Nenorėčiau, kad toks piešinys būtų namuose, negaliu į jį žiūrėti. Ar galima jį suplėšyti?“
 - specifinio (saugesnio, empatiškesnio) kontakto grupėje sukūrimas: bendravimas dailės terapijos užsiėmimų metu vyksta pasitelkiant piešinius. Grupės nariai dažniausiai žiūri į vienas kito piešinius ir „kalbasi“ jais. Bendrauja paduodami vieni kitiems dažus, popierių ar teptukus. Tai visuomet palengvina bendravimą sunkiau kontaktą užmezgantiesiems vaikams.
 6. Tai, kad mes teisingai pasirinkome dailės terapijos laisvo piešimo metodą kaip pagalbinę veiklos kryptį dirbant su atstumtais ir uždariais vaikais, patvirtina grupės vaikų mintys apie piešimą:
 - „galėčiau piešti nors ir visą naktį“,
 - „man labai patinka piešti“,
 - „piešiu todėl, kad gera“,
 - „piešti smagu, įdomu, niekada neliūdna, visada piešiam ką norim“,
 - „piešti čia įdomu ir galima piešti ką norim. Norisi piešti ištiesai, labai įdomu“,
 - „piešti patinka, nes atsipalaiduoju, ką noriu tą piešiu“,
 - „piešti patinka todėl, kad čia aš atsipalaiduoju, jaučiuosi laisva ir linksma“,
 - „čia aš atsipalaiduoju, didelis spalvų pasirinkimas, kaip spalvų šulinys“.

Grupėje dalyvavusių vaikų įgyta patirtis per spalvas, per spalvų sukuriamą grožį, patirtas kūrybinis džiaugsmas, padėjęs suvokti savo vertę, saviraiškos ir pripažinimo poreikių patenkinimas dalyvaujant savo darbų parodose, išsivadavimas iš užgniaužto pykčio ir negatyvių emocijų, padėjo vaikams išmokti priimti sprendimus ir integruotis į visuomenę, pasirenkant alternatyvią veiklą pagal savo poreikius.

Grupėje dalyvavę vaikai ėmė lankyti įvairius būrelius, susirado draugų, nebijo pasakyti savo nuomonės, pagerėjo santykiai šeimoje su tėvais, su broliais ir seserimis.

Čia aptartą laisvo piešimo metodą galima taikyti įvairiose prevencinėse programose. 9 metų darbo patirtis rodo, kad šis metodas labiausiai tinka dirbant su socialiai uždariais vaikais, suicido prevencijai, reabilitacijai, darbe su sunkiai sergančiais ligoniais (vaikais ir suaugusiais), taip pat dirbant su smurtą patyrusiais asmenimis. Taikydami šį metodą, mes galime sudaryti sąlygas klientui išpiešti savo skausmą ir tik po to, kai jis jau gali pradėti kalbėti ir yra pasiruošęs pokalbiui, galime jam suteikti reikiamą pagalbą.

Dirbant su rizikos grupės vaikais neišvengiamai susidursime su socialinių įgūdžių ugdymo poreikiu. Taikant vien laisvo piešimo metodą tai sunku pasiekti. Mes savo praktikoje paraleliai su dailės terapija pasitelkiame įvairias programas. Pirmoji programa, kurią paraleliai taikome, buvo prevencinė programa „Linas“. Jos tikslas – sugrąžinti vaikui vaikystę. Tačiau dirbdami su vaikais pamatėme spragas – trūksta pagrindinių savęs pažinimo elementų: pagrindinių vertybių, jausmų, emocijų ir jų raiškos suvokimo. Šiam pirmam žingsniui savęs pažinimo link ir buvo sukurta programa „Savęs pažinimas“. Šios programos metodinę medžiagą pristatysime kitame šios knygos skyriuje.

PROGRAMOS „SAVĖS PAŽINIMAS“ METODINĖ MEDŽIAGA

Metodinės medžiagos sudarytojos įvadinis žodis

Metodinė programos „Savęs pažinimas“ medžiaga suskirstyta pagal įvairias temas ir skirta padėti socialiai uždariems rizikos grupės vaikams. Taikomi metodai: darbas grupėje ir individualūs pokalbiai, žaidimai, vaidinimai. Kiekvienai temai numatyta darbo kryptis ir tikslas, taip pat patariama ir siūloma, kokius žaidimus ar pratimus jūs galėtumėte pritaikyti grupėje. Svarbiausias akcentas šioje programoje – tai paraleliai taikomas anksčiau aprašytas dailės terapijos laisvo piešimo metodas.

Šioje metodinėje medžiagoje jūs rasite įvairių priedų pavyzdžių, kuriuos galite kopijuoti, papildyti arba kitaip panaudoti savo darbe su vaikais ir tėvais, savo darbo įvertinimo diskusijoms ir t. t.

Savo darbe pradėję naudoti šią metodinę medžiagą gana greitai įsitikinsite, jog tai prasmingas ir kūrybingas darbas. Tačiau dažnai būna nelengva. Pamištama asmeninė patirtis, kartais net neatpažįstamos mūsų pačių reakcijos, todėl dar kartą pabrėžiame, jog būtina dirbti po du: tuomet galime vienas kitam padėti, pasikalbėti apie savo išgyvenimus, ypač aptardami vadovo įvertinimo anketas, pildomas po kiekvieno grupės susitikimo. Mes taip pat raginame jus susitikti su savo kolegomis ir pasidalinti patirtimi, organizuoti susitikimus ir supervizijas, kad galėtumėte aptarti tai, su kuo teko susidurti darbe.

Linkiu Jums sėkmės ir kūrybiškumo šiame sunkiame, tačiau labai svarbiame ir prasmingame darbe.

Programos „Savęs pažinimas“ sudarytoja - socialinė pedagogė Jurgita Klemkaitė.

Tikslas

Remiantis krikščioniškosiomis vertybėmis ugdyti visavertę asmenybę, gebančią veikti šiuolaikinėje visuomenėje.

Uždaviniai

Sudaryti nedirektyvią užsiėmimų struktūrą ir taikyti dailės terapijos metodus.

Sustiprinti vaiko savivertę, garantuoti saugią aplinką vaiko atsivėrimui taikant dailės terapiją.

Atpažįstant jausmus, padėti adekvačiai suvokti save ir susivokti pasaulyje.

Padėti suprasti pagrindines vertybes ir jų prasmę.

Kalbėtis su vaiku apie jo teigiamą ir neigiamą emocinę patirtį.

Sumažinti vaiko atsakomybės ir kaltės našta dėl netinkamo tėvų gyvenimo būdo (vaikams iš nedarnių šeimų arba išsiskyrusių šeimų).

Sudaryti sąlygas vaiko saviraiškai ir pripažinimui.

Sociodramos pagalba padėti vaikui pažinti gyvenimą ir modeliuoti tinkamą elgesį.

Skatinti vaikų integraciją ir adaptaciją mikro ir makro aplinkoje.

Skatinti realizuoti vertybes gyvenime.

Pradinis etapas

1. Skirkite pakankamai laiko perteikti informaciją renkamos grupės nariams ir bendradarbiaujančioms institucijoms (savivaldybė, socialinis skyrius, VTAT–as, mokykla ir pan.).
2. Asmeninis pasiruošimas.
3. Patalpų tvarkymas.
4. Sutvarkykite metodinę medžiagą, kurią ketinate naudoti darbe.
5. Pokalbiai su tėvais.
6. Surinkite dalyvių prašymus.
7. Pasiruošimas užsiregistravimo pokalbiui (ar turite paruoštas visas anketas, kurias reikia užpildyti užsiregistravimo pokalbio metu?).

Užsiėmimų struktūra

Trukmė: 6 mėnesiai.

Užsiėmimų skaičius: 24 (1 kartą per savaitę).

Užsiėmimų trukmė: 2 val.

Rekomenduojamas grupės dalyvių skaičius: 10-15.

Užsiėmimo sudedamosios dalys:

Užsiėmimo sudedamosios dalys:

1. *Pasisveikinimas*

Pasisveikinimui reikėtų pagalvoti apie ceremoniją: pvz. Ar jus sveikinsite kiekvieną vaiką su intencija, ar apkabinsite kiekvieną. Pokalbis "Kaip šiandien sekasi?".

2. *Dienos tema*

Pokalbis dienos tema, aktyvūs darbo metodai grupėje.

3. Žaidimai grupėje

Šiame etape atrenkami žaidimai, užduotys ir pratimai, kurie susiję su dienos tema.

4. Apibendrinimas

Dienos temos aptarimas: „Ko šiandien išmokome?“, „Kaip jaučiatės?“. Taip pat pateikiama informacija dėl kito susitikimo.

5. Agapė

Maisto produktus superka vadovas, o stalą serviuoja ir paruošia maistą patys vaikai. Kiekvieną kartą palaiminamas stalas: malda arba giesmė. Pasivaikinimas.

6. Atsisveikinimas

Sugalvojami atsisveikinimo elementai, kurie bus po kiekvieno užsiėmimo. Pvz. Uždegta žvakė, susidimas ratu, intencijos, vaikiška giesmė su multiplikacijomis, grupės daina ar skanduotė.

Nepamirškite po susitikimo kartu su bendradarbiais įvertinti atliktą darbą.
Ir toliau platinkite informaciją tarp grupių.

Temos (21 užsiėmimas)

1. Susipažinimas (1 užsiėmimas)
2. Pagrindinės vertybės (2 užsiėmimai)
3. Mano šeima (2 užsiėmimai)
4. Jausmai (2 užsiėmimai)
5. Svaigalai kenkia visiems (3 užsiėmimai)
6. Kai man gėda, kai jaučiuosi kaltas (2 užsiėmimai)
7. Mano diena (2 užsiėmimai)
8. Savęs pažinimas (2 užsiėmimai)
9. Mano draugai (2 užsiėmimai)
10. Aš esu... (2 užsiėmimai)
11. Atsisveikinimas (1 užsiėmimas)

Kiekviena tema turi darbo kryptį, o kiekvienas susitikimas turi tikslą. Kiekvienam susitikimui siūlomi temų akcentai: medžiaga atskiroms susitikimo dalims, patarimai dienos temai atskleisti (2) ir siūlomi žaidimai bei pratimai (3).

Kai kuriuos iš siūlomų pratimų reikės pritaikyti prie specifinės jūsų grupės situacijos. Pratimus ir žaidimus galima keisti. Būkite kūrybingi ir novatoriški. Darbe su vaikais panaudokite visas žinias, kurias jau turite ir kurias gavote šio seminaro metu.

Kiekvienai temai ieškokite papildomos literatūros.

Užsiėmimai suplanuoti 6 mėnesiams po 1 užsiėmimą per savaitę dailės terapijai ir po 1 užsiėmimą programai „Savęs pažinimas“. Iš viso 24 užsiėmimai. Per pirmus 3 užsiėmimus vaikai tik piešia. Rengdami užsiėmimus pasistenkite suskirstyti laiką taip, kad pirma vyktų teminiai užsiėmimai, o kitą dieną – dailės terapija. Tai yra labai svarbu, nes vaikams po teminių užsiėmimų kyla daug asociacijų ir dažnai skaudžių prisiminimų, todėl dailės terapijos užsiėmimų metu jie turės galimybę visą tai piešti.

Neskubinkite vaikų pradėti kalbėti apie piešinį. Būkite kantrūs. Kiekvienas vaikas pradeda kalbėti individualiai.

Pokalbiams su vaikais skirti papildomą laiką. Vaikai iš pradžių visada nori kalbėti individualiai. Sudarykite tam sąlygas.

Siūloma papildoma literatūra užsiėmimams

1. Bruno Ferrero:
 - a) *Svirplio giesmė*: trumpi pasakojimai sielai. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001.
 - b) *Tai žino tik vėjas*: trumpi pasakojimai sielai. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003.
 - c) *Kartais užtenka vieno saulės spindulio*: trumpi pasakojimai sielai. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2002.
 - d) *Auksinių žuvelių paslaptis*: trumpi pasakojimai sielai. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003.
 - e) *Ratilai vandenyje*: trumpi pasakojimai sielai. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003.
2. Jean Monbourquette. *Menas atleisti*: atleisti, kad išgytum, išgyti, kad atleistum. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001.
3. Popiežiškoji sveikatos apsaugos darbuotojų sielovados taryba. *Bažnyčia, narkotikai ir narkomanija*: sielovados vadovėlis. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003.
4. Kathryn Lamb. *Padėkit! Šeima mane varo iš proto*: vadovas paaugliams, kaip išgyventi. Vilnius: Garnelis, 2004.
5. Pam Schiller, Tamera Bryand. *Vertybių knyga*.
6. Audronė Dumčienė. *Auklėjimo pagrindai*: studijų knyga. Kaunas: LKKA, 2004.
7. Laima Bulotaitė, Roma Vida Pivorienė, Nijolė Sturlienė . *Drauge su vaiku...: psichologo patarimai mokytojams*. Vilnius. 2001.

SUSITIKIMAS 1

TEMA – „SUSIPAŽINIMAS“

Darbo kryptis – sukurti saugią ir jaukią aplinką, kad grupėje padidėtų vaiko saugumo pojūtis, jo pasitikėjimas savimi.

Tikslas – siekti, kad grupės nariai susipažintų.

Grupė pradeda darbą

1. Grupė susitinka pirmą kartą. Dėl dienos, vietos ir laiko susitarta iš anksto. Laiškai išsiuntinėti. Su tėvais jau yra įvykęs pirmas pokalbis – užsiregistravimas. Anketos užpildytos. Ar ateis visi kviesiti vaikai? Ar jiems patiks grupėje? Ar jie norės dar kartą susitikti?
2. Nepamirškite, kad ateinantys vaikai prieš pirmą susitikimą bus įsitempę ne mažiau, nei jūs. Jų lūkesčiai bus ir teigiami ir neigiami. Kai kurie iš šito susitikimo tikisi išsinešti ką nors gero, kiti nieko nesitiki, o dar kiti į viską žiūri įtariai. Iš ankstesnių grupių jie atsineš įvairių patirtį. Vaikams dažnai nepavykdavo bendrauti su draugais ir todėl jie stengėsi izoliuotis nuo aplinkos. Galbūt su kitais vaikais jie susitinka tik mokykloje. Daugelis prieš pirmąjį susitikimą nerimauja.
3. Tikriausiai prieš pirmąjį susitikimą vaikai jau buvo su jumis susitikę, todėl jūs juos jau šiek tiek pažįstate. Vaikams smalsu pamatyti, kas dar ateis į grupę.
4. Svarbu, kad kiekvienas vaikas pasijustų laukiamas ir sutinkamas toks, koks yra. Labai svarbi vadovo nuostata – visi grupės nariai yra vienodai svarbūs. Vaikams saugumą kuria mintis, kad grupės vadovas visus pažįsta ir atsako už visą grupę.
5. Saugią aplinką ir gerą mikroklimatą grupėje pavyks sukurti tik tuomet, kai kiekvienas vaikas pajaus, jog jis gali pasikliauti ir pasitikėti kitais grupės nariais bei jumis. Nejausdami pasitikėjimo, vaikai neišdrįs pasipasakoti apie savo gyvenimą, atvirai kalbėti apie savo jausmus.
6. Bendrumo jausmą sustiprina grupės pavadinimas. Vaikams patinka siūlyti pavadinimus ir už juos balsuoti.

Sveiki atvykę

Susitikimo proga visi pasisveikina pasakydami savo vardą. Pradedama nuo vadovo. Po susipažinimo ceremonijos, vadovas pristato vaikams programą, papasakoja apie numatytą darbą grupėje. Svarbu vaikams akcentuoti, kad „mes čia susirinkome pabūti kartu, piešti, kalbėti. Grupėje dirbsime apie 6 mėnesius, per tą laiką mokysimės pažinti jausmus piešdami, vaidindami, žaisdami ir kalbėdami.“

Žaidimas su vardais

Darbo pradžioje, kai vaikai vieni kitų dar nepažįsta, pirmoji pažintis gali įvykti žaidžiant su vardais. Savo ir kitų vardai yra labai svarbus momentas. Žaidimų pavyzdžiai:

1. Vardas ir judesys

Visi sėdi ratu. Vienas pradeda pasakydamas savo vardą ir padarydamas kokį nors judesį. Kaimynas iš kairės pakartoja vardą, judesį ir prideda savo vardą bei naują judesį. Žaidimas tęsiasi tol, kol apeina visą ratą.

2. Čia aš

Kitas būdas prisistatyti yra nupiešti save, užsiimančią kokia nors mėgstama veikla. Nepamirškite, kad grupės vadovas, t.y. jūs, taip pat turite piešti auto portretą. Po to visi susirenka ir vaikai parodo savo piešinius.

Kaip suformuoti gerą grupę?

Darbas, sukuriantis tokį stiprų bendrumą, kai visi jaučiasi saugūs, yra nenutrūkstamas procesas. Tai lemia tam tikros darbo ribos ir taisyklės bei kiekviename susitikime pasikartojantys elementai. Pvz., pasikalbėjimas „Kaip šiandien sekėsi?“

Šio pokalbio metu vaikai apibūdina savo nuotaiką, pasakodami apie malonius ir nemalonus dienos įvykius.

Informacija

Papasakokite grupei, kaip jūs planuojate rengti susitikimus. Duokite vaikams programą, kurioje būtų surašytos susitikimo datos, laikas ir temos. Visi kartu peržiūrėkite programą.

Aplankai

Padalinkite vaikams aplankus. Kiekvienas tegu pasižymi savąjį.

Grupėje labai svarbu turėti aplankus. Juose renkama informacija apie svarstytus ir nuveiktus dalykus.

(Galbūt jūs negalėsite nupirkti aplankų visiems vaikams. Tuomet jiems galima duoti paprastus vokus, kuriuose vaikai laikytų savo medžiagą, arba paprasčiausiai vokus pasidaryti iš didelių lapų. Vaikams šis užsiėmimas labai patinka.)

Priemonės

Labai svarbu, kad vaikai atėję į pirmą užsiėmimą pamatytų daug ir įvairių priemonių. Tai skatins jų kūrybiškumą, sukels teigiamą emociją – nustebimą. Pirmas įspūdis daug lemia tolesniame darbe.

Taisyklės

Veiklai visada reikia taisyklių. Paklauskite vaikų, kokias jie žino geras ar blogas taisykles. Kartais jos palengvina darbą, kartais apsunkina, bet dažniausiai pagerina grupės darbą ir apsaugo nuo konfliktų.

Aptarkite, kuo skiriasi taisyklės mokykloje ir namuose, kokių taisyklių reikia grupei.

Vaikai teikia pasiūlymus, kurie surašomi lentoje. Patariama, kad taisyklės būtų pakabintos per kiekvieną užsiėmimą.

Apsvarstykite juos, kad išrinktumėte visiems prieinamas taisykles. Kaip grupės vadovas, jūs galite pateikti savo pasiūlymus, kurių, kaip jūs iš anksto žinote, prireiks. Mūsų manymu, reikėtų įtraukti tokias taisykles: „Viskas, apie ką čia kalbama lieka tarp šių sienų“, „Paskambink, jei negali ateiti“, „Leiskime visiems kalbėti“, „Klausykime vienas kito“.

Grupės pavadinimas

Tegu vaikai siūlo grupės pavadinimus. Surašykite juos lentoje. Po to galite balsuoti, pakeldami rankas. Baigiant darbą galima padaryti pavadinimo iškabą.

Pabaiga

Sugalvokite atsisveikinimo ceremoniją, kuri pabaigtų kiekvieną susitikimą.

Pratimų pavyzdžiai

„Veidu į veidą“

Tikslas: Surasti panašumus ir skirtumus. Artimiau susipažinti.

Vaikai susėda po du vienas priešais kitą. Užduotis: per tris minutes surasti penkis tarpusavio panašumus ir skirtumus. Po trijų minučių jie pasikeičia poromis ir toliau tęsia pratimą. Kai pastebėsite, kad vaikams pradeda nusibosti, surinkite visus į vieną vietą ir surašykite lentoje dažniausiai pasitaikančius panašumus ir skirtumus.

Darbas atlikus pratimą:

Ar yra tokių panašumų, kurie galėtų būti skirtumai? (Pvz., abu turi plaukus, tačiau vienas blondinas, o kitas tamsiaplaukis.)

Ar yra skirtumų, kurie svarbesni už kitus? Kurie skirtumai?

Kokie pastebėti fiziniai panašumai ir skirtumai? Ar yra panašumų, nesusijusių su kūnu?

Ar yra panašumų/skirtumų, su kuriais gimstama?

Ar yra panašumų/skirtumų, kuriuos galima pasidaryti pačiam?

Ar pasitaiko gyvenime atveju, kai būti tokiam kaip visi yra geriau?

Ar pasitaiko gyvenime atveju, kai būti kitokiam negu visi yra geriau?

Taip pat galima paprašyti vaikų išvardyti kuo daugiau įvairių būdų, kaip žmonės gali skirtis vieni nuo kitų.

SUSITIKIMAS 2-3

TEMA – “PAGRINDINĖS VERTYBĖS”

Dienos temos akcentas – paaiškinti vaikams kas yra vertybė, kokios jos yra, iš kur atsiranda ir kodėl jos reikalingos. Rekomenduojama literatūra: Pam Schiller, Tamera Bryand „Vertybių knyga“, Audronė Dumčienė “Auklėjimo pagrindai”.

Tikslas - padėti vaikam suvokti pagrindines vertybes.

Dienos tema

Vertybė yra visa, ką žmonės vertina, kas jiems brangu. Vertybės gali būti: *tradicinės*, tarkim, šeimos narių savitarpio pagalba, vaikų teisės ir pareigos, tėvų teisės ir pareigos, pagarba tėvams, žemei, duonai, Dievui, jaunesniųjų atsakomybė vyresniesiems, vyresniųjų rūpinimasis jaunesniais, pagarba darbui, pagarba ir atsakomybė ligoniams. Tradicinių vertybių pavyzdžiai: žmogiškumas, darbštumas, atsakomybė, kuklumas, religingumas; *idealosios*: Dievas, žmogus, jo gyvenimas, istorija, šeima, taika, gėris, grožis; *bendrosios*: pagarba sau ir kitam (savitarpio supratimas), tolerantiškumas (fiziniai, religiniai, socialiniai, kultūriniai žmonių skirtumai), patriotizmas (pagarba tautos tradicijoms, kultūrai), rūpinimasis kitais, sąžiningumas, iniciatyvumas, nuostata sveikai gyventi.

Anot L. Jovaiša (1995), galima skirti išgrynintas ir susistemintas vertybes:

Prigimtinės vertybės: veiklumo, laisvės, savarnikiškumo, sveikatos, kūrybingumo realizavimo, paramos bei pagalbos, silpnumo įveikimo.

Egzistencinės vertybės: orientacijos, gyvenimo priemonių (buto, maisto, higienos), kūno pajėgumo, kontaktų, teigiamo išgyvenimo, pusiausvyros.

Praktinės vertybės: kvalifikacijos, pažangos, vartojimo, poilsio, profesinės.

Ekonominės vertybės: daiktų vertingumo, iniciatyvos numatymo, patogumo, naudos, laiko taupumo.

Socialinės vertybės: pripažinimo, teisingumo, atjautos, pakantumo, demokratiškumo, tautiškumo.

Kultūrinės vertybės: mokslo, meno, technologijos, papročių.

Psichinės vertybės: žinojimo, tikrumo, sėkmės, savižinos, ištvėmės.

Dvasinės vertybės: tiesos, gėrio, grožio, tikėjimo, vilties, meilės, santūrumo, tyrumo, šventumo, išganymo.

Vadovas turi siekti, kad vaikai tinkamai įsisavintų vertybes, sąmoningai jas suprastų ir siektų jas realizuoti kasdieniniame gyvenime.

Žaidimai grupėje

Rekomenduojame naudoti sociodramą: vadovas, atsižvelgdamas į grupės amžių, jos charakterį, siūlo grupei suvaidinti dvi scenas iš realaus gyvenimo. Pvz.: elgesys su ligoniais, neigaliaisiais, kito materialinio luomo žmonėmis, kitų tautų žmonėmis ir t.t.

Šiai temai rekomenduojame skirti 2-3 užsiėmimus. Galima įtraukti ir tėvus, duodant vaikams konkrečias užduotis į namus. Pvz.: surašyti, kokių vertybių laikosi jo šeima.

SUSITIKIMAS 4 -5

TEMA – „MANO ŠEIMA“

Dienos temos akcentas – sudaryti vaikui progą išsiaiškinti, kas yra šeima, kokios yra šeimos ir kokia jo šeima.

Tikslas – sudaryti sąlygas kiekvienam vaikui pamatyti ir suvokti, kokia yra jo šeima, iš kokių asmenų ji susideda ir kokios joje galioja taisyklės.

Dienos tema

Kalbant apie šeimų įvairovę su vaikais geriausia yra įvesti sąvokas: „sveika šeima“ ir „nesveika šeima“. Sveikose šeimose tėvai myli vaikus ir vaikai myli tėvus, vieni kitus supranta. Tokiose šeimose augantys vaikai pasitiki savimi, gerai save vertina, yra laimingi, draugiški, gerai suvokia savo elgesį, moka bendrauti su kitais ir t. t. Nesveikose šeimose tėvai atstumia savo vaikus, nuolat juos kritikuoja, įžeidinėja, vienas ar abu tėvai yra priklausomi nuo alkoholio ar narkotikų. Tokiose šeimose auga nepasitikintys savimi vaikai, praradę viltį būti kada nors mylimais ir reikalingais, jiems sunku atsipalaiduoti ir juokauti, jie meluoja, sunkiai siekia užsibrėžto tikslo, vengia į namus kviestis draugų, negali susikaupti, agresyvūs, turi blogų įpročių, nemylėi arba nekenčia savo tėvų.

Aptarkite šios klausimus:

Kas yra šeima?

Kokios būna šeimos?

Ką reiškia turėti šeimą?

Žaidimai grupėje

„Mano šeima“

Tegul vaikai nupiešia savo šeimą, pavaizduodami kiekvieną šeimos narį užsiėmusį jam būdinga veikla.

Pateikiame klausimų aptarti arba atsakyti raštu:

Papasakokite, kas būdinga kiekvienam šeimos nariui.

Kas tau patinka tavo šeimoje?

Kas tau nepatinka tavo šeimoje?

Su kuo iš šeimos narių praleidi daugiausia laiko?

Kokius darbus geriausiai moka atlikti tavo tėtis?

Kokius darbus geriausiai moka atlikti tavo mama?

Ką namuose sprendžia tėtis, mama ir ką sprendi tu pats?

Ar namuose kiekvienas turi savo pareigas? Kokias?

Kokios tavo pareigos namuose?

Jeigu šeimoje galėtum pakeisti vieną dalyką, kas tai būtų?

Atlikę užduotį, vaikai susirenka ir papasakoja apie savo šeimas. Vadovo pareiga padėti vaikui suvokti pareigas ir atsakomybę šeimoje, atskleidžiant, kaip pareigos pasiskirsto šeimoje.

„Įvairios šeimos“

Tikslas: Suprasti, kad šeimos gali būti skirtingos.

Atliekant pratimą reikia sukurti kuo daugiau šeimyninių ryšių. Mes naudojome koliažo techniką. Vaikai dirba mažomis grupelėmis.

Iš laikraščių, katalogų ir pan. iškerpama daug žmonių nuotraukų. Po to jos klijuojamos sudarant įvairius šeimų tipus. Susirinkę kartu vaikai pristato grupelėse sukurtas šeimas.

Darbas atlikus pratimą:

Ar tavo šeima kur nors pavaizduota?

Ar yra tokių šeimų, kurios liko nepavaizduotos?

Ko reikia, kad būtų šeima? (Čia gali kilti labai įdomi diskusija. Nepraleiskite progos išgirsti vaiko mintis ir suteikti jam naujos informacijos bei idėjų.)

Ko reikia visoms šeimoms? (Tai irgi rimtas klausimas.)

Šiam pratimui geriausia naudoti „Minčių lietaus“ metodiką: vadovas lentoje užrašo visus vaikų samprotavimus visais klausimais. Po to, žiūrėdami į tai, kas parašyta, kartu diskutuoja, replikuoja, mąsto ir aptarinėja.

SUSITIKIMAS 6-7

TEMA – „JAUSMAI“

Dienos temos akcentas – parodyti, kad visi jausmai yra geri ir jų slėpti nereikia. Tik jausmų raiška gali būti nepriimtina.

Tikslas– supažindinti grupės vaikus su pagrindiniais mūsų jausmais.

Dienos tema

Daugelis vaikų gyvena painiame pasaulyje. Daug išorinės informacijos per televiziją, filmus, reklamas, kompiuterinius žaidimus, internetus. Šiais laikais daugelis tėvų dirba nuo ryto iki vakaro ir nebeturi galimybės pabūti su savo vaikais, su jais kalbėti, padėti atpažinti jausmus. Todėl vaikų jausminiai poreikiai nepatenkinami ir jie nesulaukia užuojautos bei pritarimo, kurių taip reikia augančiam vaikui. Vaikai jaučiasi visų apleisti, nors mamą ir tėtį turi. Šie vaikai sunkiai atpažįsta emocijas ir nesugeba jų įvardyti. Jie jaučiasi liūdni ir nusiminę, kiti hiperaktyvūs ir agresyvūs. Patys vaikai nesuvokia, kodėl taip yra.

Vaikas gali užgniaužti savo jausmus arba juos neigti. Jis neparodo to bejėgio, mažo padarėlio, kuris glūdi viduje. Vaikas tarsi pasislepia po kauke ir tampa nepasiekiamas. Norėdami išgyventi, vaikai prisitaiko ir bando gintis. Vaikai skundžiasi galvos skausmu, bloga savijauta, pilvo skausmais ir panašiai.

Labiausiai paplitęs vaikams pažįstamas jausmas yra baimė. Šio jausmo aptarimui reikia skirti daugiau dėmesio. Šio užsiėmimo metu iš pokalbių su vaikais surinkta informacija gali būti labai vertinga psichologui, kuris individualiai konsultuoja šiuos vaikus.

„Jausmų įvairovė“

Į šį žaidimą įtraukite visus vaikus. Skatinkite juos išsakyti savo jausmus. Tegu visi pateikia po pavyzdį. Surašykite juos lentoje, sugrupuojant į tris grupes:

1. Ką jaučiame iš išorės (prisilietimą, nudegimą, vėją, šaltį ir kt.).
2. Ką jaučiame viduje (džiaugsmą, meilę, pyktį, liūdesį ir kt.).
3. Ką jaučiame, bet kitiems sunku pastebėti (švelnumą, drovumą, kuklumą, nesmagumą ir kt.).

Prie išvardytų jausmų reikia parašyti priimtina ir nepriimtina šio jausmo išraišką. Pvz., pyktis: priimtina išraiška – reikia pasakyti „Aš dabar pykstu už tai, kad ...“; nepriimtina išraiška – rékti, muštis, daužyti daiktus, trankyti duris, tylėti visą dieną ...

Žaidimai grupėje

„Pantomima“

Lentoje surašykite įvairius jausmus – pozityvius ir negatyvius.

Paprašykite vaikų, suskirstytų poromis, pavaizduoti vieną iš jausmų, užrašytų lentoje. Leiskite jiems parepetuoti kitame kambaryje. Po to, kai pora suvaidina jausmą, žiūrovai turi atspėti, kas tai buvo. Savo jausmus vaidina visos poros.

„Jausmų piešimas“

Visus išvardytus ir suvaidintus jausmus vaikai piešia spalvomis. Jei jausmų surašyta lentoje labai daug, vaikai gali patys pasirinkti kelis teigiamus ir kelis neigiamus jausmus. Visus piešinius vaikai sudeda į vieną vietą ir žaidžia jausmų atpažinimą.

SUSITIKIMAS 8-9-10

TEMA – SVAIGALAI KENKIA VISIEMS

Dienos temos akcentas – pateikti vaikams suprantama forma įvairių priklausomybių žalą organizmui.

Tikslas – suteikti kiekvienam grupės vaikui galimybę geriau suprasti narkomaniją, alkoholizmą ir toksikomaniją, jų žalingą poveikį organizmui ir asmenybės raidai.

Dienos tema

Kaip kalbėtis apie narkotikų, tabako ir alkoholio pavojingumą?

Reikia ieškoti priimtinių būdų, kaip apsaugoti vaikus nuo pavojų, kuire gresia jų sveikatai vartojant įvairius produktus. Nesuvokdami laiko tėkmės, jie įsivaizduoja, jog prieš juos dar visas gyvenimas, kad kol kas jie gali laisvai vartoti visus geidžiamus produktus. Jie nenori atsižadėti greitai patiriamų malonumų vien todėl, kad keleriais metais ilgiau gyventų. Paprastas draudimas, paremtas ne pedagoginiu auklėjimu ir priminimu jį pažeidus, nebus veiksmingas, o tik paskatins vaikus šiam draudimui mesti iššūkį.

Kaip pažinti sunkumus patiriantį paauglį?

Jis atsiskiria nuo šeimos ir įprastinių draugų;
susitikinėja su tais, kurie taip pat išgyvena sunkumus;
yra agresyvus;
praranda ryšį su suaugusiais;
dažnai nelanko mokyklos;
užsisklendęs, tyli;
mažai ir prastai valgo;
jo gyvenimas apsiverčia aukštyn kojomis: jis gyvena naktį, o dieną miega;
pasakoja neįtikinamus dalykus, klaidingai atkuria tikrovę;
nepakenčia nė mažiausios kritikos savo atžvilgiu;
nesijaudina, kad verčia nerimauti ir kentėti savo artimuosius.

Kodėl vartoja narkotikus?

siekdamas atsipalaiduoti;
ieškodamas malonumo;
kad patirtų naujų pojūčių;
kad įvertintų savo galimybių ribas;
kad integruotųsi į grupę;
kad pasirodytų geras kitiems;
kad numalšintų vidinį nerimą;
kad pabėgtų nuo vienatvės;
bijodamas savarankiškumo, autonomijos;
mesdamas išūkį draudimams;
sekdamas tėvų pavyzdžiu;
bėgdamas nuo sunkumų;
teikdamas pirmenybę ne tikrovei, o įsivaizdavimui;
siekdamas daugiau malonumų netgi pražūties kaina;
pradėjęs domėjimąsi gyvenimu;

kompensuodamas sunkumą socializuotis.

Svarbūs keturi argumentai:

1. Laisvės netektis. Paaugliams negali patikti tapti priklausomam, prarasti savikontrolę ir atsakomybę už savo veiksmus dėl tam tikro produkto poveikio.
2. Manipuliacija. Žinojimas, kad paauglių narkomanijos kaina mafija kraunasi turtus, naudojami jais ir meluoja, turi skatinti paauglių reakciją.
3. Kūno žalojimas. Paaugliai itin jautrūs savo kūnui ir fizinei išvaizdai, juos reikia įtikinti, kad nuo alkoholio storėjama, kad tabakas kenkia dantims ir odai, o nuo narkotikų veidas darosi bjaurus ir tamsėja.
4. Sportinės formos praradimas. Vartojant įvairias medžiagas (narkotikus, tabaką, alkoholį), silpnėja raumenys, netenkama atsparumo, tvirtybės, gebėjimo rungtyniauti. Tuo įsitikinę, paaugliai pasijunta pažeminti ir paprastai nebenori prarasti fizinės ir sportinės galios.

Sąvokos:

1. *Narkomanas* – asmuo, priklausomas nuo vieno ar kelių produktų; jo egzistencija susijusi su narkotikų paieškomis.
2. *Toksikomanas* – asmuo, vartojantis vaistus ar kitas svaigiąsias medžiagas.
3. *Priklausomybė* – ji yra tuomet, kai asmuo negali apsieiti be kokio nors produkto.
4. *Narkotikas* – natūrali arba cheminės sintezės būdu sukurta medžiaga, kuri veikia žmogaus elgseną ir centrinę nervų sistemą. Šis apibrėžimas taikytinas ir nedraudžiamiems, ir draudžiamiems narkotikams.
5. *Kavišalai* – draudžiami narkotikai. Piktnaudžiavimą jais draudžia tarptautinės konvencijos ir atskirų šalių įstatymai.
6. *Narkomanija* (gr. *narke* - suakmenėjimas, + *manija* - beprotybė, aistra) – tai liga, pasireiškianti potraukiu nuolat vartoti narkotikus, nuo kurių sutrinka žmogaus psichinė ir fizinė būklė.

ALKOHOLIS IR JAUNIMAS

Artėja gimtadienis, švenčių diena, vakarėlis Draugai, linksmybės, šokiai... Alkoholis?... Taip, turbūt kažkas pasiūlys alkoholio... Bet gal geriau atsisakyti?...

Alkoholis iš pradžių maloniai svaigina, bet didesni jo kiekiai kenkia organizmui ir sukelia patologinę girtumo būseną. Laikina prarandama atmintis, netenkama koordinacijos, padidėja kraujo spaudimas, sutrinka erekcija, gali pykinti, atsirasti kvėpavimo sutrikimų. Kitą dieną kankina pagirios.

Alkoholio poveikis priklauso nuo daugelio faktorių: aplinkos, kurioje geriama, suvartoto kiekio, geriančiojo kūno masės, fiziologinių ir psichologinių asmens savybių, suvalyto maisto, ar tuo pačiu metu buvo vartoti kiti narkotikai. Kuo daugiau išgeriama alkoholio, tuo žalingiau organizmui.

Paauglystėje organizmas ypač jautrus alkoholio poveikiui, todėl greitai susiformuoja pomėgis išgerti. Kuo ankščiau jauni žmonės paragauja alkoholio ir pradeda jį nuolat vartoti, tuo didesnė tikimybė tapti priklausomais.

Alkoholis pažeidžia galvos smegenis, o ypač jų žievę, todėl ilgiau vartojant gali pasireikšti alkoholinė psichozė. Tada kankina haliucinacijos, kliesdės, o alkoholinės abstinencijos metu gali pasireikšti depresija.

Priklausomybė nuo alkoholio neigiamai veikia žmogaus darbinę veiklą, sveikatą, griaua šeimą, daro įtaką beveik visiems gyvenimo aspektams. Alkoholizmas labai sunkiai gydomas, o psichologinė priklausomybė lieka visam gyvenimui.

Veikdamas lėtai ir klatingai, alkoholis sužaloja visas organizmo sistemas.

Organizmo sistema	Poveikis
Nervų sistema	Sunaikinamos smegenų ląstelės, blogėja atmintis, sutrinka mąstymas, protiniai gebėjimai, vystosi silpnaprotystė.

Virškinimo organų sistema	Žūva kepenų ląstelės, formuojasi riebalinės struktūros ir randai. Jos apauga riebalais, pasunkėja, negali dalyvauti virškinant maistą ir nukenksminti nuodingųjų medžiagų. Išsivysto kepenų cirozė. Stemplėje, skrandyje ir kasoje dažniausiai prasideda uždegiminis procesas. Skrandyje gali atsirasti žaizų, prasidėti kraujavimas, išsivystyti burnos, stemplės, skrandžio ar žarnyno vėžys.
Imuninė sistema	Ląstelės nustoja normaliai funkcionuoti, silpnėja organizmo gynybinės funkcijos, didėja pavojus susirgti įvairiomis ligomis
Širdies ir kraujagyslių sistema	Padidėja kraujo spaudimas, nusilpsta širdies raumuo, žūva baltieji kraujo kūneliai, padidėja infarkto rizika
Reprodukcinė sistema	Nėštumo metu geriančių motinų kūdikiai dažnai būna apsigimę. Alkoholis neigiamai veikia ir vyrų, ir moterų reprodukcinis hormonus. Galimi nesaugūs lytiniai kontaktai (padidėja rizika užsikrėsti lytiškai plintančiomis infekcijomis, ŽIV)

Daugelis mano, kad alkoholiniai gėrimai yra mažiau žalingi nei kiti kvaišalai. Tai netiesa. Smarkiai apsvaiginti ir pakenkti sveikatai gali ne tik stiprūs alkoholiniai gėrimai, bet ir alus, vynas.

NIKOTINO ŽALA

Nikotinas yra narkotikas, prie kurio labai greitai priprantama. Dauguma jaunų žmonių, paragavę cigaretės dūmo, tampa rūkaliais. Pats pavojingiausias amžius - tarp 14 ir 17 metų. Paaugliai labai dažnai pasiduoda draugų įtakai (28,8% 12-19 - mečių prisipažįsta rūkę). Pirmoji cigaretė niekada nėra maloni, tačiau surūkius keletą pakelių atsiranda įprotis, ilgainiui žmogus tampa ir psichologiškai, ir fiziškai priklausomas nuo nikotino. Beje, tie, kurie nepradeda rūkyti iki 20 - ies, rečiau griebiasi šio netikusio įpročio suaugę. Medikai teigia, kad apie penktadalis rūkančių moterų rūkyti pradėjo neturėdamos nė 15-os metų. Labai svarbi ir šeimos įtaka. Jei rūko bent vienas iš tėvų, dažnai pradeda rūkyti ir vaikai. Rūkymas, cigaretės prisidėgimas ilgainiui tampa savotišku ritualu, nesąmoningai verčiančiu patikėti, kad rūkant galima atsikratyti nesaugumo jausmo. Tačiau tai tėra saviapgaulė, cigaretės dūmų šydas, kuriam išsisklaidžius lieka visos problemos. Medikai nuolat primena, kad pasaulyje kasmet nuo nikotino sukeltų ligų miršta 4 milijonai žmonių; 2020 m. šis skaičius gali išaugti iki 10 milijonų. Rūkymas didina tikimybę susirgti ankstyva ateroskleroze, išemine širdies ir galvos smegenų kraujagyslių liga, kojų kraujagyslių ligomis, plaučių ir gerklų vėžiu, lėtiniu bronchitu, bronchine astma, nikotinas gali sukelti lytinę negalią. Insultas rūkaliais išrinka 2 kartus dažniau nei nerūkančius. Nikotinas sutrikdo moters hormonų sistemą, mažina vaisingumą, gali būti menstruacinių sutrikimų, persileidimų, priešlaikinio gimdymo, mažesnio kūdikio svorio priežastis. Ypač pavojinga rūkyti vartojančioms kontraceptines tabletes, nes tuomet rūkymas net 10 kartų padidina širdies priepuolio ir insulto riziką. Nikotinas paankstina menopauzę, stiprina visas jos komplikacijas.

Naudota literatūra:

“Bažnyčia, narkotikai ir narkomanija”: sielovados vadovėlis. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003.

Žaidimai grupėje

Sociodrama

Vaikai suskirstomi į dvi grupes ir kiekvienai grupei duodama užduotis suvaidinti situaciją, kai draugai siūlo pabandyti narkotikų arba pauostyti klijų. Kiekvienoje situacijoje yra vaidinami skirtingi pasirinkimai: “TAIP, aš sutinku pabandyti” ir “NE, aš kategoriškai atsisakau”. Po vaidinimo vaikai turi pasakyti, kaip jautėsi sakydami NE ir sakydami TAIP.

„Kartą buvo liūdna daina...“

Šio pratimo metu vaikai suskirstomi į grupes po 3–4 vaikus ir gauna užduotį sukurti eilėrašį arba dainą, kuri prasideda “Kartą buvo liūdna daina...”. Sukūrę ketureilį vaikai gali jį perskaityti arba pritaikę melodiją padainuoti.

SUSITIKIMAS 11-12

TEMA – KAI MAN GĖDA , KAI JAUČIUOSI KALTAS

Dienos temos akcentas – kaltė ir gėda yra “sąžinės jausmas”.

Tikslas - supažindinti vaikus su kaltės ir gėdos jausmais.

Dienos tema

Gėdas ir kaltės jausmas teologališkai reiškia pragaro būsenas. 10 metų darbo patirtis su socialiai uždariais vaikais parodė, kad dėl ilgai besitęsiančio gėdos ir kaltės jausmo daugelis vaikų galvoja apie savižudybę arba bandė nusižudyti. Dažniausiai gėdos ir kaltės jausmą vaikai patiria dėl netinkamo tėvų gyvenimo būdo: girtavimas, bernai, netvarka namuose. Tokiose šeimose vaikai jaučiasi visiškai nereikalingi, atstumti, praradę viltį kada nors būti mylimi. Panašiai jaučiasi vaikai ir iš žemiau skurdo ribos gyvenančių šeimų. Jie jaučiasi atstumti ne tik namuose, bet mokykloje ir kieme. Panašiai jaučiasi vaikai iš šeimų, kuriose dominuoja diktatoriškas auklėjimo stilius. Kalbėti apie gėdos ir kaltės jausmą su vaikais yra labai sunku, nes jie kaltę ir gėdą supranta neigiama prasme, t.y. aš esu kaltas ir man gėda dėl visko, kas vyksta aplink mane. Todėl vaikam būtina paaiškinti, kad gėda ir kaltė yra “sąžinės balsas” ir gėdą bei kaltę jis gali jausti tik už tai, ką pats padarė, pvz., pabėgo iš pamokų. “Sąžinės balsas” sako: “negerai padarei, reikia atsiprašyti”. Tuo metu gali jaustis kaltas dėl negero elgesio ir jausti gėdą, kad apvylei mokytoją ir tėvus. Bet visa tai įmanoma pataisyti – atsiprašius. Kitas pavyzdys: vaikas jaučia kaltę ir gėdą dėl to, kad į mokyklą atėjo girtas tėtis arba girta mama. Būtina paaiškinti vaikui, jog jis nėra atsakingas už suaugusio elgesį.

Daugelis vaikų, gyvenančių socialinės rizikos šeimose, kenčia dėl tėvų nuotaikos ir silpnybių. Verkšlenanti, be nuotaikos motina nuolat kaltina vaiką: “Aš nelaiminga ir dėl to kaltas tu”. Po daugelio metų vaikas pripranta prie šio kaltinimo, jį priima ir galų gale patiki, kad pirmiausia jis atsako už aplinkinių žmonių nuotaiką. Jausdami neteisingą atsakomybę ir kaltę už kitų nuotaikas savyje gniaužia pyktį ir neapykantą. Tačiau jis bijo parodyti bet kokį pasipiktinimą, nes bijo prarasti aplinkinių meilę. Ilgainiui pykčio slopinimas tampa toks automatiškas, kad vaikas tiesiog nebesuvokia savo gyvavimo. Jis tik jaučia, kaip paskui jį per visą gyvenimą sėlina nerimas ir neviltis.

Žaidimai grupėje

Skaityti tekstą iš Biblijos apie tai, kaip Dievas išvaro Adomą ir levą iš rojus (Pradžios knyga, 2 ir 3 skyrius). Geriausia skaityti iš vaikiškos biblijos. Perskaitytą tekstą aptarti. Diskutuoti su vaikais apie levos ir Adomo elgesį. Paprašyti vaikų nupiešti gėdos ir kaltės jausmus dėl savo elgesio ir dėl kitų. Piešinius aptarti grupėje arba individualiai (atsižvelgti į vaiko norą). Padėti vaikui suprasti skirtumą tarp gėdos ir kaltės jausmo kaip “sąžinės balso” ir kaip nereikalingą atsakomybę už kitų elgesį.

SUSITIKIMAS 13-14

TEMA – „MANO DIENA“

Dienos temos akcentas – kalbėti su vaikais apie kasdienes pareigas ir atsakomybę. Noriu, bet negalima. Nenoriu, bet reikia.

Tikslas – padėti vaikui suvokti ir įvardyti jausmus, apmąstant savo dieną.

Dienos tema

Ne paslaptis, kad rytais vaikai keliasi sunkiai. Jie mielai neitų į mokyklą, bet reikia. Jie mielai eitų į mėgstamą būrelį, bet negali, nes tėvai nepajėgia sumokėti. Jie mielai klausytų pasakų vakare, bet tėvai dirba iki vėlumos arba yra girti. Mielai žiūrėtų televizorių iki vėlumos, bet reikia eiti miegoti. Mielai pusryčiautų kartu su mama, bet ji išskuba į darbą. Mielai kartu su tėvais eitų pramogauti, bet tėvai neturi laiko.

Labai svarbu su vaikais diskutuoti šia tema ir padėti jiems atrasti atsakymus į visus klausimus. Padėti suvokti savo jausmus ir emocijas, kurias jie išgyvena kasdienėse situacijose.

Žaidimai grupėje

“Mano diena”

Aptarkite kartu su vaikais šiuos klausimus:

Kaip vakare užmiegi?

Kas vakare paseka pasaką?

Ar turi savo žadintuvą?

Kaip keliesi iš ryto, ar nori miego?

Kas paruošia pusryčius?

Su kuo iš šeimos narių pusryčiauji?

Kas tave išleidžia į mokyklą?

Kas tau padeda paruošti pamokas?

Ar lankai kokį nors būrelį?

Ar daug turi laisvo laiko? Kur ir su kuo jį praleidi?

Kokius namų ruošos darbus padedi atlikti mamai ir tėčiui?

Kada tėtis ir mama grįžta iš darbo?

Po diskusijos kiekvienas vaikas nupiešia savo dienos rutiną: rytas – diena – vakaras. Paprašyti, kad vaikai parašytų arba papasakotų, kaip jaučiasi per visą dieną.

SUSITIKIMAS 15-16

TEMA – SAVĖS PAŽINIMAS

Dienos temos akcentas – padėti vaikams suprasti, kas vyksta su jais, kai įsitempia raumenys, kai byra ašaros, dreba rankos, virpa širdis.

Tikslas –paaiškinti vaikams, kaip kūnas praneša apie tai kas vyksta.

Dienos tema

Savęs pažinimui labai svarbus yra savo kūno pojūčių pažinimas. Pvz., įsitempę raumenys gali rodyti pyktį, baimę, siaubą; byrančios ašaros – sielvartą, gėdą ar bejėgiškumą; drebančios rankos – susijaudinimą, įtampą; dantų griežimas – agresiją; virpanti širdis – atstūmimą ir neteisybę.

Ką išgyvename, parodo mūsų mintys. “Och tu bjaurybė!” – pasako, kad mes pykstame. “Nežinau, ką dabar dayti...” – gali reikšti neviltį.

Rekomenduojame naudotis literatūra:

Laima Bulotaitė, Roma Vida Pivorienė, Nijolė Sturlienė “Drauge su vaiku...”: psichologo patarimai mokytojams. Vilnius. 2001.

Žaidimai grupėje

„Noriu pažinti save“

Kad vaikai išdrįstų kalbėti apie save, pirmiausiai paprašykite jų nupiešti grupės draugų kūnus. Dirbama po du, A ir B. A atsigula ant didelio popieriaus lapo, o B apibrėžia jo kontūrus. Po to jie pasikeičia.

Savo kūno kontūre vaikai piešia savo širdį, plaučius ir smegenis. Paprašykite jų pavaizduoti ir tą kūno dalį, kurioje gyvena jausmai:pyktis, džiaugsmas, baimė, liūdesys, meilė bei kiti jausmai.

Sukabinkite piešinius ant sienos ir visus apžiūrėkite. Paprašykite vaikų, kad rodydami piešinius jie papasakotų, kaip jų kūnas išreiškia įvairius jausmus.

Atsipalaidavimo pratimas

Atsipalaidavimo pratimai padeda sumažinti grupėje susidariusią įtampą ir nerimą.

Pavyzdys

Paruoškite vaikus pratimui, papasakokite, ką jie darys:

„Atsigulkite ant grindų. Užsimerkite. Gulėkite kuo patogiau, pajuskite, kaip apsunksa jūsų kūnai. Jūs tiesiog smengate į grindis. Keletą kartų giliai įkvėpkite į plaučius oro, tyliai ir lėtai iškvėpkite.

Įsivaizduokite, kad gulite pievoje. Gulite ant minkštos žalios žolės ir aplinkui užuodžiate gėlių kvapą. Skaniai kvepia dobilai ir alyvos. Tai šilta saulėta diena, jaučiate, kaip saulės spindulių šiluma glosto jūsų skruostus ir lūpas – ta šiluma išplinta po visą kūną. Paklauskite, kokie garsai sklinda aplinkui. Nuo vėjo šlama lapai, dūzgia bitės, čiułba paukščiai, jūsų skruostus paliečia trapūs drugelio sparnai.

Pažiūrėkite į pamiškę. Sujuda šakos ir iš miško išeina žvėrelių šeimyna. Įdėmiai juos apžiūrėkite. Kokie tai žvėreliai? Ką jie daro? Kaip jie elgiasi vienas su kitu? Ką jūs apie juos galvojate?

O dabar baigsime ir sugrįšime į savo grupę. Tegu matytas vaizdas po truputį nutolsta. Lėtai atsimerkite, pasiražykite. Porą kartų giliai įkvėpkite ir lėtai atsisėskite”.

Paklauskite vaikų, kaip jie jautėsi. Tegu jie vienas kitam papasakoja, ką patyrė savo vaizduotės pasaulyje. Ar žvėreliai buvo nepikti, ar baisūs? Ar ėjote prie žvėrelių, ar likote gulėti žolėje? Ar sunku buvo atsipalaiduoti? Kaip jautėtės? Ar patiko „gulėti pievoje“?

Patarimas vadovui: galima paprašyti, kad vaikai parašytų tai, ką meditacijos metu matė ir jautė. Tai būtų namų darbas. Vaikams tai labai patinka, dažnai darydami šią namų užduotį vaikai atranda savo gebėjimą gražiai rašyti, gražiai reikšti savo mintis. Savo rašinėlių vaikai dar papuošia piešiniais. Susitikę kitą kartą vaikai vieni kitiems

perskaito savo kūrybą (žinoma, visada atsiras vaiku, kurie nenori dalytis savo mintimis; gerbkime juos). Šis pratimas labai siejasi su dailės terapijos užsiėmimais. Tai gali tapti pirmu žingsniu į saviraišką ir pripažinimą.

SUSITIKIMAS 17-18

TEMA – MANO DRAUGAI

Dienos temos akcentas – sustiprinti vaiko gebėjimą suprasti ir išreikšti tikrą draugystę.

Tikslas – suteikti kiekvienam vaikui progą savaip parodyti, ką jiems reiškia draugystė.

Dienos tema

Yra vaikų, kuriems sunku paaiškinti, kas yra draugystė, kadangi jie niekada jos nepatyrė. Tai būdinga socialiai uždariems vaikams. Žinoma, visi svajoja apie tikrą draugą, tačiau neįveikiama kliūtis būna klausimai: „Kaip pradėti pokalbį?“, „Kaip pasakyti „aš noriu su tavimi draugauti“?“, „Kaip kalbėti?“, „Kaip reaguoti į atstūmimą?“

Lietuvoje atlikti PPC sociologiniai tyrimai rodo, kad atstumti vaikai tampa dar agresyvesni: vieni sau (taip atsiranda mintys apie suicidą), kiti aplinkiniams (agresyvūs kitiems vaikams). Daugelis vaikų pasakoja, kad per pertraukas mokykloje jie jaučiasi vieniši. Galbūt kurį laiką jie prisijungia prie kitų vaikų, tačiau nežinia, ar ilgam. Baimė likti vienam verčia juos sutikti daryti net ir nenorimus dalykus. Bendraklasiai naudojami jų įpročiu nepaisyti savo norų ir poreikių: jie tarsi bando tokių vaikų reakciją ir šaiposi iš jų. Tai labai dažnas reiškinys šių dienų mokykloje.

Pakalbėkite apie draugystę. Žodį „DRAUGAS“ parašykite lentoje, kad visi matytų. Paklauskite vaikų, kaip jie apibūdintų draugą. Jų mintis surašykite lentoje.

Aptarkite:

Kuo skiriasi draugas ir pažįstamas?

Ar galima turėti keletą pažįstamų, bet nei vieno tikro draugo?

Kodėl sunku susirasti tikrą draugą ir išsaugoti draugystę?

Ką reikia daryti norint susidraugauti?

Žaidimai grupėje

Sociodramos „Noriu susipažinti“ vaidinimas.

Vaikai suskirstomi į kelias grupeles. Kiekviena gauna užduotį suvaidinti gyvenimišką situaciją.

Viena situacija – žaidžia vaikai. Aš noriu įsijungti į žaidimą. Kaip tai padarysiu? (Sunku žengti pirmą žingsnį. Mums nedrąsu, baisu būti atstumtiems ar pasirodyti įžūliems. Kartais nežinome, ką sakyti. Ką reikia daryti norint su kuo nors susipažinti?)

Kita situacija – suvaidinti, kaip atstumiamas vaikas, kuris nori įsitraukti į žaidimą. Būtų labai gerai, kad kiekvienas vaikas galėtų pabūti atstumtuoju ir tuo, kuris atstumia. Pratimą geriausia daryti poromis.

Po vaidinimo paklausti vaikų, kaip jie jautėsi, ar buvo sunku prieiti ir susipažinti, kaip jautėsi tas vaikas, kuris atstūmė ir kaip jautėsi tas, kurį atstūmė.

»Mano vardas, tavo vardas »

Vaikai suskirstomi grupelėmis.

Dideliame popieriaus lape surašomi visų grupelės vaikų vardai vertikaliai žemyn:

L

I

N

A

Po to reikia sugalvoti teigiamai charakterizuojančius žodžius ir prirašyti prie atitinkamos raidės.

Štai taip:

Linksmas

Inteligentiška

Narsi

Atvira

Gali prireikti žodynų. Vaikas, su kurio vardu tuo metu dirba grupė, turi sutikti su tuo, ką jam sako draugai.

Prie vardo galima priklijuoti tinkamų iškarpų iš laikraščių ar katalogų. Visų vardams paruošiamos gražios prezentacijos.

Darbus galima peržiūrėti per kitą grupės susitikimą.

Darbas atlikus pratimą:

Kaip jautėtės, kai draugai ieškojo jums tinkamų būdvardžių?

Lengvai ar sunkiai sugalvojote tinkamas savybes?

SUSITIKIMAS 19-20

TEMA – AŠ ESU ...

Darbo kryptis – sustiprinti vaiko pasitikėjimą savimi ir įtikinti, kad visi žmonės yra lygūs.

Tikslas – suteikti vaikui progą atrasti ir pripažinti bent tris gerąsias savo savybes.

Dienos tema

Skambant ramiai muzikai vaikams yra skaitomas tekstas “Aš esu ypatingas”.

Aš esu ypatingas. Visame pasaulyje nėra kito tokio kaip aš. Nuo laikų pradžios niekada nebuvo kito tokio asmens, kaip aš. Niekas neturi mano šypsenos, niekas neturi mano akių, mano nosies, mano plaukų, mano rankų, balso. Aš esu vienintelis. Niekada nebuvo kito žmogaus, kuris juoktųsi kaip aš, kuris verktų kaip aš. O tai, iš ko aš juokiuosi ar dėl ko verkiu, niekada neprajuokins ir nepravirkdys ko nors kito. Jokioje situacijoje niekas kitas nesielgs visiškai taip kaip aš. Aš esu unikalus.

Iš visos kūrinijos tik aš vienas turiu tą sugebėjimų rinkinį. Žinoma, visuomet atsiras kažkas, kuris ką nors sugebės daryti geriau nei aš, tačiau niekas visame pasaulyje nepakartos mano talentų, idėjų, sugebėjimų ir jausmų visumos.

Dėl šios didelės vertės man nereikia mėgdžioti kitų. Aš didžiuojuosi savo skirtingumu.

Aš esu unikalus. Pradedu suprasti, kad tai nėra joks atsitiktinumas, kad toks esu. Pradedu matyti, kad Dievas sukūrė mane tokį labai ypatingam tikslui. Jis tikriausiai man turi ypatingą užduotį, kurios niekas kitas geriau atlikti negali. Iš milijardų kandidatų tik viena yra tinkamas, tik vienas turi reikalingų savybių ir yra reikalingoje vietoje, ir tai esu aš.

Po teksto duoti laiko vaikams pamąstyti apie gerąsias savybes. Po to išdalinti lapus su klausimais:

Mano vardas, mano tėvų vardai, mano brolių ir seserų vardai, mano akių spalva, mano plaukų spalva, mano ūgis, kiek man metų, mano geriausios charakterio savybės, ką aš labiausiai mėgstu, dėl ko aš liūdžiu, dėl ko aš džiaugiuosi, kuo aš noriu būti.

Žaidimai grupėje

“Aš didžiuojuosi...”

Vaikai dirba grupelėmis. Vienas sėdi viduryje ir atlieka pagrindinį vaidmenį. Jis turi pasakyti, kuo didžiuojasi. Tai ypač sunku suaugusiems. Ne vieną kartą dalyviai (dažniausiai vyresnės moterys) prašė pakeisti užduotį, kad jos galėtų pasakyti kuo jos *džiaugiasi*, bet ne kuo *didžiuojasi*. Tačiau pratimo esmė ir yra išdrįsti įvardyti tai, kodėl ir kuo dabar didžiuojamės. **Pagrindinis asmuo sako:**

Aš didžiuojuosi tuo, kad moku taip gerai skaityti.

Aš didžiuojuosi tuo, kad turiu tiek daug pažįstamų.

Aš didžiuojuosi tuo, kad galiu labai greitai bėgti.

Aš didžiuojuosi tuo, kad esu toks stiprus.

Aš didžiuojuosi tuo, kad šiandien pats pasiklojau lovą.

Aš didžiuojuosi tuo, kad įmušiau įvartį per futbolo rungtynes.

Aš didžiuojuosi tuo, kad moku taip gražiai rašyti.

Aš didžiuojuosi tuo, kad susitaikiau su draugu.

Ir taip toliau. Išmokykite vaikus atskirti pasididžiavimą nuo puikavimosi. Didžiuotis – tai pačiam prisidėti prie savo tobulėjimo. Puikuotis – tapti didesniu pažeminus ir įskaudinus kitą.

Kai viduryje sėdintis vaikas pasako savo sakinį, kiti tai teigiamai komentuoja. Po to į vidurį atsisėda kitas vaikas.

Pastaba vadovui: po pokalbio vaikams duoti užduotį susiskirstyti į grupes (nesvarbu po kiek vaikų, gali būti ir vienas, jeigu to nori) ir namuose iki kito karto paruošti saviraiškos koncertą. Galima pasiūlyti: vaidinimą, karaokę, šokį, klipą ir pan. Pasiūlykite pasiruošti koncertui atkreipiant dėmesį į rūbus (pasipuošti arba persirengti atitinkamai pagal pasirinktą užduotį). Vaikams ši užduotis labai patinka, noriai dalyvauja. Kitą susitikimą pradėti nuo koncerto. Tam reikia didesnės patalpos, muzikos grotuvo, kad vaikai galėtų užsidėti savo koncertui pasirinktą muziką. Labai gerai turėti video kamerą ir viską nufilmuoti, o po to parodyti vaikams ir jų tėvams susirinkimo metu. Tai padės jūsų tolesniame darbe su šeima.

SUSITIKIMAS 21

TEMA – „ATSIŠVEIKINIMAS“

Dienos temos akcentas – sudaryti vaikui tikrą grupės pabaigos ir išėjimo iš saugios aplinkos pojūtį.

Tikslas – leisti kiekvienam vaikui „įvertinti“ grupės darbą. Dalykiškai ir aiškiai parodyti vaikams, kad darbas baigėsi, suteikti jiems progą parodyti savo jausmus.

Sunku baigti darbą su grupe.

Nors mes ne kartą sakėme, kiek bus susitikimų, pabaigoje paaiškėja, kad vaikai tikėjosi ir svajojo, jog viskas tęsis ir toliau, kad jie galės dar ilgai susitikinėti.

Vadovas turi padėti vaikams, paruošdamas juos atsisveikinti. Aiškiai jiems tai pasakykite, parodydami, pvz., kalendorių.

Jeigu esate numatę tęsti programą, būtinai apie tai reikia pranešti vaikams dabar. Tai bus jiems geriausia žinia.

Jeigu jūs nuspręsite susitikti kada nors vėliau ir pažiūrėti kaip sekasi vaikams gyventi toliau, šis susitikimas bus kitoks. Tuomet tai nepaskutinis kartas. Susitarkite, kada vėl susirinksite.

Kaip patiko grupė?

Po visų susitikimų visi vienas kitą pažįsta. Jūs kalbėjote ne tik apie rimtus dalykus – kartais juk būdavo labai linksma. Tegul visi pasisako, ką galvoja apie grupės susitikimus. Ar patiko, kas buvo negerai?

Žaidimai grupėje

“Ant mano nugaros”

Iškirpkite ilgas popieriaus juostas, kurias reikia pritvirtinti vaikams ant nugarų (pvz., lipnia juoste). Viršuje užrašomas vaiko vardas.

Vaikai vaikšto po kambarį ir vienas kitam ant nugaros rašo teigiamus įvertinimus. Kadangi tai gana anonimiška, vaikai rašo drąsiai, ypač priešingos lyties draugams. Aš juos įspėju, kad ant visų nugarų būtų aprašytas visas popierius. Vaikams tai lengvai sekasi, tačiau vadovas turi nepamiršti apie tai pasakyti iš anksto.

Kai visi parašė, vaikai gali nusikabinti popierius ir pasidžiaugti...

Tai bus geras prisiminimas apie grupę.

Aplanko žiūrėjimas ir darbo apibendrinimas

Tai paskutinis mūsų susitikimas. Kartu perverskime visus aplanko lapus ir prisiminkime, ką veikėme.

Kas bus toliau?

Kaip vaikai įsivaizduoja ateitį? Paprašykite sugalvoti, ko jie norėtų ateityje ir ko nenorėtų? Taip pat pakalbėkite (kuo konkrečiau), kaip, vaikų nuomone, po metų ar dvejų jie gyvens.

Aptarkite:

Ko labiausiai norite, kad jums atsitiktų ateityje?

Ko tikrai nenorite patirti?

Kaip gyvensite jūs ir jūsų šeimos po metų ar dvejų?

Kam dabar jūsų šeimoje sunkiausia?

Ar jam kažkas padeda?

Ar jums dabar kas nors nepatinka, ar norėtumėte tai pakeisti?

Kas tai yra?

Ar man reikia pagalbos?

Paskutinio susitikimo metu praneškite vaikams, kad kada nors norėsite susitikti su jais po vieną. Tuomet jūs kalbėsite, kaip jiems suteikti tolesnę pagalbą ar į ką kreiptis. Padrąsinkite vaikus, kad jie nedelsdami kreiptųsi į jus ar į ką nors kitą, jeigu reikės pagalbos.

Užbaigimo ceremonija

Į didelį indą pripilkite smėlio. Kiekvienam duokite po žvakutę. Tegul vaikai po vieną įstato savo žvakutę į smėlį ir uždega. Pasirinkite ką nors garsiai jiems perskaityti. Po to kiekvienam vaikui galima įteikti nedidelę atminimo dovanėlę. Baigdami visi kartu užpučia žvakutes.

Prevenčinės programos „Rafaelis“ autorės turima kvalifikacija, susijusi su dailės terapija.

Darbo patirtis taikant dailės terapiją darbe su rizikos grupės vaikais – 9 metai.

*Lietuvos dailės terapijos taikymo asociacijos tarybos narė nuo 2000 m. iki 2004 m. (Dabar asociacijos narė)
Socialinio darbo ekspertė*

“Pagrindiniai konsultavimo įgūdžiai” (Margaret Campbell, Anglija) 1999m. 05.05.-05.11.

“Praktinis tarpusavio bendravimo kursas” (Škotija) 1998m. 10.13.-10.16. 60 val.

“Profesionalų ugdymo seminaras darbui su šeimomis turinčiomis specialių poreikių” (W.Clayton, L.Winter, L.Tickner, Anglija) 2001m. 04 09 –12d.

*“Darbas su priklausomybę alkoholiui ir narkotikams turinčiomis šeimomis” M.Szulik, J.Zmarslik, Lenkija
Lietuvos Dailės Terapijos Taikymo Asociacijos organizuojami seminarai, dalyvaujant Lietuvos, Anglijos ir
Rusijos lektoriams (72val.)*

Trijų ciklų seminaras “Darbas su šeima”. AVSI (Italija). Lektorė Lia Sanicola ir Martina Gennari. Seminaro trukmė 72 val.

*2 dienų seminaras “Dailės terapija žmonėms su negalia ir psichikos sutrikimais”. Lektorius –
psichoterapeutas/menoterapeutas Dr. Janek K.Dubowski, Surėjaus universitetas Roehampton (Anglija). Trukmė
14 val. (2003-12-19 ir 2003-12-20).*

Kita svarbi informacija

Metodinio leidinio “Dailės terapijos taikymo galimybės” autorė.

Paskaitų ciklo “Dailės terapija socialiniame darbe su rizikos grupės vaikais ir jų šeimomis” autorė ir lektorė.

*Lektorė Tarptautiniame seminare: “Linus” pagrindinio mokymo antrosios pakopos programoje (Švedija-
Lietuva). Tema “Dailės terapijos laisvo piešimo metodo efektyvumas dirbant pagal “Lino” programą.(4val.)*

SPONTANIŠKA VADOVO REAKCIJA

GRUPĖS SUSITIKIMAS NR. ...

SPONTANIŠKA REAKCIJA PO GRUPĖS SUSITIKIMO

.....

.....

KAIP SEKĖSI

Pasisveikinimas

Dienos tema

Žaidimai grupėje

Apibendrinimas

Agapė (maisto gaminimas, stalo serviravimas, stalo palaiminimas, vaikų intencijos)

Atsisveikinimas

VAIKŲ REAKCIJA

Dominavusi nuotaika:

Iškilę klausimai:

Komentarai:

KĄ REIKĖJO DARYTI KITAIP?

.....

.....

IŠKILUSIOS PROBLEMOS

Kas nedalyvavo:

Kokios priežastys:

KAS SUTRUKDĖ ĮVYKDYTI NUMATYTĄ PROGRAMĄ?

YPATINGI KOMENTARAI

- Vaikų nuotaika
- Mūsų nusiteikimas
- Ypatingi įvykiai
- Aplinkos poveikis

INFORMACIJA APIE VAIKĄ

Vaiko vardas, pavardė.....

Gimimo data.....

Adresas.....

Telefonas.....

Vaiko tautybė kalba.....

Tėvų, globėjų vardai, pavardės, gimimo metai

Mama (globėja).....

Tėtis (globėjas).....

Šeimyninė padėtis (gyvena su abiem tėvais, gyvena su vienu iš tėvų, gyvena su globėjais, pas močiutę, globos namuose ir t.t.)

.....
.....
.....
.....
.....

PRADINĖ PROBLEMA

ŠEIMA

Šeimos sudėtis	Mama	Tėtis	Globėjas	Globėja	Senelė (is)
Išsilavinimas (aukštasis, aukštesnysis, vidurinis, pradinis)	☐	☐	☐	☐	☐
Kalba	☐	☐	☐	☐	☐
Dirbanti (s)	☐	☐	☐	☐	☐
Sezoninė (is) darbuotoja (s)	☐	☐	☐	☐	☐
Bedarbė (is) (registruota (s) darbo biržoje)	☐	☐	☐	☐	☐
Bedarbė (is) (registruota (s) darbo biržoje)	☐	☐	☐	☐	☐
Motinstė/tėvystė atostogose	☐	☐	☐	☐	☐
Namų šeimininkė (as)	☐	☐	☐	☐	☐
Pensininkė (as)	☐	☐	☐	☐	☐
Turinti (is) invalidumą	☐	☐	☐	☐	☐
Kita					

Broliai, seserys _____

(vardas, gimimo data, veikla (lanko darželį, mokyklą, dirba))

Mokykla _____ Klasė _____ KabinetoNr. _____ pamaina _____

Auklėtoja _____

(vardas, pavardė, dalykas, kontaktinis telefonas)

Kiti susiję asmenys

(vardas, pavardė, veikla, kontaktinis telefonas)

(vardas, pavardė, veikla, kontaktinis telefonas)

Papildoma

informacija.....

.....

.....

.....

Pildymo data: _____

Užpildė _____

(vardas, pavardė, parašas)

IŠSAMUS VAIKO SITUACIJOS TYRIMAS

Vaiko stebėjimas centre

- Ar dažnai lankosi centre (kiek kartų per savaitę, per mėnesį)?
- Dienotvarkės laikymasis (dažniausiai)?
- Nesunkiai pasirenka veiklos centrą?
- Dirba kol baigia?
- Nesunkiai pereina iš vienos veiklos į kitą?
- Sutvarko žaidimų ir darbo vietą?
- Žaidžia su bendraamžiais?
- Laikosi grupės taisyklių?
- Dalyvauja visos grupės veikloje?
- Gražiai valgo prie stalo?
- Valgo beveik viską (ko nevalgo)?
- Naudojimosi tualetu?
- Noriai eina į lauką?
- Rūko?
- Turi kitų žalingų įpročių?

Aprašyti

Socialinė ir emocinė vaiko būklė

- Kaip sutaria su vaikais?
- Kaip sutaria su suaugusiais?
- Ar dalinasi įspūdžiais, norais, mintimis ar kt.?
- Ar moka laukti savo eilės?
- Ar keikiasi (ar dažnai)?
- Kaip reiškia pyktį, ar priimtinais būdais?
- Artimiausi draugai (kiek, kokie vardai)
- Ar padeda tvarkytis (ar dažnai)?
- Ar žaidžia grupinius žaidimus?
- Ar moka dirbti nedidelėje grupėje su vienu ar dviem vaikais?
- Ar ilgai išlaiko dėmesį?
- Ar tausoja priemones ir žaislus?
- Koks būna didžiąją laiko dalį centre (linksmas, piktas, tylus, nepastebimas)?
- Ar trikdo kitų vaikų veiklą (ar dažnai)?
- Ar klauso vadovų?

Aprašyti

Vaiko sveikatos būklė

- Ar dažnai serga?
- Ar dažnai skundžiasi bloga savijauta (kuo skundžiasi)?
- Ar yra alergiškas?
- Ar turi specifinių problemų?

Aprašyti _____

Mokykla

- Mokymosi sunkumai, gabumai (spragos, stipriosios pusės)
- Santykiai su klasės draugais
- Santykiai su mokytojais

Aprašyti _____

Šeima

- Gyvenamoji aplinka
- Kartu gyvenančių vaikų skaičius
- Gaunama pagalba iš kitus
- Emociniai šeimos santykiai

Aprašyti _____

Sudariusių asmenų vardai, pavardės, parašai

PAGALBOS VAIKUI IR UGDYMO PLANAS

Sudaromas remiantis vaiko situacijos įvertinimu

Vaiko ir jo šeimos problemos apibūdinimas:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Problemų priežastys:

.....
.....
.....
.....

Susiję asmenys, galintys daryti įtaką problemos sprendimui:

.....
.....
.....
.....

Pagrindiniai darbo su vaiku tikslai:

1.
2.
3.

Veiksmų, poveikio planas kiekvienam tikslui pasiekti ir numatytas laikotarpis bei atsakingi asmenys:

1. _____

2. _____

3. _____

Visų šalių įsipareigojimai:

Tėvai (globėjai)

1.
.....
.....
2.
.....
.....
3.
.....
.....

VTAT

1.
2.
3.

Dienos centro darbuotojai

1.
.....
2.
.....
3.
.....

Kiti susiję asmenys (mokyklos socialinis pedagogas, klasės auklėtojas, policijos nepilnamečių reikalų inspektorius)

1.
.....
2.
.....
3.
.....

GRAFIKAI SOCIALINIAI ĮGŪDŽIAI

Šiame priede pateiksime 4 vaikų socialinių įgūdžių grafikus.

1) Bendravimo iniciatyvumas bei jo palaikymas – elgesys, kuris inicijotų ir palaikytų bendravimą, padėtų užmegzti pokalbį: pasisveikinimas, pagalbos pasiūlymas, pagalbos prašymas, atsakymas, klausimas.

2) Taisyklių laikymasis – minimalių taisyklių laikymasis, vadovo klausymas, žodinių nurodymų laikymasis.

3) Informacijos suteikimas – elgesys, kuomet informacija perteikiama jausmais, atsakymas į klausimą, ko nors parodymas, susidomėjimas aplinka, jausmų reiškimas ir pan.

4) Pasirinkimas – elgesys, kuris leidžia pasirinkti sprendimą iš kelių alternatyvų: pirmenybės kam nors suteikimas, alternatyvos pasirinkimas, tikslo numatymas. Šiuo atveju – tiriamojo sutikimas kalbėti apie piešinį siejant jį arba nesiejant su savo problema.

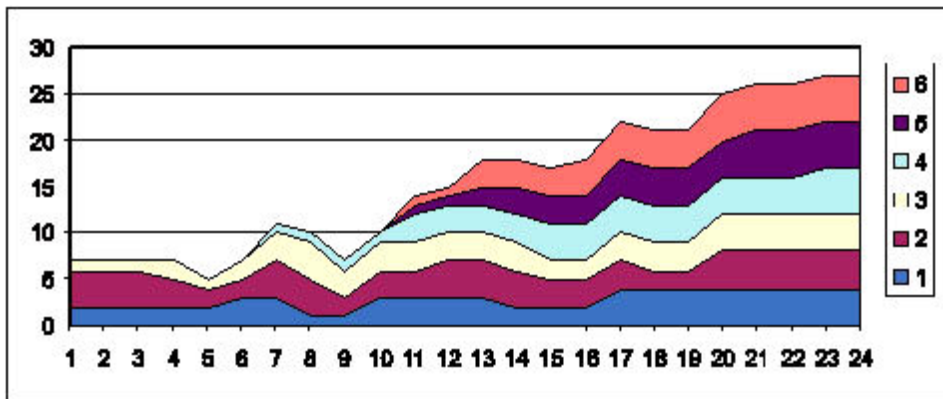
5) Situacijos užbaigimas-pradėjimas – elgesys, kuris užbaigia bendravimą ar leidžia pasitraukti: įsitraukimas į kitą veiklą, kai užbaigiama viena, šiuo atveju – pasibaigus dailės terapijos užsiėmimams įsitraukti į prevencinės programos „Linas“ grupę.

6) Problemų sprendimas – elgesys, kuris leidžia surasti, įvertinti ir įgyvendinti sprendimą: alternatyvų įgyvendinimą, ilgalaikių tikslų nustatymas. Šiuo atveju – atsiskleidus vaikų kūrybiškumui, vaiko gebėjimas pasirinkti tolimesnę veiklą, t.y. užsirašyti į būrelį, kuriame galėtų save išreikšti.

Socialinių įgūdžių lentelės ir socialinių įgūdžių pokyčių grafinis vaizdavimas

Arūnas, 11 m.

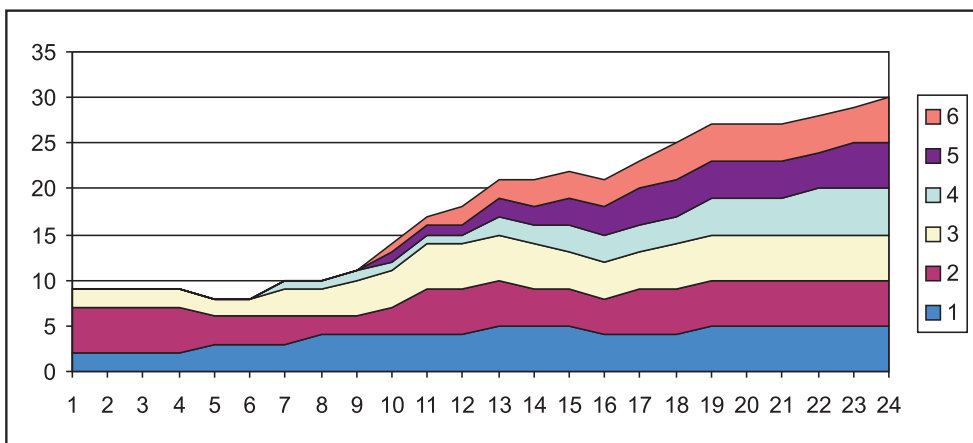
Soc. įgūdžiai	Užsiėmimų skaičius Arūnas 11 m.																							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	2	2	2	2	2	3	3	1	1	3	3	3	3	2	2	2	4	4	4	4	4	4	4	4
2	4	4	4	3	2	2	4	4	2	3	3	4	4	4	3	3	3	2	2	4	4	4	4	4
3	1	1	1	2	1	2	3	4	3	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	4	4	4	4	4
4	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	5	5
5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	3	3	3	4	4	4	4	5	5	5	5
6	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5

Atsakingų asmenų vardai, pavardės, parašai:

Neringa, 12 m.

Soc. įgūdžiai	Užsiėmimų skaičius Neringa 12 m.																							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	2	2	2	2	3	3	3	4	4	4	4	4	5	5	5	4	4	4	4	5	5	5	5	5
2	5	5	5	5	3	3	3	2	2	3	5	5	5	4	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5
3	2	2	2	2	2	2	3	3	4	4	5	5	5	5	4	4	4	4	5	5	5	5	5	5
4	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	2	2	3	3	3	3	4	4	4	4	5	5
5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	2	2	3	3	4	4	4	4	4	4	4	5
6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	2	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	5

Atsakingų asmenų vardai, pavardės, parašai:

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Bogdanovič. A. *Psichinę negalią turinčių asmenų adaptyvus elgesys ir menų terapija*. Bakalauro darbas. Vilnius: VU Socialinio darbo katedra, 1999.
2. Brazauskaitė A. *Žymaus ir vidutinio protinio atsilikimo vaikų savivokos ugdymas dailė*. Daktaro disertacija. Vilnius: Pedagoginis universitetas, 2000.
3. Brochman I. *Vaikų piešinių paslaptys*. Vilnius: Presvika, 1998.
4. Bulotaitė L. *Narkotikai ir narkomanija. Iliuzijos ir realybė*. Vilnius: TYTO ALBA, 2004
5. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Vilnius: Valstybinės leidybos centras, 1996.
6. Fiurst M. *Psichologija*. Vilnius: Lumen, 1998.
7. Gombrich E. M. *Meno istorija*. Vilnius: Alma littera, 1995.
8. Grozinger W. *Braižymas, piešimas, tapymas*. Vilnius, 1996.
9. Gudaitė G. *[vadas į analitinę psichologiją]*. Vilnius: VU leidykla, 1997.
10. Gučas A. *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa, 1990.
11. Ignatavičienė S. Žukauskienė R. *Rizikos grupės vaikai*. Metodinės rekomendacijos pedagogams. Vilnius, 1999.
12. Indriūnienė J. *Alkoholikų ir narkomanų socialinė rehabilitacija*. Bakalauro darbas. Vilnius: VU Socialinio darbo katedra, 2000.
13. Jusienė R. *Kūdikio vystymasis ir ryšiai su motina pirmaisiais gyvenimo metais*. „Psichologija“, 1995, Nr.14.
14. Leliugienė M. *Dailės terapijos taikymo galimybės*. Metodinis leidinys. Vilnius: Rafaelis, 2002
15. Leliūgienė I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas, 1997.
16. Leliūgienė I. *Socialinė pedagogika*. Vadovėlis. Kaunas: Technologija, 2003
17. Leliūgienė I. *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija, 2003
18. *Lietuvos Filosofijos ir Sociologijos Institutas. Lietuvos šeima*. Vilnius, 1994.
19. Nissen J.F. *Nematomas dramblis*. Vilnius, 1997.
20. Plužek Z. *Pastoracinė psichologija*. Vilnius, 1996.
21. Polukordienė O.K. *Meno terapija – Kn. Grupinė psichoterapija Lietuvoje*. Sud. R.Kočiūnas, Vilnius: Varecta, 1999.
22. *Popiežiškoji Sveikatos apsaugos darbuotojų sielovados taryba. Bažnyčia, narkotikai ir narkomanija: Katalikų pasaulis*, 2003.
23. Talutytė D. *Sutrikusio intelekto jaunuolių socialiniai įgūdžiai*. Diplominis darbas. Vilnius: VU Psichologijos katedra, 1997.
24. Tonnang N. „Linas“. *Vadovas atpažįstant, suprantant ir remiant piktnaudžiaujančių svaigalais tėvų vaikus*. Vilnius, 1998.
25. Trimakas K. A. *Asmenybės raida gyvenime*. Kaunas: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla, 1997.
26. *Vaikų teisių konvencija*. Vilnius: Vaikų teisių informacijos centras, 1999.
27. Voititz J. G. *Suaugę alkoholikų vaikai*. Kaunas: Dargenis, 1999.
28. Woydylo E. *Menas atleisti*. Vilnius: Lumen, 1998.
29. Winnicott D. W. *Vaikas, šeima, išorinis pasaulis*. Vilnius: Varecta, 2000.
30. Žukauskienė R. *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai, 1998.
31. Anderson E.F. *Art for all children*. Springfield, 1992.
32. Case C. and T. Dalley. *The hand book of art therapy*. Tavistock: Routlunge, 1997.
33. Case C. and T. Dalley. *Working with children in art therapy*. London and New York, 1990.
34. Howell K.W. *Teaching and decision making*. Curricullum – Based eevaluation. Mada cay Morehead, 1993.
35. Kopytin A.I. *Praktikum po art terapii*. Sankt Peterburg: Piter, 2000.
36. Kubilius A., Masiulis K. *Sėkmės Lietuva* Vilnius, 2003 m.